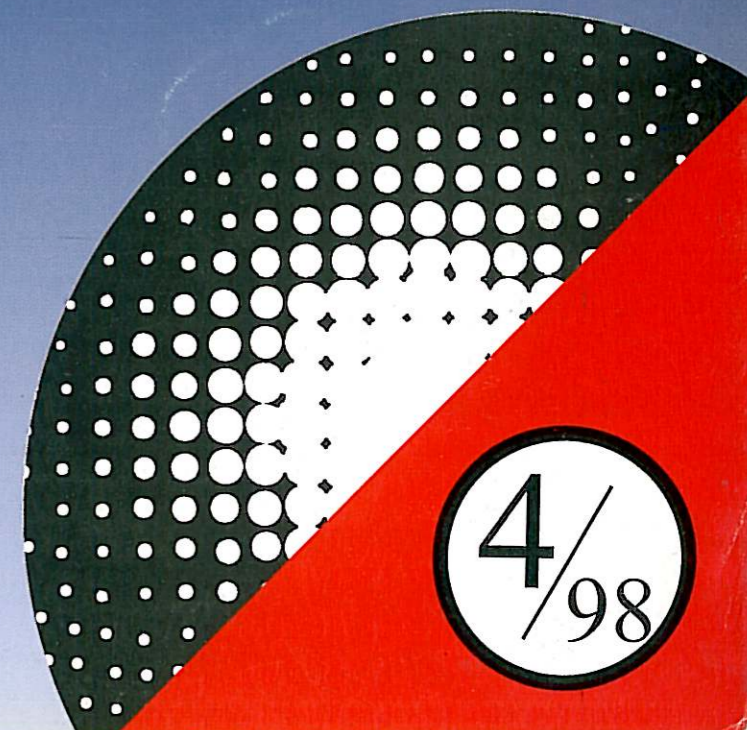

SPORTO
MOKSLAS

SPORT SCIENCE

4/98

SPORTO MOKSLAS 1998 SPORT SCIENCE 4(13) VILNIUS

LIETUVOS SPORTO MOKSLO TARYBOS
LIETUVOS OLIMPINĖS AKADEMIJOS
LIETUVOS KŪNO KULTŪROS INSTITUTO
VILNIAUS PEDAGOGINIO UNIVERSITETO
ŽURNALAS

JOURNAL OF LITHUANIAN SPORTS SCIENCE COUNCIL, LITHUANIAN OLYMPIC
ACADEMY, LITHUANIAN INSTITUTE OF PHYSICAL EDUCATION AND
VILNIUS PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 1392-1401

REDAKTORIŲ TARYBA

Prof. habil. dr. Algirdas BAUBINAS (VU)
Prof. habil. dr. Bronius BITINAS (VPU)
Prof. habil. dr. Alina GAILIŪNIENĖ (LKKI)
Prof. habil. dr. Algimantas IRNIUS (VU)
Prof. habil. dr. Jonas JANKAUSKAS (VU)
Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS (LOA,
vyr. redaktorius)
Prof. habil. dr. Sigitas KREGŽDĖ (VPU)
Doc. dr. Algirdas RASLANAS (KKSD)
Prof. habil. dr. Juozas SAPLINSKAS (VU)
Doc. dr. Antanas SKARBALIUS (LKKI)
Prof. habil. dr. Juozas SKERNEVIČIUS (VPU)
Doc. dr. Arvydas STASIULIS (LKKI)
Petras STATUTA (LTOK)
Prof. habil. dr. Stanislovas STONKUS (LKKI)
Doc. Jonas ŽILINSKAS (atsak. sekretorius)

Dizainas Romo DUBONIO
Viršelis dail. Rasos DOČKUTĖS
Redaktorė ir korektorė Zita ŠAKALINIENĖ
Maketavo Valentina BARKOVSKAJA

Leidžia ir spausdina

 LIETUVOS SPORTO
INFORMACIJOS CENTRAS

Žemaitės g. 6, 2675 Vilnius

SL 2023. Tiražas 200 egz.

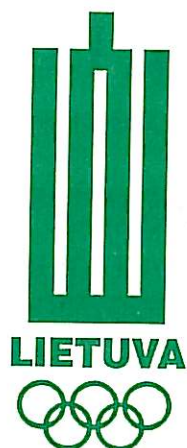
Užsakymas 379

Kaina sutartinė

© Lietuvos sporto mokslo taryba
© Lietuvos olimpinė akademija
© Lietuvos kūno kultūros institutas
© Vilniaus pedagoginis universitetas

TURINYS

<i>A. Poviliūnas.</i> Kai kurie sporto ir olimpinio sąjūdžio bruožai visuomeniniu aspektu	3
<i>P. Karoblis.</i> Lietuvos olimpinės akademijos raida ir problemos	4
<i>V. I. Stoliarovas.</i> Aktualios vaikų ir jaunimo olimpinio švietimo teorijos ir praktikos problemos	8
<i>Z. Žukowska, R. Żukowski.</i> Universaliosios olimpinio ugdymo vertybės alternatyvaus ugdymo programose	13 ✓
<i>A. Dąbrowska, A. Dąbrowski.</i> Studentai apie olimpizmo vertybes XXI amžiaus perspektyvoje	16
<i>K. Miškinis.</i> Sporto ir kultūros sąsaja: įtaka žmogaus tobulėjimui	20
<i>J. Jankauskas.</i> Olimpiniis sąjūdis ir aplinka	23
<i>S. Stonkus.</i> Sporto vertybės ankstesnės kartos asmenybės požiūriu (iš R. Puzinausko teorinio palikimo)	28
<i>E. Puišienė.</i> Būsimojo kūno kultūros specialisto olimpinės kultūros ypatumai	34
<i>E. Grinienė.</i> Sportuojančių moksleivių rūpinimasis sveikata	38
<i>A. Daumantas.</i> Lietuvos tautinio olimpinio komiteto organizavimo trenerių tobulinimo apžvalga	41
<i>G. Sokolovas.</i> Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų prognozavimas	45
<i>A. Čepulėnas.</i> Slidininkų lenktynininkų varžybinės veiklos ir sportinių rezultatų kitimo tendencijos olimpinėse žiemos žaidynėse	50
<i>V. Štaras, L. Šapokienė, D. Štarienė.</i> Lietuvos irklautojų startai olimpinėse žaidynėse	55
<i>R. Pacenka, S. Kavaliauskas.</i> Sporto kaip socialinio-kultūrinio reiškinio samprata	58
MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA //	
CHRONICLE OF SCIENTIFIC LIFE	65
Nauji docentai // New Associated Professors	65
Nauji mokslo daktarai // New Doctors of Science	65
Nauji leidiniai ir knygos // New Publications and Books	65

Olimpizmo vertybes - į XXI amžių

Dar antikos olimpizmas rėmėsi autentiška humaniška senovės žmonių kultūra ir apėmė tris tos pačios idėjos vienijamas žmogaus veiklos sritis: filosofiją, ugdytą žmogaus gebėjimą žvelgti į tikrovę racionaliai mąstant; muziką, ugdančią jausmus; judesius, gimnastiką, fiziškai ir dvasiškai veikiančius žmogaus būtį. Vėliau prisidėjo šokis ir rašymas.

Fizinis grožis, jėga ir sveikata, išugdyti fiziniams pratimais ir varžybomis, derinami su moralinėmis ir dvasinėmis vertybėmis, ir buvo tobulo žmogaus sukūrimo sąlygos.

Dvylika dešimtmečių humanistinius senovės idealus puoselėjo Olimpijos ir kitos graikų žaidynės - kūno grožį ir grakštumą, protą ir dvasią ugdančios sporto bei meno šventės.

Ar daugiau kaip pusantro tūkstančio metų trukęs sudėtingų pokyčių tarpsnis paliko apčiuopiamą ryšį tarp antikos ir mūsų dienų vertybių?

Vokiečių archeologas E. Kurcijus (1814-1896):

"...Mums būtina perkelti į mūsų pasaulį, žėrintį tyromis ugnimis, senovės kultūros kilumą, pasiaukojamą patriotizmą, pasiryžimą aukotis meno vardan ir rungtyniavimo džiaugsmą, pranašesni už visas gyvenimo jėgas".

Dabar, kai liko nedaug institucijų, aukštinančių grožį ir dorą žmogų, garbingus žmonių tarpusavio santykius, tikrųjų olimpizmo vertybių skleidimas, įgyvendinimas sporte, jų perkėlimas į gyvenimą yra nepaprastos svarbos uždavinys visiems, susijusiems su sportu, kūno kultūra. Svarbus šis uždavinys dabar, toks jis išliks rytoj.

Juk dabartinio olimpinio sąjūdžio pagrindinės sudėtinės dalys yra ir turi būti sportas ir ugdytas. Ir šiais laikais tikrosios olimpizmo idėjos išreiškiamos per filosofiją (mąstymą), meną ir judesius (sportą). Dėl to reikšminga yra ir rengiama mokslinė konferencija "Olimpizmo vertybes - į XXI amžių". Dekodamas prelegentams iš užsienio ir Lietuvos, pateikusiems ne tik pranešimus, bet ir straipsnius "Sporto mokslo" žurnalui, vilios, kad ir konferencijos klausytojai, ir žurnalo skaitytojai ras įdomios, reikalingos medžiagos, skatinančios propaguoti tikrąsias olimpizmo vertybes, visų pirma tarp vaikų, paauglių, jaunimo.

*Prof. habil. dr. Stanislovas STONKUS
Konferencijos mokslinio komiteto pirmininkas*

Kai kurie sporto ir olimpinio sąjūdžio bruožai visuomeniniu aspektu

Artūras Poviliūnas

Lietuvos tautinis olimpinis komitetas

Pažymėdami Lietuvos tautinio olimpinio komiteto atkūrimo dešimtmetį (1998 12 11) bei artėjant septyniadešimt penkerių metų sukakčiai (1999 m.) nuo olimpinių žaidynių Paryžiuje (1924 m.), kuriose pirmą kartą dalyvavo Lietuvos sportininkai, privalome panagrinėti olimpizmo ir sporto klausimus platesniu aspektu.

Viena temų, kurią nagrinėja ir kurios iškeltas problema privalo spręsti pasaulinis olimpinis sąjūdis, - sportas socialiniame kontekste.

Nesigilindami į istorinius temos ypatumus, turime pažymėti, jog Lietuva ir jos sportas apskritai, integruodamasis į tarptautinį olimpinį sąjūdį, susiduria su sporto kaip globalinio visuomeninio reiškinio problemomis.

Darbo tikslas - suformuoti nuostatą, kokia yra disfunkcija tarp valstybės ir sporto, ar valstybės pareiga paremti sportą, darantį efektyvią įtaką jaunimo auklėjimui, ar sportas ir olimpinis sąjūdis, priimdamas "konfrontacijos principą", jį transformuoja į organizuotą, ritualizuotą ir taikų kontaktavimą.

Olimpizmas šiandien tapo jaunimo socialine filosofija, kuri pabrėžia sporto vaidmenį pasaulio raidai, tarptautiniam supratimui, taikai, socialiniam ir moraliniam švietimui. Olimpizme telpa daugybė vertybių, ypač būtina rūpintis humanistinėmis sporto vertybėmis. Pereinant prie žmogiškų vertybių problemos būtina išskirti ypatingą olimpizmo sampratos sąvoką, gretinamą su amžinosiomis, universaliosiomis sporto ir švietimo vertybėmis, dvasiniu ir fiziniu žmogaus grožiu, tolerancija ir kultūra. Pagrindinė valstybės pareiga - padėti piliečiams tapti pilnavertėmis asmenybėmis, turinčiomis gerų dvasinių ir fizinių ypatybių, tvirtą valią, susivaldymą, darbštumą, ryžtingumą, teisingumą, dorumą, pareiškumą, atidumą, veiklumą, drąsumą ir dvasinę pusiausvyrą. Apskritai olimpizmas visuomenėje perauga į požiūrį, o įgyta patirtis keičia požiūrį ir paruošia dirvą sėkmei.

Visuomenės kaip visumos misija yra viešųjų reikalų tvarkymas. Valstybės ypatinga pareiga yra visokeriopa remti sportą, nes tai efektyvus būdas auklėti jaunimą ir propaguoti sveiką gyvenseną. Štai kodėl negali būti nei minties apie tai, kad politikai galėtų ignoruoti sportą ar atsiriboti nuo jo. Taigi sportas turėtų būti įsiliejęs į šios politikos visumą. Savo ruožtu sporto visuomenė privalo pripažinti valstybės vaidmenį, kad būtų eliminuota dažnai girdima frazė "Nepainiokime politikos su sportu", teiginys, kuris iš tiesų neturi jokios gilios prasmės, tačiau kliudo išspręsti problemą. Vis dar būtina išsiaiškinti, "kas ką veikia" ir "kas už ką atsakingas"!

Kur gali glūdėti sunkumai? Kokios yra sąlyginių disfunkcijų tarp valstybės ir sporto sąjūdžio priežastys?

Taigi ar valstybė įsipareigojusi iš dalies, galbūt net didelė dalimi, finansuoti sportą? Ar tai yra galimybė sustvirtinti valstybės kontrolę? Atsakydamas į šiuos ar panašius klausimus vienas žymiausių šiuolaikinio olimpinio sąjūdžio teoretikų Nelsonas Pallou rašė: "Tai gali skatinti visuomenę kaip visumą pamėginti užvaldyti sistemą ir manipuliuoti ja savanaudiškais tikslais (ar jie būtų komerciniai, ar politiniai). Ši tendencija gali tik augti dėl didėjančio žiniasklaidos susidomėjimo sporto įtaka žmonėms. Sporto įtaka, neįsivaizduojama prieš šimtmetį, ir žiniasklaidos įtaigos visuomenei jėga negali nesukelti susidomėjimo, ypač politinėje bei ekonominėje sferose".

Be jokios abejonės, į šiuos klausimus atsakymą duos laikas, tačiau šiandien vis garsiau ir garsiau skamba tezė: "Mes nusiviltume sportu ir Olimpiais Idealais, jei jų deklaruojamos vertybės pasirodytų esančios bejėgės save apginti ir išlikti".

Šviesus (skaidrus) ir autentiškas bendradarbiavimas be slaptų motyvų turi būti naudingas tiek sporto visuomenei, tiek visai visuomenei. Šie dalykai šiandien yra ir artimiausioje ateityje bus labai reikšmingi ir Lietuvai!

Išvados:

1. Akivaizdu, kad sporto visuomenė egzistuoja. Ji egzistuoja su savo taisyklėmis, įstatais, atsakomybės pasidalijimu, sporto politika ir t.t.

2. Sporto visuomenė gali tapti kontravisuomene šalies viduje santykių su visa visuomene (valstybe), jei:

- ji pasiduos merkantiliniams interesams ir leis ja manipuliuoti savanaudiškais tikslais;

- jos (sporto visuomenės) institucijoms (pvz., federacijoms) tarptautinio autoriteto suteikiamas ypatingas statusas leis ignoruoti valstybės priimtas normas (pvz., futbole).

3. Sportas ir olimpinis sąjūdis turėtų būti ta sritis, kurioje priimtas "konfrontacijos" principas (pats sporto varžybų tikslas yra konfrontacija) transformuojamas į organizuotą, ritualizuotą ir taikų kontaktavimą.

LITERATŪRA

1. *International Charter for Physical Education and Sport*. (1978). UNESCO.
2. *Olympic Charter*. (1997). International Olympic Committee. Lausanne, Switzerland.
3. Juozaitis A. (1997). Doroviniai idealai nepasiekiami. *Kilnus elgesys - gyvenimo būdas: mokslinės konferencijos medžiaga*. Kaunas.
4. *Centennial Olympic Congress*. (1994). Summaries of Speeches. Sessions of Debate.

SOME SOCIAL ASPECTS OF SPORTS AND OLYMPIC MOVEMENT

Artūras Poviliūnas

SUMMARY

The aim of present article is to clear up what is dysfunction among the State and sport, if State is responsible for contributing to sport through effective educating of young people, if sport and Olympic movement, when accepting "principle of confrontation", transforms it into organised, ritualised and peaceful contacts. Olympizm has become social philosophy of young people and it emphasises role of sport in the development of the world, international understanding, peace, social and moral education. The State is particularly responsible for its involvement into sports because it is effective means of youth education and it has an important

role in promoting healthy life-style. This trend must increase together with the growing interest of mass media in sports impact on population. In general, sports society exists with its rules, regulations, sharing of responsibility, sport politics. Sport society can become counter-society inside the country in its relation to society as the whole (State). It will happen if it will give way to mercantile interests and allow to manipulate having self-seeking aims, if the special status granted by international prestige will allow institutions of sporting community (e.g. federations) to ignore norms accepted by the State (e.g. football)

Lietuvos olimpinės akademijos raida ir problemos*Povilas Karoblis**Vilniaus pedagoginis universitetas*

Lietuvos olimpinė akademija (LOA) yra savarankiška visuomeninė sporto organizacija, tirianti olimpines idėjas Lietuvoje. Ji savo veiklą grindžia Tarptautine olimpine chartija, kurioje išvardyti svarbiausi veiklos principai. Olimpinė chartija skelbia: "Olimpizmas - gyvenimo filosofija, aukštinenti ir į darnią visumą jungianti kūno, valios ir proto savybes. Sportą siedamas su kultūra ir švietimu, olimpizmas siekia kurti gyvenseną, pagrįstą džiaugsmu dėl įdėtų pastangų, gero pavyzdžio auklėjamąja galia ir visuotinių etikos principų gerbimu" (International Olympic Charter, 1997, p. 8).

Darbo tikslas - išanalizuoti LOA veiklos ištakas, raidą, problemas, aptarti nuveikto darbo sritis, taip pat pareikšti nuomonę tais klausimais, į kuriuos ateityje, toliau plečiant ir gilinant olimpizmo problemų mokslinius tyrimus, tikslinga būtų atsižvelgti ir sutelkti dėmesį.

1988 m. gruodžio 11 d. atkurtas Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (LTOK). Tai kelias, kurį pasirinko tauta. "Pagauti euforijos net nenujautėme, kokie dideli sunkumai prieš akis. Bendraminčiams atrodė, kad didysis persilaužimas jau įvyko. Praeitais durys užtrenktos ir vartai užverti", - teigė Artūras Poviliūnas (1, p. 17).

Mūsų šventa pareiga - gerbti ir saugoti šio laikotarpio istoriją, kad iš jos tvirtybės, atkaklumo ir ryžto semtūsi būsimosios kartos. Olimpinis sąjūdis - tai žmogaus auklėjimo būdas, harmoningo žmogaus vystymosi raktas. Jis turi būti perduotas jaunimui. Todėl po Lietuvos tautinio olimpinio komiteto atkūrimo buvo susirūpinta Lietuvos olimpinės akademijos steigimu. Lietuvos olimpinės akademijos tikslas - saugoti ir propaguoti olimpines idėjas, olimpinio sąjūdžio kultūrinį palikimą, žmogaus dvasinio ir fizinio tobulumo siekimą, telkti mokslininkus kūno kul-

tūros ir sporto laimėjimams Lietuvoje apibendrinti bei mokliškai pagrįsti olimpizmo idėjų plėtojimą, bendradarbiauti su Tarptautine olimpine akademija, užsienio šalių mokslo, mokymo ir sporto įstaigomis bei organizacijomis.

Lietuvos olimpinės akademijos įkūrimo iniciatoriai buvo profesoriai J. Šliažas ir S. Stonkus, daug prisidėjo nusipelnęs rankinio treneris Janis Grinbergas. 1989 m. spalio 27 d. Lietuvos kūno kultūros institute įvyko Lietuvos olimpinės akademijos steigiamoji sesija, į kurią susirinko mokslininkai, aukštųjų mokyklų dėstytojai, sporto veteranai, olimpiadininkai, žurnalistai. Pirmuoju Lietuvos olimpinės akademijos prezidentu buvo išrinktas tuometinis Kūno kultūros instituto prorektorius mokslo reikalams doc. Valerijus Jasiūnas, viceprezidentu - šio Instituto Pedagoginio fakulteto dekanas Algirdas Raslanas, dekanu - Vilniaus pedagoginio instituto Fizinio auklėjimo teorijos ir metodikos katedros vedėjas prof. habil. dr. Povilas Karoblis. 1990 m. liepos 9 d. Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įregistravo LOA įstatus. Lietuvos olimpinė akademija tapo jauniausia olimpine organizacija šalyje.

Per pirmąją LOA veiklos kadenciją pasižymėjo istorijos specialistai, vadovaujami istorijos mokslų habilituoto daktaro Henriko Šadžiaus. 1991 m. jie surengė konferenciją "Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorijos problemos", o 1993 m. - "Istorinė patirtis - Nepriklausomos Lietuvos dabarčiai ir ateičiai". Abiejų konferencijų moksliniai darbai buvo išspausdinti ir išleisti atskirais leidiniais. Tai didelis indėlis į Lietuvos sporto istorijos kraitį.

1993 m. buvo suorganizuota respublikinė mokslinė konferencija tema "Ciklinių sporto šakų treneriočių me-

todika" (vadovas - prof. habil. dr. P. Karoblis), kurios tikslas - pasukti mūsų sportininkų rengimą nauja kryptimi - pagal moksliskai pagrįstą sistemą, kuri suteikia didelę kūrybinės mokslinės veiklos erdvę sportininkui, treneriui ir mokslininkui.

1994 m. gegužės 13 d. Kauno medicinos akademijoje vykęs LOA ataskaitinis-rinkimasis suvažiavimas išrinko naują LOA tarybą. Jos prezidentu tapo Vilniaus pedagoginio universiteto Sporto metodikos katedros vedėjas prof. habil. dr. Povilas Karoblis, viceprezidentu - Kauno medicinos akademijos Fizinio auklėjimo ir sporto medicinos katedros docentas Gerardas Šauklys, dekanu - Vilniaus pedagoginio universiteto docentas Jonas Žilinskas. LOA yra viena kvalifikučiausių sporto mokslo institucijų. Ji vienija 86 narius, tarp kurių 9 profesoriai habilituoti mokslo daktarai, 20 docentų mokslo daktarų, o taip pat yra nusipelnusių trenerių, sporto organizatorių, sporto veteranų, olimpiadininkų ir kt.

1995 m. gegužės 15 d. Lietuvos olimpinės akademijos narių suvažiavime buvo priimti nauji įstatai, skelbia, kad Lietuvos olimpinė akademija yra savarankiška visuomeninė sporto organizacija, kaip juridinis subjektas tirianti ir skleidžianti olimpinės idėjas Lietuvoje, savo veiklą grindžianti Tarptautine olimpine chartija ir Lietuvos sporto chartija. LOA nuo pat įsikūrimo dirba kartu su Lietuvos tautiniu olimpinio komitetu, jaučia nuolatinį LTOK kuratoriaus Petro Statutos dėmesį, beveik nei vieno LOA renginio nepraleidžia ir LTOK prezidentas Artūras Poviliūnas.

Buvo užmegzti ryšiai su Tarptautine olimpine akademija, kurios tikslas (ji šiandien vienija 82 pasaulio šalių olimpines akademijas) - sukurti tarptautinį Olimpijos kultūros centrą, kuris saugotų ir skleistų olimpinę dvasią, tirtų ir įgyvendintų olimpinį žaidynių švietėjiškus ir socialinius principus, moksliskai įvertintų olimpines idėjas vadovaudamasis principais, nustatytais graikų ir patobulintais šiuolaikinio olimpinio sąjūdžio įkūrėjo Pierre de Coubertino. Be to, 1995 metais pirmą kartą į tarptautinę jaunimo sesiją išvyko Lietuvos atstovai - Kūno kultūros instituto doktorantas A. Mačiukas ir Vilniaus universiteto doktorantė R. Urmulevičiūtė. Nuo to laiko kiekvienais metais po du Lietuvos atstovus dalyvauja tarptautinėje kasmetinėje jaunimo sesijoje Olimpijoje. Jiems paskaitas skaito pasaulio universitetų profesoriai, Tarptautinio olimpinio komiteto nariai, buvę olimpiniai žaidynių čempionai, vyksta disputai olimpizmo idėjų temomis, pasitarimai, diskusijos.

1995 m. gegužės 5 d. Vilniaus universiteto Senato posėdžių salėje įvyko LOA sesija tema "Olimpinio sąjūdžio Lietuvoje ištakos, raida, problemos (vadovas - prof. habil. dr. J. Jankauskas). Pirmą kartą dalyvavo svečiai iš Estijos - prof. T. Matsionas ir prof. A. Nurmekivi, JAV nacionalinio olimpinio komiteto narys L. Poliakovas, žymus išėivijos sporto veikėjas B. Keturakis, LTOK prezidentas A. Poviliūnas, Lietuvos mokslininkai, sporto sąjūdžio organizatoriai, treneriai, olimpiadų dalyviai. Sesijoje buvo pabrėžta, kad olimpinio sąjūdžio Lietuvoje ištakos ir rai-

dos problemos, sportininkų, trenerių, istorikų sukurtas Lietuvos sporto paveldas yra mums brangus, juo galima didžiulis, jis teikia ilgalaikį džiaugsmą ir liks ateinančioms kartoms. Lietuvos olimpinio sąjūdžio nueitas kelias, jame sutiktos kliūtys, atlikti sprendimai turi būti ir toliau analizuojami bei vertinami.

1996 m. svarbus įvykis buvo LOA suvažiavimas tema "Lietuvos sporto paveldo problemos" (vadovas - doc. S. Gečas). Suvažiavime buvo pabrėžta, kad sportas yra nacionalinė tautos vertybė, apimanti fizinio auklėjimo sistemą, sporto laimėjimus, mokslo žinias, tarptautinį bendradarbiavimą. Tačiau šis nepaprastas socialinis fenomenas, įvairiapusiškas ir daugialypis reiškinys dar netapo aktualiu mokslinio tyrimo objektu ir turi daug problemų. Sesija pripažino didelį Sporto muziejaus indėlį kaupiant, saugant ir propaguojant Lietuvos sporto relikvijas. Muziejuje sukauptas sporto istorijos paveldas - tai tautos atmintis.

LOA taryba pradėjo organizuoti LOA dienas miestuose bei rajonuose. Tokios dienos buvo surengtos Panevėžio mieste ir rajone, Šakiuose, Šiauliuose. Į šias dienas vyksta mokslininkai, olimpiadų dalyviai, olimpinio sąjūdžio atstovai. Ypač aktyviai olimpinės idėjas skleidžia Šiaulių miesto aktyviausi žmonės: Sporto medicinos centro vyr. gydytojas Algirdas Briedis, apskrities sporto tarybos pirmininkas Kęstutis Petraitis, jo pavaduotojas Benjaminas Kirstukas. Jie įkūrė Lietuvos olimpinės akademijos Šiaulių apskrities filialą, kuris pradėjo savo veiklą. Labai džiugu, kad tokios puikios iniciatyvos gimsta vietose.

Po Atlantos olimpinio žaidynių įvyko LOA sesija - simpoziumas "Metodinės Atlantos olimpiados pamokos" (vadovas - prof. P. Karoblis). Pažymėta, kad viena iš svarbiausių LOA veiklos kryptių yra padėti tinkamai parengti sportininkus olimpinėms žaidynėms, t.y. moksliskai valdyti sportininkų rengimo procesą, o tam reikia moksliskai pagrįstos treniravimosi metodikos. Todėl ateityje LOA turi skirti ypatingą dėmesį taikomiesiems mokslo darbams sportininkų pasirengimui įvertinti ir jų rezultatams prognozuoti.

Plačiai ir nuodugnai, aktyviai dalyvaujant LOA nariams (vadovas - prof. J. Skernevičius), buvo išanalizuoti ir Nagano olimpinio žaidynių rezultatai. Atlikta olimpinio žaidynių rezultatų analizė, išnagrinėta pasirengimo struktūra ir metodika, taikyti krūviai ir kontrolė, pateiktos išvados ir rekomendacijos rengiantis kitoms olimpinėms žaidynėms. Išleistas metodinis leidinys "XVIII olimpinės žaidynės: startai ir rezultatai" (autoriai P. Karoblis, P. Statuta, V. Vencienė).

LOA, minėdama Lietuvos periodinės sporto spaudos 75-metį, surengė konferenciją ir išleido straipsnių rinkinį. Konferencijoje buvo pažymėta, kad Lietuvos žurnalistų užrašyti ilgamečiai sportininkų žingsniai turi būti istorikų vertinami ir analizuojami. Istorikams būtina patikslinti, chronologizuoti ir atskleisti visa tai, kas laiko dulkių dar neužpūsta.

Lietuvos olimpinės akademijos sesijos ir konferencijos jau tampa labai svarbia parama sporto mokslui, isto-

riniams tyrinėjimams ir apibendrinimams. LOA siūlo mokslinę pagalbą sportininkams olimpiadininkams, padeda Lietuvos sporto muziejui studijuoti olimpinę istoriją, kartu su Lietuvos sporto mokslo taryba, Lietuvos kūno kultūros institutu ir Vilniaus pedagoginiu universitetu jau kelerius metus leidžia prestižinį "Sporto mokslo" žurnalą, kuris skiriamas sporto treneriams, sportininkams, mokslininkams. Pasak Pierre de Coubertino, olimpinės akademijos mokslo institucija turi spręsti visus žmogaus fizinio, protinio ir estetinio derinimo ir pusiausvyros klausimus. LOA ieško būdų per "Sporto mokslo" žurnalą įtvirtinti olimpizmo idėjas šiuolaikinės visuomenės gyvenime.

Viena iš prioritetinių LOA krypčių yra Lietuvos moksleivijos olimpinis švietimas. Šiais metais kartu su Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos kūno kultūros mokytojų asociacija buvo organizuota konferencija tema "Olimpinis sąjūdis ir moksleivija". Konferencijoje buvo priimta "Olimpinių žaidynių programa" mokykloje. Programos tikslas - pakviesti visus Lietuvos moksleivius sportuoti ir dalyvauti įvairiuose sporto renginiuose, kurie ugdytų vaiko asmenybę, stiprintų sveikatą, leistų patirti olimpinių žaidynių dvasią.

Lietuvos olimpinė akademija aktyviai bendradarbiauja su Tarptautine olimpine akademija. Jos rengiamose sesijose, konferencijose ir simpoziumuose kasmet dalyvauja Lietuvos atstovai. Jau keletą metų lietuviai semiasi žinių žurnalistų seminaruose (Atėnai - Olimpija), aukštųjų mokyklų dėstytojų sesijose, tarptautinėse jaunimo sesijose. Olimpijoje (Graikija) Tarptautinei olimpinei akademijai buvo iškilmingai įteikta skulptūra "Krepšininkas". Šią LTOK dovaną olimpinių žaidynių atkūrimo šimtmečio proga pristatė skulptūros autorius Stanislovas Kuzma. Taip prasidėjo draugiškas ir dalykinis bendradarbiavimas su Tarptautinės olimpinės akademijos prezidentu Nikos Filaretos.

Šiais metais prasidėjo naujas LOA bendradarbiavimo etapas su Vidurio Europos šalių olimpinėmis akademijomis. Šių šalių simpoziumas, vykęs Berlyne, patvirtino, kad visų olimpinių akademijų veikla panaši, tik organizacinės struktūros skiriasi. Danijoje, Austrijoje, Olandijoje, Suomijoje ir kitose šalyse dirba etatiniai darbuotojai (nuo 3-jų iki 7-ųjų). Leidžiami vadovėliai, žinynai, plakatai. Olimpinių žaidynių dienomis mokyklose rengiamos mažosios olimpinės žaidynės su visais ceremonialais. Lenkijoje, Čekijoje, Slovakijoje valstybinės televizijos per olimpinės žaidynes rytais rengia vaikams viktorinas, disputus ir t.t. Derinant sportą, kultūrą ir mokslą siekiama sukurti džiaugsmingesnį gyvenimą, stengiamasi ugdyti vertybes, kurios atitiktų etikos principus. Olimpizmo filosofija taikoma ir elitinio sporto atstovams, ir kiekvienam žmogui, vadinasi, pasireiškia ne vien varžybose siekiant pergalės, bet ir realiame gyvenime.

LOA bendradarbiauja su Estijos ir Latvijos olimpinėmis akademijomis. Šiais metais Olimpijoje (Graikija) vykusioje pasaulio olimpinių akademijų sesijoje buvo pasirašyta oficiali bendradarbiavimo sutartis tarp Lietuvos, Estijos ir Latvijos olimpinių akademijų. Pirmoji šių šalių

olimpinių akademijų sesija vyks kitais metais Šiauliuose. Ją organizuos Šiaulių apskrities sporto tarybos pirmininkas Kęstutis Petraitis, Šiaulių apskrities olimpinės akademijos filialo rektorius Algirdas Briedis.

Ypač draugiški santykiai užsimezgė su Islandijos, Vokietijos, JAV, Japonijos ir kitų šalių olimpinių akademijų vadovais. Kolegos iš Japonijos T. Kudoniedos iniciatyva jau antri metai iš 20 šalių (tarp jų ir Lietuvos) renkami ir apibendrinami duomenys apie olimpinį švietimą šiose šalyse.

LOA tarybos nariai aktyviai dalyvauja olimpinio švietimo darbe. Habil. dr. H. Šadžius (Lietuvos istorijos institutas) kartu su autorių kolektyvu parengė ir išleido "Lietuvos kūno kultūros ir sporto istoriją", o dabar rengia "Lietuvos sporto enciklopediją"; prof. habil. dr. Stanislovas Stonkus (Lietuvos kūno kultūros institutas) ir kiti parengė ir išleido "Sporto terminų žodyno" I tomą, dabar rengia II ir III tomus. Olimpinės akademijos mokslininkai kiekvienais metais parengia ir išleidžia mokslo metodinių leidinių. Prof. habil. dr. J. Skernevičius parašė ir išleido knygą "Sporto treniruotės fiziologija", kartu su doc. A. Raslanu - "Sportininkų testavimas", doc. A. Počius - "Kelias į Olimpo viršūnę" (apie Barselonos olimpiados čempioną R. Ubartą), prof. habil. dr. P. Karoblis ir gyd. E. Švedas - "Bėgimas - sveikata" ir kt.

Prof. habil. daktarai Juozas Skernevičius ir Povilas Karoblis (VPU), doc. dr. Antanas Skarbalius (LKKI), prof. Valerijus Jasiūnas (Kauno medicinos universitetas) vadovauja sporto laboratorijoms, kurios padeda sportininkams ir treneriams rengtis olimpinėms žaidynėms, pasaulio, Europos čempionatams bei kitoms svarbioms sporto varžyboms.

LOA tarybos nariai prof. habil. daktarai A. Gailiūnienė, J. Skernevičius, P. Karoblis, S. Stonkus, J. Saplinkas, J. Jaščaninas vadovauja doktorantūros komitetams, mokslų daktarų disertacijoms. LOA padėjo įteisinti disertacijų rengimo kryptį "Fizinis lavinimas, judesių mokymas, sportas".

Lietuvos olimpinė akademija - olimpinio sporto mokslo švyturys, apšviečiantis olimpinio sporto laimėjimus, mokslo atradimus. Bendradarbiaudama su kitų Europos šalių olimpinėmis akademijomis, Tarptautine olimpine akademija, ji telkia mokslininkus svarbioms olimpinio sąjūdžio problemoms spręsti, propaguoja olimpizmą kaip žmogaus gyvenimo ideologiją ir filosofiją. Mūsų tikslas - sujungti sportą su kultūra, išsiauklėjimu ir išsimokslinimu žmogaus gerovei. Olimpinis sąjūdis susikūrė savo pavidalą - olimpizmo koncepcija, kurioje telpa daugybė vertybių ir kurios yra bendros visoms šalims, nors kiekviena šalis gali rasti idėjų, kurios yra būdingos tik jai, jos kultūrai, vietovei, istorijai, tradicijoms ir ateičiai. Lygybė, teisingumas, pagarba kitiems, supratimas, autonomija yra vertybės, kurios nekinta jau 3000 metų, tačiau tam tikrais periodais yra skirtingai interpretuojamos.

Apibendrinant galima pasakyti, kad olimpinis švietimas kaip niekad integruotas į kiekvienos šalies visuomenės gyvenimą, turi nenuginčijamą galią kultūros, švieti-

mo, mokslo ir sveikatos srityse. Įvairių krypčių olimpinis sporto mokslas yra Lietuvos tautos vertybė, apimanti fizinio auklėjimo sistemą, sporto laimėjimus, mokslo žinias, tarptautinį bendradarbiavimą. Veriasi naujos galimybės mokslinei kūrybai, pagrįstai laisve ir iniciatyva. Pasaulis keičiasi, ir šiandien turime nagrinėti tuos reiškinius, kurie bus svarbūs rytoj.

Išvados ir siūlymai:

1. Viena iš svarbiausių Lietuvos olimpinės akademijos veiklos krypčių yra olimpinis švietimas. Ieškoma naujų veiklos būdų, teorinių ir praktinių žmogaus sveikatos gerinimo, fizinio pajėgumo ir sportininkų meistriškumo didinimo sprendimų. Moksliniais tyrimais, olimpinio švietimu siekiama gerinti tautos žmonių sveikatą, prailginti amžių, didinti darbingumą, sportininkų meistriškumą, kartu ir tarptautinį tautos prestižą bei pripažinimą.

2. Viena iš prioritetinių krypčių yra Lietuvos moksleivijos olimpinis švietimas. Patvirtintos moksleivių olimpinio žaidynių programos tikslas - pakviesti visus Lietuvos moksleivius sportuoti ir dalyvauti įvairiuose renginiuose, kurie leistų jiems patirti olimpinio žaidynių dvasią, ugdytų asmenybę, stiprintų sveikatą. Svarbiausia moksleivijos olimpinio švietimo prasmė - harmoningos asmenybės ugdymas, t.y. kūno, dvasios ir intelekto lavinimas vienu metu. Sportas moksleiviams turi tapti viena iš priemonių, praturtinančių egzistenciją.

3. Svarbi olimpinio švietimo darbe dalyvaujančių mokslininkų veiklos kryptis - sukurti tikslines sveikos suaugusių žmonių gyvenamosios ugdymo ir sveikatos stiprinimo programas, kuriose būtų numatyta matuoti ir įvertinti žmonių fizinio pajėgumo požymius, susijusius su sveikata, su fizinio pajėgumo didinimu. Būtina Lietuvos žmonėms ne tik suteikti progą džiaugtis laisvalaikio pramogomis, bet ir išlaikyti socialinį integralumą, olimpizmo vertybes.

4. Būtina išsaugoti ir tausoti Lietuvos sporto istorijos paveldą, nes tai tautos atmintis, iš jos tauta semiasi jėgų, dvasinės stiprybės. Čia jos gyvybingumo šaknys. Tačiau nagrinėdami istorijos paveldą ateities labui nesupriešinkime Lietuvos. Juk ji visiems reikalinga, ir čia mums viskas vienodai brangu. Tyrinėtojams būtina teisingai suvokti praeities pamokų ir dabarties veiksmų vienovę, geriau suvokti bendražmogiškas vertybes, analizuoti sporto dorovės problemas, galutinai atsisakyti nuo vertinimo kraštutinių, griežtumo bei politizavimo, ypač būtina tolerancija kitai nuomonei. Tautos sporto paveldas turi tapti svarbiu tautos fizinės ir dvasinės stiprybės ugdymo šaltiniu.

5. Svarbi LOA mokslininkų veiklos sritis - padėti tinkamai parengti sportininkus olimpinėms žaidynėms. Tam reikia mokslškai pagrįsto treniravimo, kuomet taikomos naujausios technologijos ir moksliniai treniravimo metodai. Moksliniai tyrimai, bendradarbiavimas su užsienio šalių mokslo institucijomis, pasidalinimas darbo patirtimi, keitimasis informacija, mokslinių rezultatų integracija ir panaudojimas duos impulsą spartesniam ir tobulesniam Lietuvos olimpiečių rengimui.

LITERATŪRA

1. Poviliūnas, A. (1995). *Olimpinė ugnis negęsta*. Vilnius: LTOK leidykla.
2. *Lietuva ir pasaulio olimpinis judėjimas: mokslinės konferencijos medžiaga*. (1994). Vilnius: RSISTC.
3. *Olimpinio sąjūdžio Lietuvoje ištakos, raida, problemos: Lietuvos olimpinės sesijos medžiaga*. (1995). Vilnius: LTOK leidykla.
4. *Internacional Olympic Charter*. (1997). Lausanne, Switzerland.
5. *International Charter of Physical Education and Sport*. (1978). UNESCO.
6. Haag, H. (1994). *Theoretical foundation of sport science as a scientific discipline*. Contribution to a philosophy (Method-Theory) of Sport science. Schorndorf: Hofman.

DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF LITHUANIAN OLYMPIC ACADEMY

Prof. Hab. Dr. P. Karoblis

SUMMARY

Lithuanian Olympic Academy was established on October 27, 1989. Assoc. Prof. Valerijus Jasiūnas, the then Deputy Rector for Science of Lithuanian Institute of Physical Education, was elected a first President of LOA. Prof. Habil. Dr. Povilas Karoblis, the Head of the Sport Methodics Department of Vilnius Pedagogical University, was elected a President of LOA on May 13, 1994. LOA is an independent voluntary sports organisation, juridical subject, investigating Olympic ideas in Lithuania. LOA follows the International Olympic Charter and its principles. The aim of LOA is to preserve and popularise Olympic ideas, cultural heritage of Olympism, the strive of human being for spiritual and

physical perfection; to join together scientific researchers for increasing achievements of physical education and sport in Lithuania, to summarise and to put scientific foundations for the development of these achievements; to co-operate with International Olympic Academy, science, education and sport institutions and organisations in foreign countries.

One of the main LOA priorities is the Olympic education of the schoolchildren of Lithuania. Association of PE teachers of Lithuania in co-operation with Ministry of Education and Science of Lithuania have adopted "Programme of Games for Olympians" for schools. The aim of this programme is to invite all schoolchildren of Lithuania to do

sports and to participate in various sport events where children could experience spirit of Olympic Games and with the help of activities mentioned personality of the child could be developed and health strengthened.

Second main priority for scientists of Olympic Education is to develop target programmes for adult communities, aimed to development of healthy life style and fitness. This could be done with measuring and evaluating indications of the physical abilities of the population related to health and fitness.

Third important problem is to preserve heritage of the sport of Lithuania - to research issues of the past and unity of today's phenomena's, to analyse problems of sport morals, sources of the development of physical and spiritual strength on our nation.

Fourth priority of the scientists of Lithuania is to help in preparation of athletes for Olympics. Scientific research of athletes, co-operation with institutions of foreign countries, information exchange and it's use will give impulse for better preparation of Olympians.

Aktualios vaikų ir jaunimo olimpinio švietimo teorijos ir praktikos problemos

Prof. dr. Vladislav Stoliarov

Rusijos valstybinė kūno kultūros akademija

Įvadas. Olimpiniis švietimas, kurio tikslas yra priartinti prie olimpizmo idealų ir jo vertybių vaikus ir jaunimą, užima vis svarbesnę vietą jaunosios kartos mokymo, auklėjimo, mokslinio sistemoje. Daugelyje šalių įgyvendinamos moksleivių, studentų, kitų vaikų ir jaunimo grupių olimpinio švietimo programos.

Vaikų ir jaunimo supažindinimas su olimpizmo idealais, kurie orientuoti į su sportu susijusias bendražmogiškąsias, humanistines dvasines bei dorovines vertybes, priartinimas prie jų, ypač svarbus dabartinėmis mūsų šalies sąlygomis - turint omenyje sugriautus anksčiau egzistavusius ideologinius stereotipus, o taip pat atsižvelgiant į tai, kad dalį jaunimo yra perdėm apėmęs pragmatizmas, nihilizmas, abejingumas dvasinėms vertybėms (13).

Įvairiems olimpinio švietimo klausimams yra skirta nemaža užsienio autorių darbų (žr., pvz., 1, 4, 31-35, 38-40). Mūsų šalyje vaikų ir jaunimo olimpinio švietimo problemos imta nagrinėti devintojo dešimtmečio pradžioje, vadovaujant straipsnio autoriui. Mokslinių tyrimų rezultatai matyti jo darbuose, o taip pat jo mokinių mokslinėse publikacijose ir disertacijose (žr. 2, 3, 6-8, 11, 12-26, 29, 36-37). Pastaruoju metu olimpinio švietimo problema ėmė nagrinėti ir kiti tyrinėtojai (žr. 5, 10, 12-13, 27, 28, 30). Paskelbtuose darbuose pagrindžiama būtinybė panaudoti olimpizmo idealus ir vertybes vaikų ir jaunimo auklėjimui, aptariami ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, studentų, jaunųjų sportininkų ir t.t. olimpinio švietimo organizavimo metodikos ir vykdymo klausimai. Autorių grupė parengė VIII klasės moksleivių olimpinio švietimo programą (9).

Tačiau olimpinio švietimo teorijoje ir praktikoje tebėra nemaža sudėtingų, svarstytinų, neišspręstų problemų. Kai kurioms iš jų skiriamas šis straipsnis.

Olimpinio švietimo sistema. Pagrindinis šiuolaikinės olimpinio švietimo pedagoginės veiklos teorijos ir praktikos trūkumas yra tas, kad ta veikla dažniausiai pasirei-

šia atskiromis akcijomis, nagrinėjami ir įgyvendinami atskiri, nors ir turintys tą patį tikslą, bet tarpusavyje nesusieti komponentai. Dabar jau būtina įprasminti ir įgyvendinti šią veiklą kaip tam tikrą apibrėžtą *sistemą*. Aptarsime pagrindines tos sistemos sudėtines dalis.

Pirmausia galima išskirti tris tarpusavyje tarpiai susijusias, bet vis dėlto atskiras (savarankiškas) olimpinio švietimo dalis, kurios numato formuoti ir lavinti vaikus, jaunimą:

- a) tam tikrą *žinių* sistemą;
- b) interesų, poreikių, vertybinių orientacijų ir t.t. *motyvacijos* sistemą;
- c) tam tikrą *gebėjimų*, mokėjimų, įgūdžių sistemą.

Olimpinio sąjūdžio ir sporto, ypač didžiojo sporto, ryšys lemia, kad pedagoginė veikla turi padėti suformuoti vaikų ir jaunimo domėjimąsi sportu, poreikį nuolatos treniruotis ir siekti kuo aukštesnių rezultatų, įgyti kuo geresnių ypatybių (gebėjimų), gauti tų žinių (sporto istorijos, šiuolaikinės olimpinio sąjūdžio praktikos), kurios padėtų pasiekti tų rezultatų.

Šią pedagoginės veiklos kryptį olimpinio švietimo sistemoje straipsnio autorius vadina "*sportine - rekordine*". Ji yra svarbi olimpinių komandų trenerių, NOK vadovų darbe.

Nors ir suprantant "sportinės - rekordinės" olimpinio švietimo krypties svarbą ir reikšmę, klaidinga būtų sutapatinti visą olimpinio švietimo turinį su šia kryptimi, kaip, deja, dažnai atsitinka. Klaidinga todėl, kad mūsų dienų olimpiniam sąjūdžiui būdinga (pagal šio sąjūdžio kūrėjo Pierre de Coubertino sumanymą) ryški humanistinė orientacija, šis sąjūdis turi padėti įgyvendinti humanistinius idealus ir vertybes. Todėl ir pedagoginės veiklos olimpiniame sąjūdyje pagrindinis tikslas - humanistinis poveikis asmenybei specifinėmis, to sąjūdžio atsiradimo sąlygojamomis sporto priemonėmis. Vadinasi, ši veikla turi reikštis kaip "*sportinis humanistinis*" auklė-

Jimas, suteikiantis žmogui žinių apie tuos humanistinius idealus ir vertybes, kurios gali būti įgyvendinamos sporte ir per sportą, formuojantis domėjimąsi jomis, troškimą (dargi poreikį) jas, tas vertybes, įgyvendinti, ugdantis tuos mokėjimus ir gebėjimus, kurie iš tikrųjų leistų tai padaryti, sužadinant tas emocines reakcijas, kurios padeda tai padaryti.

Tai reikšia, kad pedagoginės olimpinio sąjūdžio veiklos tikslas yra suteikti vaikams ir jaunimui ne bet kokių sporto, kūno kultūros žinių, išugdyti ne bet kokį domėjimąsi, mokėjimus ir įgūdžius, o tik tuos, kurie skatina vaiką, jaunuolį siekti aukštų rezultatų sporte ir pasiekti reikiamą parengtumą, kartu leidžia teisingai įvertinti ir kaip reikiant panaudoti humanistinį sporto ir kūno kultūros potencialą, o taip pat išvengti jų antihumaniško panaudojimo. Visos kitos žinios, interesai, mokėjimai ir įgūdžiai (pavyzdžiui, tokie, kurie susiję su sporto panaudojimu komercijos tikslais) gali ne tik nebūti olimpinio sąjūdžio pedagoginės veiklos objektu, bet gali būti net priešingi jai (pavyzdžiui, interesai, mokėjimai, susiję su agresyvumu, dopingo vartojimu sporte ir kt.).

Remdamiesi šiuo bendruoju pedagoginės veiklos olimpiniam sąjūdyje supratimu, aptarsime konkrečiau šios veiklos tikslus ir uždavinius.

Švietėjišku aspektu ši pedagoginė veikla siekia suteikti žinių apie:

1) olimpines žaidynes ir olimpinį sąjūdį, jų istoriją, tikslus, uždavinius, pagrindinius olimpizmo idealus ir vertybes (tarp jų "Fair play" principus, harmoningą olimpiadininko idealą ir kt.);

2) sportą, jo rūšis, sportinio rengimo, lemiančio puikius rezultatus, metodus ir priemones;

3) humanistinį, socialinį bei kultūrinį sporto potencialą, jo vaidmenį sveikai gyvensenai, jo vietą priemonių, užtikrinančių asmenybės kūno kultūrą, sistemoje, jo teigiamą įtaką dorovinei, estetinei, bendravimo, ekologinei žmogaus kultūrai, intelektualiesiems, kūrybiniais ir kitais asmenybės gebėjimams, būdus visa tai įgyvendinti;

4) bendrą humanizmo koncepciją, jo pagrindines idėjas, idealus ir žmogaus asmenybės, žmonių tarpusavio santykių vertybes.

Aptariant (ir įgyvendinant) pedagoginės veiklos švietėjiškus uždavinius pastebimi du kraštutiniai. Pirmas - *per daug platus* tų uždavinių supratimas: jiems priskiriami praktiškai visi uždaviniai, vienaip ar kitaip susiję su sportu, sportine treniruote, kūno kultūra, sveikatos išsaugojimu ir jos stiprinimu ir t.t. Taip traktuojamas olimpinis švietimas praranda savo specifiką, jo uždaviniai sutapatinami su fizinio auklėjimo, sportinės treniruotės uždaviniais. Kitas kraštutinis - *per siauras* olimpinio švietimo uždavinių supratimas, kai apsiribojama tik žinių apie olimpines žaidynes ir olimpinį sąjūdį suteikimu.

Neteisinga būtų olimpinio švietimo tikslu ir uždaviniais laikyti tik tam tikrą žinių vaikams, jaunimui suteikimą. Be abejo, informacinis darbas toje pedagoginėje veikloje yra labai svarbus. Bet svarbiausia čia yra sukurti

realius stimulus, kurie skatintų olimpinio sąjūdžio dalyvius ne tik pripažinti savirangą, harmoningą asmenybės ugdymą, "Fair play" principus svarbiomis olimpinėmis vertybėmis, bet iš tikrųjų elgtis ir veikti pagal juos, stengtis įgyvendinti praktiškai. Šiuo (*motyvacijos*) požiūriu olimpinio švietimo sistemoje būtina spręsti keletą tarpusavyje susijusių uždavinių, kurie sudaro sąlygas formuoti ir ugdyti vaikų ir jaunimo:

- susidomėjimą sportu, poreikį reguliariai mankštintis, sportuoti, siekti pagal savo išgales aukščiausių sportinių rezultatų;

- tokį sporto supratimą, kai jis patrauklus pirmiausia ir svarbiausia kaip svarbi žmogaus kūno kultūros formavimo, ugdymo priemonė, kaip sveikos gyvensenos sudėtinė dalis, taip pat kaip estetikos, dorovės, kultūros, humaniško tarpusavio santykių pasireiškimo, fizinių ir psichinių žmogaus galių patikrinimo sritis;

- aktyvių sporto pratybų sveikatai stiprinti poreikį siekiant harmoningai, visapusiškai save ugdyti, lavinti fizinius ir dvasinius (intelektualinius, dorovinius, estetinius) gebėjimus, o ne siekiant uždirbti pinigų, įgyti garbės ir t.t.;

- domėjimąsi olimpinėmis žaidynėmis ir olimpinio sąjūdžiu;

- norą garbingai dalyvauti olimpinėse varžybose;

- teisingą harmoningo, visapusiškai (ne tik fiziškai) pasirengusio atleto (*homo olympicus*), atitinkančio P. de Coubertino devizą "Pakili dvasia tobulame kūne!", kuris pasirenkamas idealu (sektinu pavyzdžiu), suvokimą;

- troškimą dalyvauti olimpiniam sąjūdyje, propaguoti ir aiškinti olimpizmo idėjas, padėti jas plėtoti;

- humanistinį jausmų ir išgyvenimų sistemos suvokimą (asmeninės atsakomybės jausmo už humanistinių vertybių sporte ir per sportą įgyvendinimą, už olimpinio sąjūdžio plėtrą, estetinio sporto grožio jausmo, pasipiktinimo jausmo esant bet kokiems doroviniams prasižengimams).

Svarbus pedagoginės olimpinio sąjūdžio veiklos uždavinys yra vaikų, jaunimo humanistinio pobūdžio *mokėjimų, įgūdžių, gebėjimų* formavimas ir lavinimas:

- gebėjimo panaudoti sportą kartu su kitomis sveiko gyvenimo būdo priemonėmis žmogaus kūno kultūrai ugdyti;

- gebėjimo pasiekti aukštų rezultatų sporto varžybose, taip tvarkant sportinį rengimąsi, kad nenukentėtų sveikata ir visapusiška asmenybės branda;

- įpročių visuomet kovoti garbingai, elgtis kilniai, įsitikinimo, kad tik tokia sportinė kova, toks elgesys yra teisingas;

- estetinių gebėjimų matyti, jausti ir teisingai suprasti sporto grožį ir kitas sporto estetikos vertybes, elgtis, veikti sporte "pagal grožio dėsnius" ir pavaizduoti sporto grožį meno priemonėmis;

- bendravimo su partneriais, varžovais, treneriais, teisejais, žurnalistais, žiūrovais mokėjimų ir įgūdžių;

- atitinkančių aukštą ekologinę kultūrą požiūriu ir elgesio su aplinka, gamta mokėjimų ir įgūdžių;

- mokėjimų ir gebėjimų aiškinti ir propaguoti olimpizmo idėjas.

Šių uždavinių sprendimas - dabar viena iš silpniausių olimpinio sąjūdžio pedagoginės veiklos grandžių. Buvo pateikta gana plati olimpinio sąjūdžio pedagoginės veiklos tikslų ir uždavinių charakteristika. Trumpesnei tų tikslų ir uždavinių charakteristikai naudotinas L. I. Lubiševos pasiūlytas terminas "*olimpinė kultūra*". *Olimpinė kultūra* - tai anksčiau išvardytų žinių, interesų, poreikių, orientacinių vertybių, mokėjimų, gebėjimų ir įgūdžių, kurių pagrindu formuojamas ir ugdomas tam tikras elgesys, žmogaus (tam tikros socialinės grupės ir dargi visuomenės) gyvenimo būdas (stilius).

Jei pasirenkame šią sąvoką, tada galima sakyti, kad pedagoginės olimpinio sąjūdžio veiklos uždavinys ir yra *žmogaus olimpinės kultūros* formavimas ir ugdymas.

Sąvokų aiškinimas. Norint apibrėžti, charakterizuoti pedagoginę olimpinio sąjūdžio veiklą, skirtą jaunimui sudominti olimpizmo idealais ir vertybėmis, vartojami įvairūs terminai, sąvokos. Vieni pirmenybę teikia "*olimpiniam švietimui*", kiti - "*olimpiniam auklėjimui*", treči - "*olimpiniam mokymui*". Kiekvieną iš šių sąvokų įvairūs autoriai įvairiai interpretuoja, todėl iškyla klausimas: ar reikia vartoti visas tris, ar užtenka vienos iš šių sąvokų ir t.t. Atsakant į šį ir kitus klausimus svarbu pasirinkti teisingą metodologiją ir visų pirma tiksliai atskirti, nesumaišyti *turinio* ir *terminologijos* ypatumų apibrėžiant sąvoką.

Nustatant mūsų aptariamų sąvokų turinį, svarbiausia yra tai, kad remiantis šių sąvokų sistema būtų galima atsižvelgti į reiškinių, susijusių su pedagogine veikla, įvairovę, aiškiai išskirti ir diferencijuoti juos, nesupainioti jų. Čia pirmiausia būtina išskirti tris, anksčiau jau paminėtas, tarpusavyje tampa susijusias, bet vis dėlto savarankiškas pedagoginės veiklos kryptis, kurios numato formuoti ir gausinti tam tikrą *žinių* sistemą, formuoti ir ugdyti *motyvacijos* sistemą ir *gebėjimų*, mokėjimų, įgūdžių sistemą.

Aptariamai pedagoginei veiklai galima suteikti "*olimpinio švietimo*" arba "*olimpinio auklėjimo*" terminą su išlyga, kad šie terminai vartojami *plačiaja* prasme. Tris pedagoginės veiklos kryptims tikslinga vartoti tokius terminus: pirmąją kryptį vadinti "*olimpinio švietimu*", antrąją - "*olimpinio auklėjimu*" ir trečiąją - "*olimpinio mokymu*", vėl padarant išlygą, kad šie terminai vartojami, taikomi *siauraja* prasme, lyginant vieną su kitu.

Taip suformuotas požiūris į olimpinio švietimo, auklėjimo ir mokymo sąvokas atsižvelgia į:

a) loginį-metodologinį reikalavimą tiksliai atskleisti turinio ir terminologijos ypatumus ir turėti galvoje sąvokų sistemą įvedant naujas sistemas;

b) filosofinėje, sociologinėje ir pedagoginėje literatūroje įprastą trijų asmenybės posistemių - informacinės, motyvacinės ir operatyvinės - išskyrimą ir su tuo susijusį dvejoją terminų "*švietimas*", "*auklėjimas*" ir "*mokymas*" vartojimą: *plačiaja* prasme (nusakant pedagoginį - sąmoningą, tikslingą - poveikį visoms trimis nurodytoms posistemėms, taip pat visai asmenybei norint suteikti tam tikrų žinių, formuoti tam tikrus mokėjimus, gebėjimus, interesus, poreikius, vertybines orientacijas ir t.t.); *siauraja* prasme (nusakant pedago-

ginį poveikį vienai iš nurodytų posistemių: švietimas - žinių suteikimas; auklėjimas - motyvacijos formavimas; mokymas - mokėjimų, gebėjimų, įgūdžių formavimas);

c) bendrąją olimpizmo, olimpinio sąjūdžio koncepciją (filosofiją).

Olimpinio švietimo formos ir metodai. Praktinėje veikloje dabar taikoma daugybė įvairių darbo formų ir metodų. Svarbiausią vietą tarp jų užima olimpizmo, olimpinio sąjūdžio idėjų aiškinimas ir propagavimas mokyimo, studijų vyksmo metu mokyklose, universitetuose ir kitose ugdymo įstaigose, visų pirma per tuos dėstomuosius dalykus, kurie tiesiogiai susiję su kūno kultūra, sportu (kūno kultūros pamokas, pratybas, paskaitas). Pastaruoju metu daugelis mokslininkų ir pedagogų (žr., pvz., 2, 3, 5, 6, 8, 11-13, 15, 17-19, 23, 24 ir kt.) atkreipia dėmesį į tai, kad būtina iš esmės padidinti to informacinio, aiškinamojo darbo per kūno kultūros pamokas, pratybas, paskaitas dalį. Vis labiau plinta specialiai šiam tikslui organizuojami renginiai: "*olimpinės pamokos*", "*olimpinų žinių pamokos*", "*olimpinės valandos*" ir t.t. Dabar daugelyje šalių parengta įvairios metodinės medžiagos, be kita ko, ir kino, vaizdo filmų (žr. 38-40). Olimpinio švietimo programos ir metodinė medžiaga pradėta rengti ir mūsų šalyje (žr. 2, 3, 8-10, 12, 14, 27 ir kt.).

Daugelis mokslininkų ir specialistų mano, kad olimpizmo idėjos aiškinamos ir propaguojamos turi būti ne tik per kūno kultūros pamokas ar pratybas, bet ir per kitų dalykų, ypač humanitarinių, pamokas. J. P. Segalas (1989) disertacijoje, kurios vadovu buvo straipsnio autorius, ne tik pagrindė šį teiginį, bet ir parengė konkrečias vyresniųjų klasių moksleivių olimpinio švietimo programas bei metodines rekomendacijas istorijos ir kitų dalykų pamokose.

Visiems žinoma, kad olimpizmo idėjas aiškinti ir propaguoti reikia ne tik per pamokas, pratybas, bet ir popamokiniu laiku. Praktikoje patikrintos ir įvairios tokio darbo formos: *Olimpinė diena*; olimpinės simbolikos, filmų, skaidrių rengimas, piešinių, fotografijų konkursai, vaidinimai sporto, olimpine tematika; olimpiniai linksmųjų ir išradingųjų klubai, standų, vitrinų, olimpinų salių įrengimas, seminarų, paskaitų, konferencijų, diskusijų olimpine tematika organizavimas; sporto varžybų tarp mokslo žymūnų "*Pats sportiškiausias žymūnas*" rengimas; garbės lentų, garbės knygų moksleiviams, kurie sėkmingai derina mokymąsi, sportą, visuomeninę veiklą, steigimas; olimpinų muziejų kūrimas; susirašinėjimo su kitų šalių moksleiviais, sportininkais olimpiadininkais organizavimas ir t.t.

Deja, praktinėje pedagoginėje olimpinio sąjūdžio veikloje ryškėja perdėm *švietėjiškas* požiūris. Kartais šio darbo tikslai ir uždaviniai apima tik olimpinio *mokslinimo* uždavinius. Kita vertus, neretai be pagrindo manoma, kad tik aiškinamuoju darbu, šūkiiais ir kvietimais pavyks pritraukti, pripratinti jaunąją kartą prie olimpizmo idealų ir vertybių.

Pastaraisiais metais olimpizmo idėjos vaikams ir jaunimui geriau propaguojamos ir per pačias sporto varžy-

bas. Varžybose naudojama olimpinė atributika ir ceremonijos: vėliavos pakėlimas, olimpinė priesaika, olimpinės ugnies uždegimas ir kt.

Daugelyje šalių reguliariai rengiamos "Mažosios olimpiados", "Olimpinės mylios" ir kitos varžybos vaikams, paaugliams, jaunimui. Tokio pobūdžio varžybos tapo ir tarptautinėmis: nuo 1968 m. rengiamos Tarptautinės moksleivių sporto žaidynės, nuo 1991 m. - Europos olimpinės jaunimo dienos, 1998 m. Maskvoje surengtos pirmosios Pasaulinės jaunių žaidynės.

Tačiau tradicinis sporto varžybų (ir olimpinių), per kurias vyrauja kieta konkurencija, skatinama tik nedidelė nugalėtojų grupė, atskiriamos sporto varžybos nuo meno konkursų ir t.t., modelis turi gana rimtų "minusų". Toks varžybų modelis skatina sportininkus laimėti bet kokia kaina (dargi sveikatos, vienpusiško rengimosi, dorovės principų atsisakymo sąskaita). Todėl taikant tradicinius sporto varžybų rengimo modelius sunku sudominti vaikus ir jaunimą dvasinėmis, dorovinėmis bei estetinėmis olimpizmo vertybėmis. Neretai tokios varžybos ne tik nepadeda, bet ir trukdo pasiekti šį tikslą (žr. 24, 25). Gaila, bet į šią svarbią sąlygą praktinėje olimpinio vaiko ir jaunimo švietimo veikloje dažnai neatsižvelgiama.

Neigiami tradicinio sporto varžybų rengimo modelio požymiai verčia mokslininkus ir specialistus ieškoti ir praktikoje, dirbant su vaikais, jaunimu, taikyti tokius naujus varžybų rengimo modelius, kurie labiausiai atitinka olimpinio švietimo tikslus ir uždavinius: orientuoja varžybų dalyvius į dvasines, dorovines ir estetines vertybes; neugdo pergales siekimo bet kokia kaina; nesudaro prielaidų prievartai, grubumui, agresyvumui, nacionalizmui pasireikšti, skatina saviugdą, harmoningos brandos, kilnaus elgesio siekimą ir įgūdžius ir t.t.

Vieną iš tokių sporto varžybų modelių, pavadintą "*Spartietiškos žaidynės*", parengė ir įgyvendina šio straipsnio autorius nuo 1991 m. pagal projektą "*SpArt*" (sudarytas trijų anglišku žodžių pagrindu: "Spirituality" - dvasingumas, "Sport" - sportas ir "Art" - menas). Pagrindiniai šių žaidynių bruožai: harmoningas sporto, meno ir kitos dvasinės kūrybinės veiklos derinimas varžybų programoje; nauja, humaniška varžybų dalyvių skatinimo ir vertinimo sistema, varžybų derinimas su nevaržybiniais žaidimais, neįgalųjų dalyvavimas varžybose lygiomis teisėmis su sveikuoliais (žr. 20-25).

"SpArt" projektu grindžiama "*spartietiška*" olimpinio švietimo programa be žaidynių numato: kurti olimpinis "SpArt" klubus, buriančius "Fair play" principus ir P. de Coubertino harmoningos olimpiadininko asmenybės ugdymo idealus pripažįstančius žmones, parengti konkrečią tų principų ir idealų išraišką - dvasinio-dorovinio elgesio kodeksą ir jį propaguoti tarp olimpinio sąjūdžio dalyvių; organizuoti specialius švietimo kursus naujoms žinioms apie olimpizmą, ugdymą, saviugdą įgyti; įvesti naują, specialią apdovanojimų sistemą, skatinančią kilniai elgtis ir visapusiškai bręsti, tobulėti, ir kt. (žr. 20-25).

LITERATŪRA

1. Атанасов Ж. Олимпийское движение и воспитание нравственно-эстетического отношения к спорту // Проблемы олимпийского движения: Сб. (под ред. А. Солакова). - БОК, София Пресс, 1977, с. 125-138.
2. Баринаова И. В. Состояние и пути совершенствования олимпийского образования и воспитания учащейся молодежи: Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1994.
3. Гутин А. Т. Идеалы и ценности олимпизма в воспитании юных спортсменов: Дисс. канд. пед. наук. - М., 1984.
4. Дьюри Ж. Олимпийское движение и воспитание // Всемирный научный конгресс "Спорт в современном обществе": Сб. научн. матер. - М., 1974, с. 122-130.
5. Евсеев С. П., Поликарпова Г. М., Прохорова М. В. Проведение олимпийских уроков в школе: Уч. пос. / Под общей ред. В. У. Агеевца // Спб ГАФК им. П. Ф. Лесгафта, 1995.
6. Егоров А. Г., Петлеваний Г. Ф., Шапоренкова О. В. Система олимпийского образования школы-комплекса №39 физкультурно-эстетического направления // Олимпийское образование в школе: Учебн. пособие. - Смоленск, 1997, с. 139-172.
7. Ипатов Д. И. Основные направления гуманизации спортивных игр и соревнований в работе со школьниками: Автореф. дисс. канд. пед. наук. - М., 1995.
8. Олимпийское образование в школе: Уч. пос. / Общ. ред. Егоров А. Г., Губа В. П. - Смоленск, 1997.
9. Основы олимпийских знаний. VIII класс // Программа общеобразовательных учреждений. Физическое воспитание учащихся 1-11 классов. - М.: Просвещение, 1996, с. 64-105.
10. Паршиков А. Т., Пузырь Ю. П. Золотые страницы истории физической культуры (Рекомендации к проведению урока олимпийских знаний). - М., 1994.
11. Петлеваний Г. Ф. Система олимпийского образования в многопрофильной школе-комплексе физкультурно-эстетического направления. Автореф. дисс. канд. наук. - М., 1997.
12. Печерский Н. В., Сучилин А. А. Олимпийское образование: Уч. пос. - Волгоград, 1994.
13. Родиченко В. С., Столяров В. И. Идеология и олимпийское образование // Теория и практика физической культуры, 1996, №6, с. 2-7.
14. Самусенков О. И. Спортивно-гуманистическое воспитание учащихся спорт-школ (на примере футбола): Дисс. канд. пед. наук. - Малаховка, 1989.
15. Сегал Ю. П. Идеалы и ценности олимпизма как средство повышения эффективности работы по коммунистическому воспитанию школьников старших классов: Дисс. канд. пед. наук. - М., 1989.
16. Спорт, духовные ценности, культура. Вып. 1-9. Сб./Сост. и ред. В. В. Кузин, В. И. Столяров, Н. Н. Чесноков. - М.: Гуманитарный Центр "СпАрт" РГАФК, 1997.
17. Столяров В. И. Спортивно-гуманистическое и олимпийское воспитание детей и молодежи в условиях социализма // Философско-социологические исследования физической культуры и спорта (ежегодник). Вып. первый. Спорт. Культура. Воспитание. - М., 1988, с. 151-169.

18. Столяров В. И. Олимпийское движение и воспитание молодежи. - М., 1989.
19. Столяров В. И. Проект "СпАрт". - М., 1991.
20. Столяров В. И. Проект "СпАрт" и новая комплексная система физкультурно-спортивной работы с целью духовного и физического оздоровления населения России (основные идеи и первые итоги реализации) // Теория и практика физической культуры, 1996, №4, с. 10-14.
21. Столяров В. И. Олимпийский проект "СпАрт" (основные идеи и первые итоги реализации) // Ежегодник. Труды ученых ГЦОЛИФК. - М., 1993, с. 34-49.
22. Столяров В. И. Новое массовое культурно-спортивное движение "СпАрт" (Духовность. Спорт. Искусство): Методич. разработка для работников сферы физической культуры и спорта и организаторов досуга. - М., 1994.
23. Столяров В. И. Спартианская система воспитания, образования и организации досуга // Проекты, программы, технологии. Отечественный и зарубежный опыт. (Духовность. Спорт. Культура. Вып. пятый, часть I): Сб. - М.: РАО, Гуманитарный Центр "СпАрт" РГАФК, Смоленская ОА, 1997, с. 9-127.
25. Столяров В. И., Петлеваный Г. Ф. "Спартианская" программа олимпийского воспитания, образования и обучения // Олимпийское образование в школе: Уч. пособие. - Смоленск, 1997, с. 57-138.
26. Столяров В. И. Олимпийское образование и спартианская система воспитания // Спорт, духовные ценности, культура. Вып. шестой. Спорт и олимпизм в современной системе образования: Сб./Сост. и ред. В. В. Кузин, В. И. Столяров, Н. Н. Чесноков. - М.: Гуманитарный Центр "СпАрт" РГАФК, 1997, с. 71-234.
27. Твой олимпийский учебник. Рекоменд. Министерством образования РФ в качестве уч. пос. для учреждений образования России. - М.: Сов. спорт, ФИС, 1996.
28. Усаков В. И. К олимпийским вершинам - с детства. - Красноярск: Кн. изд-во, 1995.
29. Ценности спорта и пути его гуманизации (Духовность. Спорт. Культура. Вып. второй): Сб./Сост. и ред. В. И. Столяров. - М.: РАО, Гуманитарный Центр "СпАрт" РГАФК, 1996.
30. Чернецкий Ю. М. Ода спорту или 10 уроков олимпизма (Книга для учащихся). - Челябинск, 1993.
31. Andrecs H. Die olympische Idee und ihre Verwirklichung in der Schule // Sport in unserer Zeit: Arbeitstexte zum Verständnis der olympischen Idee. Heft 1. - Wien, 1984, S. 12-23.
32. Karatassakis T. The teaching of olympism in the schools // Report of the Int. Sess. for educationists 1973-1977-1979, Ancient Olympia. - НОС, Athens, 1980, p. 216-222.
33. Landry F. Education on Olympism and the school curriculum: principles, techniques and applying based on the experience of the Montreal Olympic Games: Paper presented at the 6-th Int. Sess. for educationists IAO. - IAO, 1984.
34. Muller Norbert. Olympic Education Programmes // Programm and Abstract Book. The 1996 International Pre-Olympic Scientific Congress, 10-14 July 1996, Dallas, Texas, USA, p. 76.
35. Niedermann E. Schulsport und olympische Idee // Sport in unserer Zeit: Arbeitstexte zum Verständnis der olympischen Idee, Heft 2. - Wien, 1984, S. 7-11.
36. Stolyarov V. Social essence and value of the Olympic idea // Dialectics and Humanism, 1984, N 1, p. 33-43.
37. Stolyarov V. The social nature and values of olympism // International Olympic Academy twenty-second session, 11th-25th July 1982. IOC, Lausanne, 1985, p. 216-221.
38. The Olympics: an educational opportunity: Instructional materials for senior high school. - USA Olympic Committee, Olympic House, Colorado Springs, 1984.
39. The Olympics: something for everyone. - Ottawa: COA, Fall, 1990.
40. The VIC Health Olympic Schools Project. - Melbourne, 1992.

Iš rusų kalbos vertė Stanislovas STONKUS

TOPICAL PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE IN OLYMPIC EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH

Prof. Dr. Vladislav Stolyarov

SUMMARY

The report is devoted to the questionable and unsolved problems of the theory and the practice in the Olympic education.

One of these problems is the creation of the Olympic education system. Three closely connected but still separate (independent) "blocks" of that system are selected and characterized in this report. These blocks assume the formation and the improvement in children: a) the certain system of *knowledge*; b) the certain system of *motivation*: interests, needs, values orientations, attitude etc.; c) the certain system of *capacities and skills*. Two main directions in the Olympic education are distinguished: *sport-records* and *sports-humanistic*.

The second problem discussed in the report is the concepts apparatus, which is essential for characterizing of the pedagogical activity in the format of the Olympic movement. It is of great importance to distinguish the *substantial* and *terminological* aspects of that problem. The ideas of the "Olympic education", "Olympic treatment" and "Olympic teaching" are introduced. These terms can be used in the wide and in the narrow sense.

The discussion of forms and methods in the Olympic education concludes the report. According to the author's opinion, the informational, explanatory, propaganda work must take up an important position in the system of the

Olympic education. At the same time he criticizes the passion by the enlightening approach. He substantiates the thesis about the necessity to supplement the passion by the other forms and methods prompt the participants of the Olympic movement not only to admit the self-improvement, the harmonious development of a personality and the prin-

ciples of "fair play" as the important values of the Olympism, but *really orient* oneself towards them in ones' actual behavior.

Some of these forms of Olympic education are discussed in connection with the "SpArt" project, which can help to solve the given problem.

Universaliosios olimpinio ugdymo vertybės alternatyvaus ugdymo programose

*Prof. habil dr. Zofija Żukowska, prof. habil dr. Ryszard Żukowski
Varšuvos J. Pilsudskio fizinio lavinimo akademija*

Alternatyvus ugdymas grindžiamas nesavanaudišku, dialogu ir teise, laisve bei saviraiškos fantazija (B. Sliwerski, 1994). Šitaip suprantamo alternatyvaus ugdymo būdas gali būti olimpinis švietimas ir jo universaliosios vertybės. Olimpinio ugdymo universalumo ištakos yra jo kūrėjo barono Pierre de Coubertino koncepcija. Simfonija - apie kurią rašoma - turėjo būti tampo olimpizmo ir švietimo reformos sąveikos sinonimas.

Olimpizmo vertybių universalumo požiūriu apžvelgime Varšuvoje įvykusio paskutiniojo Universalizmo kongreso mintis.

Pirmąją kongreso dieną pranešėjai, garsūs dalyko žinovai, bandė įvertinti mus dominantį universalizmą visuomenės gyvenime.

Profesorius J. Szepanskis nurodė universalizmo bendrąją reikšmę ir kalbėjo apie visų žmonių bendros idėjos poreikį, vertybes ir gėrybes, susijusias su visais, norą sudaryti ir pateikti visiems mokytojams ugdymo, susijusio su olimpizmu ir sporto vertybėmis, uždavinius.

Profesorius L. Kuznickis apeliavo į naują švietimą, pagrįstą olimpizmo dvasia, kuriame svarbiausia yra žmogaus santykiai su aplinka, su pačiu savimi, su kitu žmogumi bei pagalba asmenybės savirealizacijai. Iškyla klausimas - AR ir KAIP olimpinis ugdymas gali tam padėti? Taip, gali, tam įgyvendinti yra įvairiausių pedagoginių būdų, apie kuriuos bus kalbama vėliau.

Prof. S. Kozłowski, kalbėdamas universalizmo požiūriu apie Lenkijoje vykstančius civilizacijos ir ekonominės raidos pasikeitimus, nurodė žmogaus ir pasaulio suvienijimo, žmogaus ir aplinkos atsinaujinimo, etinio gėrio ieškojimo, tolygios ekonominės raidos poreikius. Kaip visa tai siejasi su sporto ir olimpinio švietimo uždaviniais, ar teisingai jie laikomi universaliais?

Prof. m. Mitias apžvelgė globalinį ugdymo institucijų, tarp kitko, besiremiančių moralaus realizmo ir tolerancijos jausmais, pobūdį. Ar olimpinis ugdymas gali tai perteikti?

Prof. J. Kuszynskis pabrėžė, kad gyvename pertvarcos tarp postmodernizmo ir universalizmo laikais. Postmodernizmas, jo nuomone, pagilina gyvenimo dezintegraciją, o universalizmas teikia vilties. Su tuo susijusios ir visuomenės ugdymo teorijos bei praktikos permainos.

Šiandien esame artimesni - ypač ugdymo interakcijos reikalavimų terpėje - universalizmui.

Pagrindiniai Kongreso inspiratoriai ir organizatoriai siūlė svarbiausia jo idėja padaryti Al Gore prielaidą: FEDERACIJA - GYVENIMUI. Ar olimpinis švietimas tai atitinka? Universalizmas siūlo bendrą atsakomybę už save ir savo partnerį. Ši nuostata yra sporto esmė, o olimpizmas yra jo viršūnė.

Kongreso pranešimų idėjas apžvelgėme norėdami atsakyti į klausimą, ar tikrai olimpinis ugdymas šiuolaikinėje mokykloje gali būti universalus? Ar mes kartais nepersistengiame su tomis universaliosiomis vertybėmis bei ypatumais ar, kaip siūlo J. Kosiewiszius, "sporto universalijomis"?

Šio straipsnio autoriai nėra atsikratę abejonių ir kūrybinio nerimo, bet stengiasi savo pažiūras patikrinti ieškodami priemonių, panaudodami tradicijas ir perkeldami problemą į dabartines švietimo ir kultūros realijas. Tačiau mes įsitikinę, kad olimpinį švietimą visi mokytojai gali pritaikyti kaip vieną iš formų, nes jis turi įvairiapusį jaunimo vertinamą ir jį pritraukiantį turinį, kuriam realizuoti yra sukuriamas natūrali ugdanti aplinka, bendrumų integracija ir ekonominės raidos galimybės individualiai saviraiškai.

Mokykloje, kaip visuomenės institucijoje, krizės metu paprastai ieškoma naujo darbo su jaunimu turinio, naujų metodų bei formų. Lenkijoje, kaip ir visame pasaulyje, šiandien pastebimas nutolimas nuo unifikuotų valdžios siūlomų mokymo programų, nes ieškoma veiksmingesnių, patrauklesnių švietimo organizavimo formų bei mokymo metodų. Visa tai daroma siekiant pažadinti jaunimo susidomėjimą, padaryti jį aktyvesniu bendradarbiaujančiu mokslinimo proceso partneriu, sąmoningu ir motyvuotu tikrųjų vertybių investuotoju ugdant savo asmenybę. Kas gali paskatinti jaunimą geranoriškai bendradarbiauti su mumis mokslinimo, švietimo srityje? Tai gali būti paprasčiausias tarpusavio susitarimas, kuriam pritaria pats jaunimas. Moksliniai tyrimai (Z. Żukowska, 1994) patvirtina, kad šiuolaikinis jaunimas pirmiausia vertina perfekcionistines, sociocentristines, emocines, intelektines ir estetines vertybes. Visas jas apima olimpinis ugdymas, kurio metodai remiasi partneryste, tarpusavio pagarba ir geranoriškumu, taikomu olimpinėms žaidynių dalyviui, organizatoriui ar žiūrovui. Olimpinis ugdymas sudaro sąly-

gas išsaugoti humanistines sporto vertybes. Kas šiandien skatina olimpinio švietimo plėtros būtinybę?

Manome, kad yra du motyvai. Pirmasis - tai pedagoginis poreikis: visuomet svarbių, universalių olimpizmo vertybių perdavimas jaunai asmenybei. Antrasis motyvas - būtinybė priešintis olimpinėms idėjoms gresiančiam pavojui: žiaurumui, komercinimui, izoliacionizmui ir t.t. Todėl šalys ir miestai, rengiantys olimpinės žaidynes, stengiasi sukurti teigiamą socialinį klimata, įtraukti į žaidynių organizavimą visuomenę ir ypač jaunimą. To išdava - pasaulyje žinomos daugiametės įvairaus amžiaus ir išsilavinimo jaunimo ir suaugusiųjų olimpinio ugdymo programos. Jos sėkmingai įgyvendinamos Kanadoje, JAV, Prancūzijoje, Norvegijoje, Vokietijoje (Z. Żukowska, R. Żukowski, 1992).

Svarbiausias olimpinio švietimo turinys - olimpizmas, o pagrindinė ugdomojo poveikio priemonė - sportas. Sportas domina mus kaip sudėtinė kūno kultūros dalis, tampriai susijusi su socialine bei kultūrine tikrove. Sportas, dalyvaujantis vystymosi ir ugdymo procese, yra visuomenės gyvenimo ir veiklos sudėtinė dalis. Sportas - aktyvumo ir motyvacijos būti geresniam skatintojas, stiprių išgyvenimų, džiaugsmo šaltinis, proga užmegzti draugiškus ir geranoriškus viso pasaulio žmonių tarpusavio santykius.

Taip sportą įsivaizdavo Pierre de Coubertinas, todėl jis taip glaudžiai siejo sportinę veiklą su jaunimo ugdymu. Olimpizmą jis laikė švietimo programos instrumentu. Kokios vertybės palaiko ir sutvirtina jo pagrindą? Tos, kurios atitinka dvi pagrindines sąlygas: pirma, visuotinai palaikomos, ypač jaunimo; antra, yra amžinos, o ne laikinos. Jei šios sąlygos patenkinamos, tai tokios vertybės yra universalios.

P. de Coubertinas, praėjus 33 metams nuo šiuolaikinių olimpinų žaidynių atgaivinimo, paminklo atidengimo iškilmėse Olimpijoje (1927 m.) per radiją kreipėsi į viso pasaulio jaunimą. Garsusis baronas pasakė: "Pažandami olimpinės žaidynes iš du tūkstančius metų trukusio miego mes norime, kad jūs susižavėtumėte tokia sporto religija, kurią jam suteikė mūsų didieji pirmtakai. Mūsų laikais atsiradus didžiausioms galimybėms, o iš kitos pusės - dideliems pavojams, olimpizmas privalo būti estetinio idealo ir dorovinio tyrumo, fizinės ištvermės ir kūno stiprybės mokykla. Šiuos uždavinius bus galima įgyvendinti tik tada, kai visa tai atitiks jūsų garbę ir orumą, kuriuos jūs, kaip tikri sportininkai, panaudosite dvasios ir kultūros kėlimui. Ateitis priklauso jums" (Z. Żukowska, R. Żukowski, 1996).

Ar gali šie P. de Coubertino žodžiai būti šiuolaikinio švietimo pagrindas? Ugdymo koncepciją, pagrįstą olimpizmu, baronas pripildė aksiologinių kategorijų. Jis atsakė sporto vien kaip instrumento, nors ir labai meistriško, funkcijos, pabrėždamas jo dvasines vertybes.

P. de Coubertino olimpinio ugdymo idėją daugelis laiko pasenusia, nešiuolaikiška, tačiau olimpiniam švietimui ji ir toliau yra aktuali, nes galime iš jos pasisemti tradicijų, ieškoti argumentų, įrodančių olimpinio švietimo vertybes. Šiuo požiūriu mus domina empirinė sporto, pripažinto žmonijos, vertybių esmė. Mums taip pat įdomu, nuo ko priklauso sporto ugdomosios vertybės? Skiriame

du suvokimus: pirma, sporto vertybių autonomiškumas; antra, sporto, kaip gyvenimo dalies, subjektyvumas.

Savo tyrimuose socialinių mokslų terminą "sporto vertybės" vartojame trejopai: motyvacijos, pozityvaus vertinimo kriterijaus bei pozityviai vertinamo dalyko kontekste. Tokiai interpretacijai reikia esminės sąlygos - visuomeninio sporto plėtros (Z. Żukowska, 1992).

Sporto vertybių aiškinimas asmenybės ugdymo kontekste sąlygoja jo pedagogiškumą.

Pirma, sporto vertybės apibūdina ir integruoja žmonių nuostatas priklausomai nuo sportinės veiklos - išreiškia tas vertybes, dalyvavimą kuriose visuomenė labiausiai vertina.

Antra, sporto vertybių sistema apibūdina asmenybės pažintinę struktūrą (H. Swida, 1979). Todėl tai suprantant galima numatyti tikrovės pažinimo būdus, jo eksponavimui ypač reikšmingus elementus.

Trečia, sporto vertybių supratimas gali daryti įtaką asmenybės emocinei sporto ir artimiausios aplinkos (šeimos, mokyklos) išraiškai.

Ketvirta, suprastos sporto vertybės sudarys palankias sąlygas asmenybės ir jos artimųjų teigiamai motyvacijai pradėti sportuoti. Tokia motyvacija panaikina skirtumus tarp įgytos ir natūralios sporto funkcijos šiuolaikinio žmogaus gyvenime.

Penkta, sporto vertybių supratimas gali būti apibūdinamas kaip motyvacija aktyviai sportinei veiklai, paskata užsiimti mėgstama sporto šaka ar reprezentuoti savo aplinką (Z. Żukowska, 1973, 1974, 1981).

Šešta, suprastos sporto vertybės daro tiesioginę įtaką jauno žmogaus savęs pažinimui, įvertinimui, realizavimui bei savo vaidmens sporte nustatymui.

Pripažindami sporto vertybes ir norėdami apibūdinti sportuojančio žmogaus asmenybės struktūrą ir veiklą žinome, kad nė viena jo ypatybė ar savybė negali pasireikšti be kitų veiksnių, ypač mokytojų, dalyvavimo. Sporto ugdomosios vertybės ypač priklausys nuo ugdomosios aplinkos, tos veiklos įvairių aplinkybių ir bendradarbiaujančių joje žmonių (šeimos, mokyklos, sporto klubo).

Sportas, kaip aukščiau išvardytų sporto vertybių visuma, pirmąją pagal naujausias šiuolaikinio jaunimo ugdymo tendencijas. Tai yra galimybė jaunimui ir mums, mokytojams, kontaktuoti. Vis dėlto ar galime parašyti lygybės ženklą tarp sporto vertybių ir šiuolaikinio sporto ugdomųjų vertybių? Jeigu taip, tai iš kur tąsyk atsiranda nuomonė apie amoralią sporto įtaką jaunimui?

Sportas, žinoma, gali auklėti, bet gali ir demoralizuoti. Tai priklauso nuo to, kas jam vadovauja, kas ir kokiomis aplinkybėmis organizuoja ir valdo, kokioje socialinėje ir ugdomojoje aplinkoje tai vyksta.

Įtvirtintos sporto vertybės gali būti sėkmingai panaudotos ir bus reikšmingos asmenybės veiklai, bet tuo pat metu gali nevaidinti jokio vaidmens arba net turėti neigiamą įtaką jaunimo ugdymui. Užtenka nors truputį pakeisti sporto vertybių hierarchiją ugdymo sistemoje ir sumažės ar net pradings kai kurios jo ugdomosios vertybės.

Per daug neaukštindami sporto vertybių, apžvelkime veiksnius, kurie sąlygoja jų ugdomąją vertę. Jų yra keletas. Prie reikšmingesnių priklauso teisėtus ugdymo aplin-

kos, kurioje auga jaunimas, funkcionavimas. Tokiomis sąlygomis vyksta atitinkamų asmenybės savybių ugdymo procesas, remiantis aktyvaus sporto problematika, o ne tik atsitiktiniu dalyvavimu jame. Šiame procese išsiskiria naujai atsirandančių bruožų (olimpiniam ugdyme jų negali pritrūkti) pagrindiniai elementai:

- žinios apie sporto reikšmę žmogaus gyvenime;
- pagrindiniai mokėjimai ir judėjimo įgūdžiai, motorinio pajėgumo gerėjimas;
- aplinkinių (šeimos, mokyklos, bendraamžių) pritarimas asmenybės sportiniam aktyvumui;
- tam tikro sportinio aktyvumo poreikio ugdymas, mokėjimas įvertinti ir pasirinkimo įvykdymas;
- jausmų, susijusių su sportiniu aktyvumu, ugdymas;
- konsekvencinis ir sistemingas tam tikro gyvenimo būdo, kurio neatsiejama dalis yra sportinis aktyvumas, įpročių formavimas;
- talentingiausių asmenybių, turinčių reikalingas psichofizines savybes, aukščiausių sportinių rezultatų pasiekimas.

Olimpiniam ugdymui priklauso ir visa tai, kas siejasi su konkrečiomis olimpinėmis žaidynėmis pažintinėje, emocijų, elgsenos srityse. Tai taip pat turi tapti universalios ugdymo uždaviniais, kuriuos realizuoja visi mokytojai. Tie uždaviniai pasidaro labiau suprantami universalios gyvenimo filosofijos, kuri akceptuoja universalumą ir įvairumą, požiūriu. Ši filosofija turi būti tokia bendra, kad koncentruotųsi į universalijas. Turi būti humaniška ir plačios apimties. Turi būti racionali, t.y. veikti protą ir numatyti dėsningų reiškinių logiką. Turėti savo religiją, pagrįstą ceremonijų ir apeigų reikšmingumu. Turi kalbėti visiems suprantama kalba. Nepriklausomai nuo įsisavinimo apimties ir lygio, nuo supratimo, bet kokiu atveju turi pripažinti apribojimus, organizuoti racionalų gyvenimą ir galėti ateityje reformuoti ir net reformuotis (Harris, 1990).

Sportas atlieka priedermes, susijusias su orientacijų, rezultatų perspektyva ir sėkmės egzistavimu, o olimpinės žaidynės yra dinamiškumo ir dramatiškumo didinimas, jos šventiškesnės už kasdienį gyvenimą, įvairesnės. Olimpinė idėjų universalizmas remiasi dviem esminiais europietiško humanizmo principais: taikos idėja ir garbingos, kilnios kovos (Fair play) idėja (Z. Krawczyk, 1989). Be to, olimpizmas teikia pirmenybę draugystės, teisingumo ir kitoms vertybėms. Kiekvienos tautos ar valstybės savitas požiūris šiek tiek pažeidžia, bet nesugriauna olimpinio sporto vertybių. Būtent tai ir suteikia progą sukurti savą olimpinio švietimo programą, kurioje šalia universalijų vertybių būtų ir tautos, šalies laimėjimai, patriotinis jų vertinimo atspalvis. Taip atsirado jaunimo olimpinio ugdymo koncepcija, pagrįsta garbingos kovos, kilnaus elgesio vertybėmis, aiškinama dviem sąvokomis:

- kaip atskirų šalių ir jų visuomenės pasirengimo žaidynėms elementas;
- kaip turiningo jaunimo užimtumo, lavinimo būdas, sudarantis sąlygas išreikšti save, ugdyti vieniems kitus, giliau pažvelgti į moralę bei suvokti būtinybę tobulėti (ne tik sporte).

Norint, kad garbingos kovos, kilnaus elgesio (Fair play) principai taptų realiu varžybų šūkiu, reikia, kad

jaunimas žinotų jo kilmės istoriją, suprastų dabartinę garbingo žaidimo esmę ir prasmę (Z. Żukowska, 1994).

Kas yra garbinga kova jaunimui? Į šį klausimą atsakytą, remiantis jaunuolių atsakymais iš 1994 ir 1996 m. Lenkijoje surengtų konkursų: "Ką man reškia Fair play?" Gavome apie 3500 11-16 metų vaikų ir jaunuolių atsakymų iš visos šalies kampelių.

Daugelio nacionalinių ir tarptautinių renginių organizatorius, garbingos kovos idėjų skleidėjas Lenkijoje yra Lenkijos Fair play klubas prie Nacionalinio olimpinio komiteto. Tačiau švietimo sistemoje dar nerealizuojamas olimpizmo turinys, todėl jaunimas dar nežino ir mažai domisi olimpizmo idėjomis (Z. Krawczyk, 1989; Z. Żukowska, 1992). Ugdymo efekto sulauksime ir tos pastangos bus vaisingos tik tada, kai olimpinė idėjų vertybės bus įtrauktos į švietimo sistemą.

Panašiai sporto ir olimpizmo universalumą traktavo 1994 m. Paryžiuje įvykęs Šimtmečio olimpinis kongresas, jo dalyvių dar vadinamas Vienybės kongresu. Kongrese priimtuose dokumentuose pabrėžiama olimpinio ugdymo, kuris padeda plėtoti sportą ir jo universaliąsias vertybes, reikšmė, pabrėžiama, kad olimpinės žaidynės taip pat yra puiki proga, kurią reikia panaudoti ugdymui.

LITERATŪRA

1. Bilinski, B. (1989/90). Olimpizm Pierre de Coubertin'a. *Almanach PKOI i PAOI*.
2. Coubertin, P. (1989/90). Szacunek wzajemny. Niedokończona symfonia. Sport a sztuka starzenia się. Poznaj samego siebie. Problemy szkoły podstawowej. Wychowanie kobiet. *Almanach PKOI i PAOI*.
3. Harris, R. B. (1990). Filozofia uniwersalna. W: *Filozofia: uniwersalność i różnorodność*. Warszawa.
4. Krawczyk, Z. (1989/90). Dwa oblicza olimpizmu: ideologia i utopia. *Almanach PKOI i PAOI*.
5. Liponski, W. (1988). Olimpijski uniwersalizm czy pluralizm. Z kulturowych problemów europocentryzmu. *Okolice*, 5-6.
6. Radziewicz, J. (1992). *Edukacja alternatywna*. Warszawa.
7. Sliwerski, B. (1994). *Edukacja alternatywna*. Wyd. Impuls. Krakow.
8. Żukowska, Z. (1993). Wartości wychowawcze współczesnego sportu. W: *Sport w kształtowaniu kultury i osobowości*. Warszawa.
9. Żukowska, Z. (1994). Wartości edukacyjne i funkcje socjalizacyjne uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej. W: *Toruńskie studia dydaktyczne. Rok III (4-5)*. Torun.
10. Żukowska, Z. (Red.) (1996). *Fair play - Sport - Edukacja*. Warszawa.
11. Żukowcy, Z., R. (1991/92). Edukacja olimpijska młodzieży elementem przygotowań do igrzysk (na przykładzie wybranych krajów). *Almanach PKOI i PAOI*.
12. Żukowcy, Z., R. (1997). *II Europejski Kongres Fair play*. Warszawa.

Iš lenkų kalbos vertė Elena PUIŠIENĖ

UNIVERSAL VALUES OF OLYMPIC EDUCATION IN THE PROGRAMMES OF ALTERNATIVE EDUCATION

Prof. Habil. Dr. Zofia Żukowska, Prof. Habil. Dr. Rychard Żukowski

SUMMARY

We have made the analysis of the concept of alternative education and the modern comprehension of universalism in the light of addresses of the main speakers at the World Congress of Universalism in Warsaw that is the starting point of our considerations. The quoted thoughts and statements are aimed at situating Olympic education in the thinking which corresponds to the spirit of humanistic pedagogy.

In the new considerations on Olympic education, Olympism constitutes its key content, whereas sport becomes the main educational means. Basing on the neo-Olympic concepts of Pierre de Coubertin (which we have been discussing) we point out at the fact that he treated Olympism as an instrument in the youth educational programmes, and in the sport development. He has made the two following conditions as the binding agent of values of this foundation:

- they are widely accepted particularly by the youth;
- they are universal, which means they do not fall in value with the passage of time.
- we treat the values within the frame of personality development by giving them pedagogical dimension and by

discussing factors affecting their development in Olympic education.

Hence, the concept of Olympic education of the youth based on Fair Play values and treated in two categories:

- as an element of preparation for the Games in every country and within their societies.
- as a bearing instrument in youth education with opportunities for self-fulfilment, socialisation, partnership in educational interactions, a deepened ethical reflection, and an awakened need for self-improvement - not only in sport.

We have made attempts to prepare Olympic educational programmes which we have started to implement experimentally within the frame of alternative education in Poland.

Our initiatives are being enhanced by the enormous movement of promoting the values of sport, tolerance and Fair Play within the frames of the III European Initiatives, which we write about in last section of the paper herewith (associations, congresses, codes and other documents).

Studentai apie olimpizmo vertybes XXI amžiaus perspektyvoje

*Anna Dąbrowska, Andrzej Dąbrowski
Varšuvos kūno kultūros akademija*

Nuo seniausių laikų visuomenės raida buvo tiesiogiai susijusi su žmogaus judėjimu ir socialiniu gyvenimu. Įvairios išraiškingo judėjimo formos buvo ir tebėra sudėtinė papročių, religinių ritualų, viešų ir privačių švenčių dalis. Šiuolaikiniame pasaulyje sportas ir žaidimai nebėra taip tampriai susiję su visuomene apskritai. Nors sveikatai pagerinti, kariniam parengimui arba darbingumui atgauti naudojamos priemonės ir sutampa su visuomenės tikslais, bet jie nėra pagrindas ar jėgos, valdžios ar socialinio prestižo įrankis, kaip buvo senovės Graikijoje. Nei literatūros, nei meno ar mokslo palikimas iš antikos neperėjo mums taip vientisai kaip kūno kultūra. Vienintelis, socialiai stabiliausias, plačiausias antikos paveldas mūsų laikais - tai Žaidynių idėja. Žaidynės, jų idėjos, jų socialinė reikšmė, pedagoginės, kultūrinės ir estetiškos vertybės pasaulyje plinta vis plačiau.

Olimpizmas sugriovė kalbos barjerus, suartino skirtingų kultūrų ir rasių žmones, atskleidė geografinius ir ekonominis skirtingumus. Šiandien olimpinės žaidynės - tai pasaulinė jaunimo šventė, leidžianti toliau plėtotis Pierre

de Coubertino sukurtai pedagoginei sistemai, įkvėptai humanistinių vertybių. Tiek P. de Coubertinas kadaise, tiek ir J.A. Samaranchas dabar palaiko ir saugo viltį, kad sportas, ypač olimpinis, sustabdys kariaujančius žmones, kad pasaulio jaunimas stotų į garbingą kovą sporto arenose ir kad pats sportas taps švietimo sistema, pagrįsta garbinga kova. Nors gyvenimas kartais ir suteikdavo brutalių išbandymų tokioms vizionieriškoms viltims, olimpizmas iki šių dienų išliko kaip požiūrio į gyvenimą pavyzdys. Nepaisant šiuolaikinio sporto dehumanizacijos, pagrindiniai ir nesugriaunami olimpiniai idealai vis dar atlieka savo vaidmenį: jie demonstruoja lygybę ir brolybę, yra trenerio ir sportininko bendro darbo viršūnė, parodo naujus metodus ir žmogaus fizinių išgalių ribų plėtimąsi. Nuolat aktualūs fundamentiniai olimpinių žaidynių idealai, akcentuojantys lavinamąją sporto vertę, sporto ryšį su menu ir jo vertingumą siekiant taikos. Olimpinis sportas kuria naują žmogų - išsivysčiusį, vienijantį kūno grožį ir aukščiausias dvasines vertybes, taip pat garbės troškimą.

Sportas yra viena iš tautos kolektyvinio gyvenimo sričių. Visuomenės fizinės būklės tobulinimas visais laikais buvo švietimo ir auklėjimo institucijų tikslas. Tautos vidinė jėga priklauso nuo to, kiek dėmesio skiriama įvairių sporto šakų praktikavimui, pradedant nuo pat vaikystės. Kai mokyklose gerai organizuojamos kūno kultūros pamokos, kai lavinami jaunimo fiziniai gebėjimai, tuomet galima kalbėti apie tinkamą jaunosios kartos ugdymą. Jaunuolis, ypač gabus kokiais nors sporto šakai, gali savo sugebėjimus demonstruoti daugelyje sportinių renginių, bet vis dėlto pagrindinė arena, kurioje susitinka talentingiausi ir stipriausi, yra olimpinės žaidynės. Jos suteikia puikią progą pritaikyti olimpinio sąjūdžio idealus ir gretimas vertybes jaunimo ugdymui.

Šiuolaikinės švietimo sistemos šiuo metu patiria gilią krizę - valdymo krizę. Daugelio Europos ir pasaulio šalių švietimo sistemose siekiama universaliųjų vertybių - vertybių, kurios nepasensta, kurios stipriai veikia žmones, ypač tik įžengiančius į suaugusiųjų pasaulį. Olimpizmas - tai olimpiniai idealai, apimančios tokias vertybes kaip taika, draugystė, teisingumas ir garbinga kova. Tai elementarios žmogiškos elgesio normos darbe, ilsintis, kasdien bendraujant su kitais žmonėmis. Olimpiniis sportas savo patrauklumu ir formų įvairove leidžia lavinti, demonstruoti, mokyti ir suvirtinti, vienyti vertingiausias ugdymo elementus.

Remdamiesi aukščiau išdėstytomis mintimis, nusprendėme detaliau ištirti studentų požiūrį į olimpizmą. Ar įvairūs mokymo kursai nagrinėja šią temą ir kokia forma tai vyksta? Ar įgytos žinios turi poveikį, jei taip, tai kokį, šiuolaikinio žmogaus, įgyjančio aukštąjį išsilavinimą, specifinėms gyvenimo nuostatoms?

Šiuose tyrimuose, atliktuose 1994-1995 metais devyniose aukštosiose Lenkijos mokyklose (Kūno kultūros akademijose Varšuvoje ir Poznanėje, Varšuvos, Lodzės ir Bialystoko universitetuose, Opolės aukštojoje pedagogikos mokykloje, Varšuvos muzikos akademijoje, Varšuvos dailės akademijoje ir Bialystoko politechnikos universitete), dalyvavo 1167 studentai. Čia pateikiamus tyrimų rezultatus gavome diagnostinės nuomonių apklausos metodu, naudodami klausimyną.

Tiriamąją grupę sudarė 38 % vyrų ir 62% moterų. Tiriamųjų amžius - 18-26 m. Dauguma studentų (91%) neturėjo savo šeimos. Aktyviai sportuojančiųjų buvo nedaug; daugiausia tai buvo abiejų Kūno kultūros akademijų studentai (apie 35%). Dauguma tiriamųjų sportu domisi gan menkai (57%), išskyrus Varšuvos kūno kultūros akademijos studentus, kuriuos sportas labai domina (77%). Mūsų tyrimų rezultatai parodė, kad olimpiadomis domisi daug daugiau studentų. Labiausiai olimpinės žaidynės žiūrėjo kūno kultūros specialybės studentai (80%), po jų - Politechnikos universiteto auklėtiniai (50%). Kitų studentų požiūris į olimpinės žaidynės buvo panašus kaip ir į sportą apskritai - "domiuosi, bet ne per labiausiai"

(50%), nors pačias šiuolaikines olimpines žaidynes jie vertino kaip reikšmingas (59%).

Tyrimas buvo atliktas priešolimpiniais metais. Mūsų nuomone, buvo verta ir įdomu patikrinti, ką olimpinėmis temomis žino studentai, dalyvaujantys mūsų tyrime. Pradėjome nuo pagrindinio klausimo - kur įvyko praeitos vasaros olimpinės žaidynės? Daugiau kaip pusė Lodzės universiteto ir Varšuvos dailės akademijos studentų (51%) negalėjo atsakyti į šį, mūsų nuomone, esminį klausimą. Olimpiniis chartija nebuvo žinoma pusei tiriamųjų; 45% iš jų buvo kažką girdėję ir tik 3% buvo ją skaitę (tai buvo daugiausia Kūno kultūros akademijos studentai, bet tik labai maža jų dalis šią informaciją buvo gavę mokykloje). Iš kur studentai sužino apie olimpines žaidynes ir olimpinį sąjūdį? Pagrindiniai tokios informacijos šaltiniai - žiniasklaidos priemonės: televizija (83%), radijas (47%), knygos, laikraščiai, periodiniai leidiniai (63%). Išimtį čia sudaro abiejų Kūno kultūros akademijų studentai, kurie savo aukštąsias mokyklas paminėjo kaip pagrindinį tokios informacijos šaltinį (Varšuva - 90%, Poznanė - 85%). Jauniems žmonėms svarbūs švietimo centrai, tokie kaip namai, mokykla, sporto klubas (aktyvaus sportavimo atveju), nėra olimpinio idealų skleidėjai.

76% olimpinio sąjūdžio besidominčių apklaustųjų negalėjo pasakyti oficialaus šio sąjūdžio šūkio. Ir abiejose Kūno kultūros akademijose buvo nemažas procentas studentų, nieko nežinančių šia tema (Varšuvoje 38% ir Poznanėje 46%). Šios informacijos akivaizdžiai trūksta 50% studentų, besimokančių Kūno kultūros akademijose ir Politechnikos universitete. Akivaizdžią antipatiją tokiai informacijai demonstruoja Meno (81%) ir Muzikos (68%) akademijų studentai.

Daug ryžtingiau studentai atsako į klausimą apie aktyvų dalyvavimą olimpiniam sąjūdyje. 69% nenori dalyvauti, o 24% nori, nors tarp pastarųjų daugiausia Kūno kultūros akademijų studentų.

Tarp šiame tyrime apžvelgiamų olimpinio sąjūdžio idealų ir vertybių populiariausia yra garbingos sportinės kovos idėja (81%), po jos - "svarbu dalyvauti, o ne laimėti" (53%), šiek tiek mažiau palaikymo sulaukė "greičiau, aukščiau, stipriau" (47%) ir paskutinė vieta atiteko "visapusiškam ir harmoningam sportininko tobulėjimui" (43%), nors šį idealą pirmąjį paminėjo Kūno kultūros akademijų studentai (62% ir 55%) greta "svarbu dalyvauti, o ne laimėti" (53% ir 55%).

Apibendrinant galima teigti, kad studentai apie olimpizmą turi gana menką informaciją, šiek tiek daugiau žino Kūno kultūros akademijų studentai, bet labai nedaug. Toks žemas lygis - visų lygių švietimo spragos. Kūno kultūros akademijų studentams sąlygos leidžia įveikti šį trūkumą, užpildyti spragą savo mokymosi metu. Kitų mokyklų studentai tokių progų tikriausiai neturės. Vis dėlto, jų nuomone, jei tokia informacija jiems turėtų būti suteikiama, geriausia būtų tai padaryti per kūno kultūros pra-

tybas, kurios, 78% studentų nuomone, turėtų būti mokyimo programoje (šį reikalavimą patvirtino 94% Politechnikos universiteto studentų).

Kokią gi tuomet informaciją apie olimpizmą norėtų gauti studentai per kūno kultūros pratybas? Daugumai apklaustųjų studentų svarbiausia informacija būtų apie sėkmingai startavusius Lenkijos olimpiadininkus (56%). Tokio pobūdžio informacijos labiausiai reikėtų Kūno kultūros akademijų studentams (77% ir 71%), mažiausiai - Muzikos akademijos studentams; tokio pageidavimo visai nepareišė Dailės akademijos ir Politechnikos universiteto studentai. Beveik visai nebuvo domimasi olimpinio sąjūdžio istorija, olimpinių žaidynių atidarymo ir uždarymo ceremonijomis, kultūrine programa, tragiškais incidentais ir kitais įvykiais pasirengimo žaidynėms arba pačių žaidynių metu.

Deja, studentai pavirtino, jog tokios informacijos per paskaitas jie negauna (61%), išskyrus Kūno kultūros akademijų studentus, kurie tokios informacijos tiek tiek gauna (Varšuva 52%, Poznanė 68%). Šiems studentams informacijos šaltinis buvo kūno kultūros istorijos, sociologijos paskaitos, kitos kūno kultūros studijos. Kitose aukštosiose mokyklose tokia informacija praktiškai neteikiama. Tačiau dėl to neverta nerimauti, kadangi pusė apklaustųjų (ir 80% Dailės akademijoje) nejaučia tokios informacijos poreikio. Net ir Kūno kultūros akademijose tik 50% studentų pageidauja tokio pobūdžio informacijos. Tad tyrimų rezultatai, ypač Kūno kultūros akademijose, turėtų būti laikomi nepatenkinami. Atrodytų, jog mokyklos, kuriose rengiami kūno kultūros specialistai, turėtų teikti išsamią informaciją apie olimpizmą ir nuo pirmųjų studijų metų skatinti jaunuolius ieškoti jos ir įsisavinti ją.

54% tiriamųjų neprisimena jokių mokykloje organizuotų renginių, susijusių su olimpinėmis žaidynėmis, 26% teigia, kad tokių renginių niekada nėra buvę (daugiausiai taip teigė Dailės akademijos (67%) ir Muzikos akademijos (59%) studentai). Tik 15% jų sakosi kalbantys apie sporto varžybas, žiūrintys filmus sporto tematika, dalyvaujantys diskusijose ir susitikimuose su žymiais sportininkais. Daugiausia tai Kūno kultūros akademijų sportininkai. Kitose aukštosiose mokyklose tokie renginiai organizuojami labai retai ir būna daug mažiau populiarūs.

Kas žinoma apie sporto ir olimpinių žaidynių atributiką? Studentai tokių žinių turi labai mažai. Pagrindinė grupė, parodžiusi tokias žinias (ir tai nestebina), buvo Kūno kultūros akademijų studentai. Vis dėlto daugiausiai jie žinojo tik dominuojančiomis temomis, tokiomis kaip sporto įtaka sveikatai ir fizinis žmogaus vystymasis, taip pat sporto šakos ir fiziniai pratimai, galintys pagerinti žmogaus fizinę būklę. Kitose srityse skirtingų mokyklų studentų atsakymai nesiskyrė. Dauguma respondentų sakėsi esą susipažinę su sporto humanistinėmis vertybėmis (68%), negatyviais dabarties sporto reiškiniais (61%), sporto estetika, jo ryšiais su menu, sporto įtaka žmonių estetinei kultūrai (61%) ir ben-

drajai kultūrai (59%). Apie olimpinio sąjūdžio istoriją 50% studentų nežino nieko. Netgi Kūno kultūros akademijų studentai nieko nežino apie ekologinius varžybų ypatumus fiziniame auklėjime (50%). Aukštosios mokyklos įtaka Kūno kultūros akademijų studentų žinioms apie humanistines olimpinio švietimo savybes yra nemaža (63% ir 61%). Tai puikiai suprantama. Šios akademijos rengia būsimuosius kūno kultūros mokytojus, kurie tuo pat metu yra ir olimpinio sąjūdžio propaguotojai. Šios srities žinios, aišku, dar neišsami, bet apklaustieji buvo antro kurso studentai. Tikėkimės, kad per kitus dvejus metus jie šias žinias pagilins. Kitos aukštosios mokyklos taip pat rengia mokytojus, tik kitų dalykų, todėl netikslinga ieškoti jų programose informacijos apie sportą ir olimpizmą. Būtent dėl to šių mokyklų įtaką studentų šios srities žinioms Bialystoko universiteto ir Opolės aukštosios pedagogikos mokyklos auklėtiniai įvertino kaip nereikšmingą, o kitų mokyklų studentai jautė, kad tokios įtakos praktiškai iš viso nėra.

Apklauskos metu mes ne tik siekėme išsiaiškinti žinių apie olimpizmą padėtį, bet taip pat ir apklaustųjų požiūrį į patį olimpinį sąjūdį, su juo susijusius reiškinius ir tai, kad olimpiadininkai traktuojami kaip modeliai, sektini ne tik sporto arenoje. Šiuolaikines olimpines žaidynes labai vertingomis laiko 59% studentų, tačiau jie nepastebi kai kurių su šiuo reiškiniu susijusių neigiamų bruožų. Kartais jie mato dalyvių bei žiūrovų agresiją (63%), pastebi, kad kai kada olimpinės žaidynės skatina nacionalizmo suaktyvėjimą, priešišumą tarp tautų (54%). Šie faktai, greta didėjančios sporto komercializacijos, kelia didžiausią pavojų šiuolaikiniam olimpiniam sąjūdžiui. Noras gauti efektą bet kokia kaina, dopingas ir organizmo pertempimas sporte kartais sukelia tragiškas pasekmes. Sportininkams daromas spaudimas skatina brutalumo plitimą. Vis dėlto tai netrukdo tinkamai įvertinti olimpiadų dalyvius. Visų aukštųjų mokyklų studentams patinka olimpiadininkai, jais žavimasi (72%), bet tik 45% apklaustųjų sektų jais. Apklaustiesiems buvo svarbios tokios olimpiadų dalyvių savybės: pirma vieta skiriama sugebėjimui pasiekti neįsivaizduojamai aukštų rezultatų (57%), profesionalumo; antra vieta atiteko įvairiapusiškumui ir harmoningam vystymuisi (38%); trečioje vietoje buvo paminėta aukšta moralė ir kultūringas elgesys (32%), mažai reikšmės buvo skiriama išvaizdai (16%). Studentų nuomone, olimpiadų dalyviai pirmiausia yra aukštos klasės profesionalai, kuriems būdingas tinkamas, kultūringas elgesys bei aukšta moralė.

Mūsų tyrimas - tai tam tikras bandymas surinkti nuomones, informaciją. Jos pagrindu galima kurti planus, kaip panaudoti olimpinį sportą vaikų ir jaunimo auklėjimo procese. Studentai - būsimoji inteligentija, potencialūs šių vertybių propaguotojai. Ar jie kompetentingi, jei taip - kiek kompetentingi ir pasirengę propaguoti šias vertybes? Deja, mūsų tyrimas parodė skirtumus tarp skelbiamų žinių ir tikrovės. Nors dauguma apklaustųjų daugiau

ar mažiau domisi sportu ir olimpizmu, tačiau jų tikrosios žinios šioje srityje nėra stulbinančios. Greičiausiai jie nebus olimpinio sąjūdžio idėjų skleidėjai. Didesnė tikimybė, jog jais taps tie žmonės, kurie savo mokymo programoje turėjo vienokių ar kitokių sąsajų su olimpinio sportu. Remiantis šiais tyrimais galima numatyti, jog esama situacija negerės - minėtos aukštosios mokyklos, kaip šios srities žinių šaltinis, vaidina per menką vaidmenį. Geresnė yra Kūno kultūros akademijų studentų situacija. Ši informacija, nors ir nelabai išsami, bet įeina į jų mokymo programas, ir tai, atrodo, turi esminės reikšmės jiems kaip būsimiems olimpinėms idėjų propaguotojams. Dauguma studentų jaučia, kad geriausiai tam tiktų kūno kultūros pratybos visose aukštosiose mokyklose, taip būtų sudarytos olimpinio švietimo Lenkijoje sąlygos. Kitas tokio švietimo būdas - įtraukti į pedagoginių mokyklų pro-

gramas dalykus, susijusius su olimpizmo teorija ir praktika. Tai leistų ateityje įtraukti olimpines idėjas į auklėjimo procesą ir ugdyti jaunimą olimpine dvasia, o tai reikštų taiką, draugystę, pagarbą kitų žmonių teisėms.

LITERATŪRA

1. Zukovska, Z. (1990). The socializing values of participation of young people in physical culture. *Kultura Fizyczna, No 3-4*.
2. Zukovsk, Z. R. (1992). Olympis educatuin of young people as an element of preparation for the games (exemplified by selected countries). *Kultura Fizyczna, No 5-6*.
3. de Coubertin, P. (1992). The cognitive idea of the Olympics. *Kultura Fizyczna, No 7-8*.
4. Woloszyn, S. (1986). Olympianism and bringing up. *Almanach PKUI (Polish Olympic Committee) No 1*. Warszawa.

Iš anglų kalbos vertė Ramunė URMULEVIČIŪTĖ

STUDENTS ABOUT VALUES OF THE OLYMPIZM IN A PERSPECTIVE OF THE XXI CENTURY

Anna Dąbrowska, Andrzej Dąbrowski

SUMMARY

The Olympic Games, ideas of Olympizm, their social importance, pedagogical, cultural and aesthetic values are expanding over greater areas of the world. Olympianism till today is a model of attitudes toward life. Continuously current are the fundamental ideals of Olympic games, underlining the educational quality of sport, the associations of sport with art and its value in establishing peace.

The idea of present study was to research and to describe more closely the students attitudes towards the Olympianism. This study took under consideration 1167 students during years 1994-95 at 9 schools in Poland (Academy of Physical Education in Warsaw and Poznan, Universities of Warsaw, Lodz and Bialystok, Higher School of Pedagogics in Opole, Academy of Music in Warsaw, academy of Fine Arts in Warsaw and the Politechnical University in Bialystok). Results presented were obtained using method of diagnostic opinion poll with the use of interview questionnaire.

The studied group was composed of 38% men and 62% women, age 18-26. Active contact with sports was declared by few students.

Study was conducted in pre-Olympic year. Main questions were as follows: where were the previous summer Olympics held, what do you now about Olympic Charter, what are the main sources of information about Olympics and the Olympic movement, what is the motto, ideals and

values of Olympianism of Olympic movement etc. The gathered information about Olympianism is very meager. The difference in favour of the students of Academies of Physical education does exist but is not significant.

On the basis of our studies plans may be made to use the values of Olympic sports in the process of educating and bringing up children and youth.

Almost all the questioned students are interested in sports and Olympianism to some degree, their real knowledge about these matters is not overwhelming. Most certainly they cannot be expected to be animators of the Olympic movement. Largely, those are people who have sidestepped Olympic sports activities in their study program. On the basis of our study it can be foretold that this situation will not improve, mainly due to the small role played by the said schools in being the source of knowledge about these subject matters. In a comparatively better situation are students of the Physical Education Academies. This information, though in a not so large degree, does have its place in curriculum. Most students feel that particularly the PE classes at all higher schools should best serve this. This then would be the chance for Olympic education in Poland. Another chance would be the inclusion in the education programs at teachers' school of subjects connected to the theory and practise of the Olympianism. This would create the future chance of incorporating process.

Sporto ir kultūros sąsaja: įtaka žmogaus tobulėjimui

*Prof. dr. Kęstutis Miškinis
Lietuvos kūno kultūros institutas*

Sportas yra socialinis reiškinys, neatsiejama visuomenės kultūros dalis - rengimosi varžyboms ir dalyvavimo jose sistema siekiant įvairiausių sportinių rezultatų (11, 502). Nuo antikos laikų jis tapo itin svarbia visuomenės kultūros dalimi, turinčia didelę įtaką visuomenės pažangai. Graikai net metus skaičiavo nuo olimpinių žaidynių (9, 8). Štai Anaksimandro "Liudijimuose" parašyta: "Anaksimandras gimė trečiaisiais keturiasdešimt antrosios olimpiados metais". (Kaip žinoma, apie 264 m. prieš Kr. senovės graikų istorikas Timajus įvedė laiko skaičiavimą nuo pirmosios olimpiados, vykusios 776 m. prieš Kr. Senovės Graikijoje olimpinės žaidynės buvo rengiamos kas ketveri metai iki 394 m. prieš Kr.).

Darbo tikslas - išryškinti sporto ir kultūros sąsają, apibūdinti jos įtaką žmogaus tobulėjimui.

Uždaviniai:

1. Analizuojant literatūros šaltinius parodyti, kad sportas visais laikais buvo aiškinamas kaip sudėtingas daugiapianis reiškinys, sudarantis neatskiriamą bendrosios kultūros dalį.

2. Apibrėžti sporto įtaką ne tik biologinei, bet ir intelektualinei, emocinei, darbinei žmogaus sferai.

3. Atskleisti sporto ir kultūros sąsajos įtaką gero specialisto tapsmui.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių bei tyrimo duomenų analizė, lyginamoji analizė.

Tyrimo organizavimas. 1997 m. anoniminio kolektyvinio interviu metodu buvo apklausta 132 LKKI studentai bei magistrantai. Tyrimo duomenys buvo palyginti su 1989-1990 metų tyrimo duomenimis (6, 15-16).

Idealoje valstybėje, Platono nuomone, piliečių auklėjimas turi būti pagrįstas dviem dalykais: gimnastika ir muzika. Vadinas, gimnastiką bei muziką, kaip aiškina V. Sezemanas, Platonas pripažįsta tinkamiausiomis priemonėmis kalogatijai, t.y. sielos ir kūno jėgų sandorai, iš kurios kyla ir kurioje įsikerojusios visos intelekto dorybės, įgyvendinti. Taigi pirmenybė žmogaus raidos procese priklauso ne kūno ir sielos skirtingumui, o jų vieningumui (10, 604). Kaip tik todėl tikrasis kūno lavinimas ugdo ir vidines jėgas. Antra vertus, psichines jėgas galima lavinti bei tobulinti tik žadinant ir stiprinant fizinės organizmo galias. V. Sezemanas apie tai rašo: "Moralinės ir apskritai dvasinės žmogaus vertybės bei dorybės nesutraukomai yra surištos (susijusios) su tam tikra kūno patvara bei drausmingumu ir iš dalies net jais pagrįstos" (10, 605).

Kalbėdamas apie vietą, kurią užima sportas žmogaus gyvenime, filosofas teigia, jog atsidavimas sportui - ne tik mada, paliečianti vien gyvenimo periferiją ir galinti pranykti taip pat greitai, kaip buvo atsiradusi. Negalima sporto laikyti tik pramogos priemone. "Atsidavimas sportui - gaivališkas sąjūdis, gimęs iš natūralios reakcijos prieš

kūno neveikimą, sustingimą bei atrofiją. Sportas kilo iš gilaus troškimo įtraukti ir kūną į kultūros gyvenimą... (...) Sportas - tai ne kas kita, kaip kūno kultūra, kurios uždavinys - sužadinti kūno jėgas ir įvykdyti visas glūdinčias jame galimybes. Tai kultūra, kuri reikalauje reikalauja, kad būtų išlavintas visas žmogaus psichofizinis organizmas, ir todėl šiaip ar taip sąlygoja visą žmogaus gyvatos sąrangą" (10, 608). Tik sportas, pasak filosofo, sukuria asmenybei galimybę išskleisti savo kūrybines jėgas (10, 610). JAV mokslininkas R. Naidifferis teigia, jog sudėtingi futbolo žaidimo gynybos variantai ugdo žaidėjo intelektualinę sferą kur kas daugiau, negu fizinės pratybės jo kūną (7, 19).

Senovės graikų filosofas Pitagoras, kurio teorema šiaudien žino kiekvienas moksleivis, sakė, kad sportas - svarbus protinės veiklos pagalbininkas. Reguliariai sportuodamas, filosofas pats tapo atletu. Jam pastatytas olimpinių žaidynių nugalėtojo paminklas. Pitagoras įkūrė atletų mokyklą, į kurią priimdavo mokinius, išlaikiusius sumanumo ir fizinio parengtumo išbandymus. Olimpiadininkais yra buvę įžymūs filosofai Sokratas, Platonas ir kiti (8, 17).

Herderis, vienas iš pirmųjų Europoje kultūros istorijos teoretikų, apibūdindamas graikų civilizaciją, atkreipia ypatingą dėmesį į dvasinį-moralinį sporto turinį: jaunuolio pergalė sporto arenoje tarsi sutvirtina tėvų garbę (3, 362-363). Pavyzdžiui, graikai nežinojo didesnio laimėjimo kaip pergalė olimpinėse žaidynėse. Antai buvęs LXXIX olimpiados kumštynių laimėtojas Diagoras į žaidynes atvyko su dviem savo sūnumis. Šie, tapę olimpiados nugalėtojais, ant rankų įnešė tėvą į stadioną, o visa minia, mėtydama į juos gėles, šaukė: "Mirk, Diagorai! Mirk, nes nebėra gyvenime, ko tu dar galėtum trokšti!" (8, 16).

Teoriniuose darbuose Herderis išryškino esminius sporto ir meno tarpusavio ryšius. Jis nurodė, kad sportas yra vienas iš veiksmų, lemiančių meno plėtotę.

Žmogaus grožio paslaptis - jo patraukli išvaizda ir turtingas vidus, gera sveikata ir taisyklingas kūno sudėjimas, harmoningas ir visapusiškas išsivystymas. Romėnų poetas Juvenalijus (60-127 m.) rašė "Orandum est un sin mens sana in corpore sano" (Reikia melstis, kad sveikame kūne būtų sveika siela). Ne veltui sakoma, kad nuostabiausia žemėje yra žmogaus kūno grožis.

Pavydėtina kūno harmonija ir judesio grožiu pavergia skulptoriaus Mirono skulptūra "Diskobolas". Iki šių dienų žavi antikinės Apolono, Veneros, vaikino su nugalėtojo raiščiu, merginos bėgikės, Polikleto Dorifono (ieties nešiko), Afroditės ir kitos, tobulą grožį įkūnijusios skulptūros, kurias senovės menininkai kalė pozuojant karžgiams bei olimpinių žaidynių nugalėtojams.

Hėgelis teigė, jog žmogaus kūno grožis pasigėrėjimo šaltiniu tampa tik tokioje kultūroje, kuri fizinį lavinimą supranta kaip nacionalinę vertybę. Pasak jo, žmogus - pats tobuliausias gamtos kūrinys ir jo stebėjimas ugdo estetinius jausmus. Be to, filosofas įsitikinęs, jog tobulas žmogaus kūno grožis yra pats siektiniausias žmogaus gyvenimo idealas (2, 228).

Ir mūsų laikais patraukliai atrodo ilgus metus sportavę vyresnio amžiaus žmonės. Pavyzdžiui, ilgaamžis profesorius V. Ruokis iki paskutinių gyvenimo metų grūdinosi, sportavo, buvo judrus ir aiškaus proto. Didžiulę kūno kultūros ir sporto reikšmę pabrėždavo daugelis senovės mąstytojų - Hipokratas, Sokratas, Galenas ir kt.

Savo prigimtimi ir esme sportas yra labai artimas menui. Šis ryšys nėra hierarchinis: jeigu sportas nėra menas, tai visiškai nereikia, kad sporto vieta kultūrinių vertybių sistemoje yra menkesnė. Senovės Graikijoje minimi visuomeniniai fenomenai taip pat nebuvo griežtai atskiriami. Tai aišku iš to, kad senovės graikai taip pat nelabai skyrė, apie ką kalbama - pergalę atletų varžybose ar muzikos konkurse - abu renginiai buvo sportiški, tad olimpinėse žaidynėse galėjo įvykti ir šauklių bei trimitininkų konkursai (4, 41). Netgi sporto apibrėžimas kildintinas iš anglų kalbos žodžio *to disport*, šis savo ruožtu iš lotyniško *deportare* (*linksmintis, pramogauti*) (4, 40). Tai paaiškina santykinį sporto tikslo laisvumą.

Žmogaus gyvenime pasigėrėjimo poreikis dažnai pralenkia kitus poreikius. Prisiminę atkaklias kovas aikštėse, ringuose, stadionuose, milijonus apmirusių prie televizorių žiūrovų, galime daryti išvadą, kad žmogui yra būtinas kovos be kompromisų grožis, charakterių sankirta, stiprūs emociniai išgyvenimai.

Labai sudėtingas yra sporto dramatinio fenomenas. Leik Pleside 15 km nuotolio slidinėjimo lenktynėse suomis Jucho Mietas ir švedas Tomas Vasbergas finišavo vienu metu. Paaikškėjo, jog viena šimtają sekundės dalimi laimėjo T. Vasbergas. Miunchene JAV krepšininkai glėbesčiavosi ir sveikino vienas kitą su pergale. O pasirodė, jog iki aukso medalių jiems trūko 3 sekundžiai! Meksike Baumgarteris 3 km nuotolį su kliūtimis įveikė antras. Prieš pat finišą pargriuvęs, tik žvilgsniu palydėjo prabėgantį lenką Malinovskį... Helsinkyje skaudai nesėkmė yra ištikusi ir geriausią mūsų boksinių A. Šociką. Kai gongas iškvietė į ringą abu kovotojus, A. Nimanas tebeklūpojo savo kampe. Šocikas ramiai laukė varžovo, kad pagal šios sporto šakos tradicijas pasisveikintų. Bet įvyko kitaip. Staiga pašokęs iš savo kampo ir akimirksniu atsiradęs ringo viduryje, afrikietis Nimanas kaire ranka smogė nesitikėjusiam tokio "pasveikinimo" Šocikui. Teisėjas nesusitabdė kovos, neperspėjo varžovo, neskelbė nokdauno. Nimanas dar kartą smogė. Taip, net nepradėjęs kovos, geriausias to meto sunkiasvoris A. Šocikas pralaimėjo kovą.

Kiekviename judesyje slypi tam tikri ritmo bei dinamikos dėsniniai ypatumai, ypatingos estetiškos galimybės, kurios vienaip ar kitaip gali būti panaudojamos. Ir tada kūno kultūra tiesiog pavirsta estetinė kultūra, kuriai svetimas dirbtinis estetizmas, nes ji išauga iš fizinio pamato,

remiasi tuo, kas glūdi paties kūno ir jo veiklos galiose. Toks glaudus ryšys su estetinė kultūra turi didelę reikšmę ir pačiam sportui. Išplėsdamas estetines kūno galias, jis ugdo fizines jėgas ir formuoja dvasinę kultūrą. Todėl estetiškai sporto pusė yra labai svarbi: ritmo ir dinamikos jausmo lavinimas brandina jautrumą ne tik savo kūno judesių tikslingumu ir darnumu, bet ir visiems ritmingiems ir dinamiškiems aplinkos reiškiniams. Tokiu būdu tobulėja ir paties sportininko estetiškos skonės. Iš tikros kūno kultūros atsiranda meilė grožiui. Podraug platėja bei gilėja žmogaus dvasinio gyvenimo ribos, žmogus sugeba suvokti, o suvokęs įgauti tokių vertybių, kurios be jautrumo ritmui bei dinamikai jam būtų neįkandamos.

Olimpinių žaidynių atgaivinimo iniciatorius ir organizatorius Pierre de Coubertinas yra pasakęs, jog didelis sportas - tai kartu ir didelis menas (1, 28). Sportas visada turėjo glaudų ryšį su kitomis socialinės kultūros sritimis. Senovės Graikijos olimpiadose dalyvaudavo filosofai, rašytojai, artistai. Buvo skaitomos odės, kurias kurdavo nugalėtojų garbei, o geriausi skulptoriai įamžindavo sportininkus marmuro biustuose.

Reikia pripažinti, kad tik meno dėka mus pasiekė ankstyvųjų olimpinių žaidimų aprašymai. Vieną aprašymų, iš kurio galima spręsti apie senųjų laikų olimpines žaidynes, mums paliko Homeras "Iliados" 23-čiojoje giesmėje (9, 8-9).

Herodoto "Istorija" taip pat daug kartų mini olimpines žaidynes. Šie antikiniai kūriniai teisingai apibūdina sportą, nesusiaurina jo esmės, tik supranta jį ne tik kaip jėgos, vikrumo, greičio ugdymą arba vieno žmogaus fizinį pranašumą prieš kitą. Sportas - tai ne vien fizinių, bet ir dvasinių jėgų ugdymo priemonė. Jis skiepija garbingumą, orumą, atsidavimą savo tėvynei ir kitus taurius jausmus.

Jau daugelį tūkstantmečių sportas ir menas žengia pagreičiui. Senovės graikams olimpinės žaidynės su visomis savo apeigomis buvo svarbus kultūrinio ir politinio-idejinio bendradarbiavimo renginys. Jie atvykdavo į olimpiadas gerokai anksčiau ir pasinerdavo į kunkuliuojantį gyvenimą: vaikščiodavo po miestą, gėrėdavosi puikiais pastatais, statulomis ir paminklais, politikudavo, klausydavosi oratorių kalbų, istorikų pasakojimų, filosofų samprotavimų, naujų rašytojų kūrinių. Pačią pirmą olimpiados dieną sporto varžybos dar nevykdavo, ir ją olimpiados dalyviai skirdavo įvairiausioms ceremonijoms, kultūros renginiams. Labai pakiliai vykdavo žaidynių atidarymo ceremonija. Sportininkai žygiuodavo pro Dzeuso šventovę, saulėje blizgančias skulptūrų kolonas, Aido portiką. Stadione šaukliai iškilmingai pristatydavo žiūrovams olimpiados dalyvius. Žiūrovų klausdavo, ar jie neprieštaraus, kad minimi atletai dalyvautų varžybose. Jeigu paaikškėdavo, jog kuris nors žaidynių dalyvis praeityje yra sutepęs savo rankas žmogžudyste ar kitaip nusikaltęs įstatymams, jį išvydavo iš stadiono. Atletai ir teisėjai prisiekdavo Dzeusui sąžiningai kovoti ir teisėjauti (8, 15).

Po to prasidėdavo varžybos. Už kiekvieną, net ir menkiausią "gudrybę" (ką jau kalbėti apie apgavystę), būda-

vo griežčiausiai baudžiama. Pavyzdžiui, jei bėgikas startuodavo prieš laiką (priešlaikinis startas), jį išperdavo rykštėmis (8, 30). Taigi sportas visais laikais buvo garbingos ir kilnios kovos arena, padėjo ugdyti pačius geriausius žmogaus asmenybės bruožus.

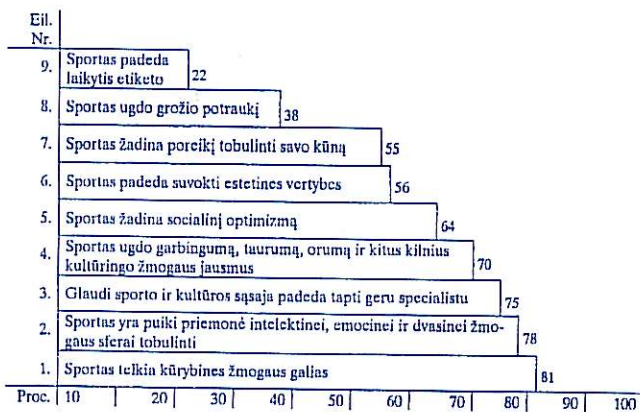
Išskirtinė sporto varžybų reikšmė buvo taikai. Prieš olimpiadą centrinėse miestų aikštėse šaukliai gyventojams skelbdavo, jos visame helėnų pasaulyje nutraukiami karai ir vaidai, kad pirmajai pilnačiai po ilgosios dienos patekęs visi laisvieji graikai kviečiami į didžiąją šventę. Kas nenustos žvanginti ginklais arba mėgins užpulti į olimpines žaidynes keliaujančius piliečius, bus smarkiai nubaustas... Pirmasis tai paskelbė 884 m. prieš Kr. Elidės karalius Ifitas, kurio valdose buvo olimpinis miestelis, siekdamas, kad graikų valstybės liautųsi tarpusavyje kariavusios. Vėliau žaidynės buvo rengiamos kas ketveri metai, "tarp pjūties ir vynuogių rinkimo", per pirmąjį mėnulio pilnatį, po vasaros saulėgrąžos.

"Šventės paliaubas" per 12 amžių tik vieną kartą suvažė Arkadijos graikai, kurie per 103-ąsias žaidynes (368 m. prieš Kr.) užėmė Olimpiją. Už tai arkadiečiai buvo ilgam pašalinti iš žaidynių (9, 10).

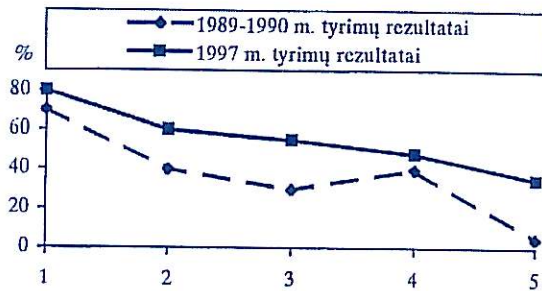
Ir dabar įvairių šalių jaunuoliai varžybose artimai bendrauja, keičiasi nuomonėmis, pradeda geriau suprasti vieni kitus, o grįžę į savo šalis skleidžia antimilitaristinius principus. Sportas ir taika - du neatskiriami dalykai.

Harmoningas sporto ir meno ryšys yra labai akivaizdus. Jau nuo 84-ųjų (444 m. prieš Kr.) olimpinių žaidynių meno konkursai virto sudedamąja olimpinių žaidynių dalimi. Juose dalyvaudavo įžymūs istorikai, filosofai, menininkai, mokslininkai: Herodotas, Simonidas, Demostenas, Lisijus, Apolonijus ir daugelis kitų. Ši graži tradicija tęsiasi iki mūsų dienų. Antai Atlantos olimpinių žaidynių (1996 m.) uždarymo šventė buvo nuostabi meno ir sporto sintezė, nepakartojamas kultūros renginys.

Mūsų atliktų tyrimų, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti, kaip būsimeji kūno kultūros ir sporto specialistai suvokia sporto ir kultūros sąsają ir kokia tos sąsajos įtaka specialisto tapsmui, duomenys pateikiami I paveiksle.

I pav. Sporto kaip sudėtinės kultūros dalies vaidmens suvokimas.

2 pav. Sporto kaip sudėtinės kultūros dalies įtaka žmogaus ugdymui (1989-1990 ir 1997 m. tyrimų duomenys).

- 1 - sportas mobilizuoja žmogaus kūrybines galias;
- 2 - sportas žadina socialinį optimizmą;
- 3 - sportas leidžia geriau suvokti estetines vertybes;
- 4 - sportas ugdo estetinius jausmus;
- 5 - sportas didina grožio poreikį.

Iš 2 pav. matyti, jog sporto kaip sudėtinės kultūros dalies įtaka žmogaus ugdymui per pastarąjį dešimtmetį padidėjo. 1989-1990 m. tyrimo duomenys pateikiami K. Miškinio darbe "Sportas ir kultūra" (6, 15-16).

Išvados:

1. Sportas visais laikais buvo suvokiamas kaip sudėtingas daugiaplanis reiškinys, neatskiriama bendrosios kultūros dalis, užimanti svarbią vietą bendroje vertybių sistemoje.

2. Sportas yra vienas svarbiausių estetinės kultūros šaltinių. Jis padeda geriau suvokti žmogaus estetines vertybes, ugdo estetinius jausmus, skiepia grožio potraukį.

3. Sportas daro didelę įtaką ne tik biologinei, bet ir intelektualinei, emocinei, dvasinei žmogaus sferai.

4. Respondentai pripažino, jog glaudi sporto ir kultūros sąsaja turi įtaką gero specialisto tapsmui. Kultūrinis išprusimas ugdo harmonijos jausmą, padeda įsisąmoninti ryšį su ankstesnėmis kartomis, geriau suvokti ir operatyviau spręsti problemas, kylančias profesinėje veikloje.

5. Tyrimai liudija, kad sporto kaip sudėtinės kultūros dalies įtaka žmogaus ugdymui per pastarąjį dešimtmetį padidėjo.

LITERATŪRA

1. Barysas, M. (1982). *Aidi kurantų olimpiniai dūžiai*. Vilnius.
2. Гегель. *Философия истории*. (Т. 8.) Москва - Ленинград, 1938.
3. Гердер, И. Г. (1977). *Идеи философии истории человечества*. Москва.
4. Holger Lahayne. (1998). Sporto protėviai. *Prizmė*, 2.
5. *Iliada*. (1962). Vilnius.
6. Miškinis, K. (1991). Sportas ir kultūra. *Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorijos problemos: konferencijos pranešimų medžiaga*. Vilnius.
7. Найдишфер, Р., М. (1976). *Психология соревнующегося спортсмена*. Москва.
8. Rimša, P. (1961). *Olimpinė ugnis negęsta*. Vilnius.
9. Saulis, V. (1981). *Nuo Atėnų iki Maskvos*. Vilnius.
10. Sezemanas, V. (1997). *Laikas, kultūra ir kūnas. Raštai*. Vilnius.
11. Stonkus, S. (Red.). (1996). *Sporto terminų žodynas*. Kaunas.

CONNECTION BETWEEN SPORT AND CULTURE AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF HUMAN PERSONALITY

Prof. Dr. Kęstutis Miškinis

SUMMARY

Sport is a social phenomenon, an inseparable part of the culture of society. Since antique times it has been an exceptionally significant part of the social culture having particular influence on the progress of the society. Sport takes an exceptional place in the Man's life too. Sport has originated from the Man's ardent desire to draw the human body into the cultural life by discovering and arousing in its physical powers and creative potency in particular. Sport is closely associated with art and it substantially predetermines the development of the art since the perfect beauty of the human body is the most delicate ideal of the Man's life. Close connection of sport with aesthetic culture is of particular significance to sport itself.

On the basis of historiographic materials it is shown in the paper that in all epochs sport has been perceived as a complex multiform phenomenon making up an inseparable

part of the general culture in the overall system of values. Sport is also one of the most important sources of aesthetic culture. It contributes to better understanding of aesthetic human values, fosters aesthetic feelings, implants in one inclination for the beautiful, has extreme influence not only upon the biological but also intellectual and spiritual sphere of human activities.

The conclusions made in the paper give grounds to assert that close connection between sport and culture influences the formation of a well educated specialist. Cultural education creates the feeling of harmony, helps to grasp the link with the generations of the past, as well as to perceive more deeply and to solve more efficiently the problems arising in professional activities.

Concrete results of the study undertaken are presented in Fig. 1 and Fig. 2.

Olimpinis sąjūdis ir aplinka

Prof. habil. dr. Jonas Jankauskas

Vilniaus universitetas, Lietuvos tautinis olimpinis komitetas

Senovės žmogus jautėsi neatsiejamas nuo gamtos - toji priklausomybė atsispindėjo gyvenimo būde, papročiuose, ritualuose, kūryboje. Civilizuotas žmogus atrato sieti save su visa kuo, kas gyva, jam jau svetimas darnos, vienybės su gamta, su jį supančia aplinka jausmas.

Per savo istoriją žmonija pasiekė įspūdingų laimėjimų visose savo veiklos srityse, tačiau tik įžengusi į XX amžių ji susidūrė su aplinkos užterštumu, gamtos nuskurdinimo ir resursų išekvojimo, kai kurių gyvūnų ar augalų rūšių išnykimo problemomis. Žmogaus ir gamtos santykiai pasidarė komplikuoti. Žmogus dažnai primiršta... Gamtą. Gamta vargsta kovodama su žmogumi, o žmogus - su Gamta. Tos kovos pasekmės žmogus pajuto kaip biologinė ir socialinė būtybė. Atsirado protinio ir fizinio darbo disproporcija ir ... nepageidautini organizmo biologiniai pakitimai: trumpėja žmonių amžius, menkėja produktyvi darbinė veikla. Gamta nesugeba kovoti su žmogaus sukurtu blogiu (užterštumu, radiacija ir kt.), o jo darbo rezultatus gražina kūrėjui, fiziškai silpnindama jį patį (specifinių ligų plitimas, organizmo vystymosi ir jo biologinio atsparumo sutrikimai) (1).

Sporto veikla irgi ne išimtis. Aplinka po gausiai lanomų sporto varžybų ir kitų masinių renginių dažnai tampa apgailėtina, prireikia daug laiko, kad jiniai atsitiestų.

Pasaulis pradeda suprasti, kad gamtą saugoti turime

kiekvienas, nes priešingu atveju mus gali ištikti ekocidas. Aplinkos problemos yra mūsų egzistencijos, išlikimo klausimas.

Darbo tikslas - pateikti istorinę olimpinio sąjūdžio ir aplinkos sąveikos analizę, šių dienų olimpinio sąjūdžio ir aplinkos sąsajų tendencijas pasaulyje ir Lietuvoje, parodyti, kad žmogus ir aplinka sudaro organinę visumą, atskleisti nepanaudojamus rezervus socialiniam ir ekonominiam mūsų gyvenimui. Tuo tikslu išstudijavome sukauptą literatūrą ir mokslinę patirtį pasaulyje ir Lietuvoje.

Amžiną žmogaus svajonę - gyventi ramioje, sveikoje ir gražioje žemėje - bene geriausiai įkūnija olimpinis sąjūdis. Olimpizmas yra gyvenimo filosofija, aukštinanti kūno, valios ir sąmonės dermę. Derindamas sportą su kultūra ir išsilavinimu, olimpizmas siekia sukurti gyvenimo būdą, pagrįstą išsilavinimo vertinimu ir universalių moralės principų gerbimu.

Dabar olimpinis sąjūdis tapo pasaulinės reikšmės socialine jėga. Jis pasiekia visų sluoksnių žmones visose kultūrose. Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK) - nevyriausybinių organizacijų, įkurta 1894 m., aktyviai bendradarbiauja su Jungtinėmis Tautomis (JT) ir ypač su JT Aplinkos programa (United Nations Environment Programme - UNEP). TOK, vienydamas 197 tautinius olimpinis komitetus, turi daugiau narių negu JT. Net 92% pasaulio

gyventojų žino TOK simbolį (susipynusius penkis mėlynos, geltonos, juodos, žalios ir raudonos spalvos žiedus) (4).

Kaip neatskiriama visuomenės dalis, olimpinis sąjūdis taip pat yra susirūpinęs aplinka. TOK nuolatos rūpinasi aplinkos ir sporto sąsajomis, yra paskelbęs nemažai gražių iniciatyvų. Sporto istorija atskleidžia sporto raidą, parodo, kaip ilgainiui jis modernėjo ir tapo rafinuotesnis. Dabar yra būtini didžiuliai stadionai, turintys tiesioginės transliacijos galimybes bei didžiules mašinų stovėjimo aikštes. Į kiekvieną didelį sporto renginį susirenka daugybė žiūrovų, kuriuos reikia šiltai priimti, susodinti, maitinti, linksminti, informuoti ir prižiūrėti. Tokio renginio rezultatas dažnai būna žala gamtai, tačiau tai neturėtų būti toleruojama.

Jau 1972 m., organizuojant XX olimpinės žaidynes Miunchene, olimpinis sąjūdis ėmėsi simbolinės iniciatyvos. Tautiniai olimpiniai komitetai iš viso pasaulio atvyko su savo šalių medaliais ir pasodino juos Olimpiniam parke, kuris yra netoli sporto įrenginių. Vokiečiai Luzian ir Sigrunas Verbogenai įžvelgė analogiją tarp "*mens sana in corpore sana*" ir formuluotės "*certatio sana in natura sana*". Kitais žodžiais tariant, sveikos varžybos nesugadintoje aplinkoje (4).

Nykstančia natūralia gamta ir niokojama aplinka turime rūpintis ne dėl sentimentų ir ne estetiniais sumetimais - tai turėtų tapti būtinybe norint išsaugoti gamtą ir žmogų. Todėl vis daugiau dėmesio mūsų dienomis skiriama ekologijai, ekologinės kultūros ugdymui. Ekologinis ugdymas dėmesio susilaukė tik antroje šio amžiaus pusėje, kai tapo akivaizdu, jog kitaip žmogaus ir gamtos santykių konflikto nepavyks išspręsti. 1972 m. Stokholme įvykusioje JT konferencijoje "Apie žmonijos aplinką" ekologinis ugdymas buvo pripažintas tarptautiniu mastu ir akcentuota, jog jis galėtų padėti diegti, propaguoti naujas elgesio normas, atgaivinti harmoningą žmogaus ir gamtos ryšį (3).

Dar didesnis susirūpinimas išryškėjo 1977 m. Tbilisio tarptautinėje konferencijoje. Joje buvo pabrėžta, kad ekologinis ugdymas - ilgas procesas, neatsiejama bendrojo ugdymo proceso dalis, todėl jis turi apimti visus visuomenės sluoksnius, būti nepertraukiamas ir integruotas į visus mokomuosius dalykus. UNESCO - UNEP kongrese (Maskva, 1987 m.) ekologinis ugdymas apibrėžtas kaip procesas, padedąs suprasti žmogaus, jo kultūros ir biologinio-fizinio pasaulio ryšį. 1992 m. JT organizuotoje Rio de Žaneiro konferencijoje politikos ir visuomenės veikėjai bei specialistai kreipėsi į visą pasaulio šalis, kviesdami atsakyti ligšiolinio mąstymo ir gyvenimo būdo bei įgyvendinti "ilgalaikės subalansuotos plėtros" idėją. Ši idėja suprantama kaip perėjimas prie ekologiškesnės ekonomikos ir aplinkai palankesnių technologijų bei visuotinio ekologinio ugdymo, prasidedančio dar vaikystėje ir besitęsiančio visą gyvenimą. Buvo priimta "Darbotvarkė XXI amžiui" (Agenda 21). Tai tarptautinės veiklos strategija, siekianti socialinio, ekonominio ir ekologinio stabilumo. Joje ne tik pasirašyta Biologinės įvairovės konvencija, bet ir išreikšta viltis, jog atsižvelgiant į ekologinių problemų mastą ir pobūdį turėtų formuotis tokia ekologinė sąmonė, kuri būtų pajėgi suvokti dabartinę ekologinę situa-

ciją kultūros ir gamtos sąveikos kontekste - kad etinis, estetiškas, psichologinis, juridinis žmogaus santykis su gamta taptų kultūringumo kriterijumi. Daugelis šalių įsipareigojo vykdyti šią darbotvarkę. Joje pabrėžiamas ypatingas vaidmuo, tenkantis ekologiniam ugdymui (3).

Ekologinės kultūros bei ekologinio ugdymo klausimai buvo nagrinėjami ir Europos šalių švietimo ministrų pasitarime, vykusiam 1994 m. Jame akcentuotas aplinkos apsaugos ir mokyklos ryšys, aktyviosios pedagogikos uždaviniai šioje veikloje, ekologinio ugdymo įtraukimas į bendrąsias programas (ARION, ERASMUS, COMETT, PETRA, TEMPUS) bei iškelta programos "Ekologinio ugdymo politika ir strategija bei vertinimas" rengimo būtinybė (10).

1992 m., kai Barselonoje vyko XXV olimpinės žaidynės, TOK, žinodamas problemų svarbą, kreipėsi į "Planetą Žemę" ("Planet Earth") ir jos viršūnes, susirinkusias Rio de Žaneire, prašydamas visų tarptautinių sporto federacijų ir tautinių olimpinų komitetų pasirašyti įsipareigojimą Žemei (Pledge for the Earth). Taip ir olimpinis sąjūdis ėmėsi rūpintis mūsų planeta, stengdamasis padaryti ją saugesnę ir svetingesnę dabarties ir ateities kartoms. Dėmesys, skiriamas olimpinėms žaidynėms, skatina saugoti aplinką, kurti ekologines programas ir yra paskata plėsti ekologines žinias vietiniu ir pasauliniu mastu.

Olimpiadų dalyviai yra ekologai ir aplinkos ambasadoriai, jų vaidmuo yra nešti tą aplinkos išsaugojimo raštą, nes jiems ypač reikia gryno oro, švaraus vandens ir žemės stadionuose, kad parodytų geriausia, ką jie gali. Todėl olimpinis sąjūdis vaidina svarbų vaidmenį rūpinantis aplinka (5).

Taigi ateityje bet kokių tarptautinių varžybų ar žaidynių organizavimas bus patikėtas miestui ar valstybei, atitinkančiai aplinkos apsaugos kriterijus. Ateityje aplinka bus vienas iš dalykų, svarstomų olimpinio solidarumo organizuojamuose kursuose ir seminaruose. Pagarba gamtai bus svarbiausias kriterijus renkant olimpinų žaidynių miestą.

Šimtmečio olimpinis kongresas, 1994 m. Paryžiuje organizuotas Vienybės kongresas, išklėlė principus ir vertybes, kurias turėtų propaguoti olimpinis sąjūdis trečiąjį tūkstantmetį. Diskusijų centre buvo sporto ir aplinkos santykiai.

"Mūsų misija, - pasakė TOK prezidentas J. A. Samaranchas, - entuziastingai rengti olimpinės žaidynės pritarant olimpiniam sąjūdžiui ir pirmenybę teikiant solidarumui. Mūsų darbas turi būti ryžtingas, visapusiškas ir koordinuotas. Taip pat ir ekologijos srityje".

Maža to, TOK prezidentas 1995 m. per I tarptautinę konferenciją "Olimpinis sąjūdis ir aplinka" Lozanoje paskelbė, kad TOK peržiūrėjo prioritetus ir nuo šiol aplinka bus TOK trečiasis objektas po sporto ir kultūros. Šiame susitikime priimta programa "Olimpinis sąjūdis ir aplinka", sudaryta TOK Aplinkos komisija (4).

II tarptautinė konferencija "Sportas ir aplinka" vyko pernai Kuveite. Konferencija pažymėjo, kad jau esama natūralios sporto ir aplinkos sąveikos. Rezoliucijoje atkreiptas dėmesys, kad sporto renginiai turi būti taip organizuojami ir vykdomi, kad ne tik būtų sumažintas aplin-

kos niokojimas, bet kad ji (aplinka) būtų pagerinta ir liktų geresnė ateities kartoms. Kalbėta, kad esama glaudaus ryšio tarp sportinių laimėjimų ir sveikatos gerinimo. Sveikata, sportininkų ir visuomenės saugumas priklauso nuo aplinkos būklės. Ateityje tarptautinės sporto federacijos privalės nustatyti tam tikrus sveikatos ir aplinkos kriterijus visų lygių sporto renginiams ir sporto įrenginiams. TOK numatė ir toliau rengti sporto ir aplinkos dienas (švaros dienas), padėti tautiniams olimpiniam komitetams (NOK) jas organizuoti, propaguoti ekologines žinias, steigti ekologinių idėjų informacijos banką (8).

Šiomet birželio mėnesį Romoje vyko ir I Europos šalių konferencija "Sportas aplinkai", sukvietusi 38 NOK'ų delegatus, daugelį TOK ir Europos olimpinė komitetų Vykdomųjų komitetų narių, UNEP, International Union of Architects (UIA), International Association for Sport and Leisure Facilities (IAKS), International Sports Press Association (AIPS), World Federation of Sports Goods Industries (WFSGI), Greenpeace organizacijų vadovus, mokslininkus.

Šį forumą globojo TOK, o jo prezidentas J. A. Samaranchas ne tik skaitė pranešimą apie ateities olimpizmo ir aplinkos sąsajas, bet išklaušė ir kitus pranešimus, bendravo su NOK'ų delegatais. Pagrindinius programinius pranešimus "Olimpinio sąjūdžio vaidmuo ir gamtos apsaugos problemos" bei "Specifiniai aplinkos ir sporto sąsajų aspektai" skaitė TOK pirmasis viceprezidentas, komisijos "Sportas ir aplinka" vadovas Palas Schmittas ir Europos olimpinė komitetų prezidentas dr. Jacques Rogge.

Kituose pranešimuose buvo pasidalinta praktine patirtimi saugant aplinką, likviduojant didelių sporto renginių padarinius, sprendžiant žinybų kooperacijos erdvės būtinumo problemas. Aptarti visuomenės aktyvaus, patogaus ir sveiko gyvenimo natūralioje ekosistemoje ir miestuose, atletų sveikatos, sportinių laimėjimų, saugumo, glaudaus ryšio su aplinka, sporto invazijos į natūralią ekosistemą klausimai. Didelio dėmesio susilaukė siūlymai, kaip sumažinti iki minimumo sporto ir sporto visiems įtaką (dažnai neigiamą) aplinkai, kaip spręsti ekologinio švietimo ir auklėjimo, ypač jaunimo, problemas. Olimpinė žaidynių organizavimo patirtimi pasidalijo Albervilio, Barselonos ir Lilehamerio olimpiadų organizatoriai.

Žengiant į XXI a. žmonijai tenka rinktis - arba protingai valdoma biosferos plėtra, arba neišvengiama (greitesnė ar lėtesnė) degradacija. Perėjimas prie kontroliuojamo, kryptingo visuomenės ir gamtos plėtojimosi pats savaime neįvyks. Vadinasi, visos žmonijos, visų šalių, visų gyventojų sluoksnių laukia sunkus ir ilgas pereinamasis laikotarpis. Prireiks naujo mąstymo, naujų vertinimo kriterijų, gal net ir naujos moralės.

Būtina išmokti gyventi kartu, įvertinti kitų ir tarpusavio interesus, spręsti konfliktus. Juk ekologinė situacija vienoje valstybėje vienaip ar kitaip daro įtaką ekologijos stabilumui ir gretimose šalyse.

Kalbant apie Gamtos ir žmogaus sąveiką istoriniu, kultūriniu bei socialiniu aspektais, reikia pasakyti, kad baltų dorinės kultūros ir aplinkos tradicija yra itin pa-

lanki ekologiniam ugdymui. Žymių istorikų, mitologų ir tautosakininkų darbai, turtingi tautosakos rinkiniai padeda atkurti baltiškąją pasaulėjautą ir leidžia ugdymo procese ją susieti su dabartimi. Gamtos motyvų apstu vaizdinėje ir garsinėje mūsų liaudies kūryboje. Gamtotyros idėja beveik tokia pat sena kaip ir pedagogika, nes jau antikos laikais buvo skatinami aplinkos stebėjimai, teigta, kad žmogus gamtoje visapusiškai tobulėja (7).

Dabar aplinkos ir sporto sąsajų požiūriu pasidairykime po mūsų šalį. Lietuvai tapus pilnateise Jungtinių Tautų nare, prasidėjus aktyviai integracijai į Vakarų Europoje ir pasaulyje vykstančius procesus, daugiau dėmesio pradėta skirti aplinkos higienos problemoms, kartu plačiau sužinome ir apie aplinkos taršos rodiklius.

Lietuvoje daug vietinių ekologinių problemų. Didžiuosiuose miestuose ir pramonės centruose sutelkti ne tik intensyviausi transporto srautai, bet ir dideli energetikos ir pramonės objektai. Atmosferos oro užterštumui šiuo metu daugiausia įtakos turi mobiliųjų taršos šaltinių ir energetikos objektų tarša. Ir toliau didėja tarša iš mobiliųjų šaltinių, ji sudaro 65-70% visos oro taršos. Į atmosferą kiekvienais metais mobilieji taršos šaltiniai išmeta vis daugiau anglies monoksido, angliavandenilių, azoto oksidų, kurių ilgesnį laiką veikiančios nors ir nedidelės koncentracijos tampa rizikos veiksniais žmogaus sveikatai. Stacionarūs taršos šaltiniai daugiausia išmeta sieros dioksido, anglies monoksido, angliavandenilių (6, 7, 9).

Svarbiausia su geriamuoju vandeniu susijusi problema - šachtinių šulinių (gruntinio) vandens užterštumas. Pavojų aplinkai ir sveikatai kelia nuolatinis cheminių medžiagų išplovimas iš dirvožemio į gruntinius ir paviršinius vandenis. Pagal monitoringo tyrimus švinas ir kadmis yra pagrindiniai teršalai maisto produktuose.

Pagrindiniai dirvožemio teršėjai Lietuvoje yra pramonė, energetika, transportas ir žemės ūkis. Tik vos per 30% teritorijos apaugusi miškais, kurių atsodinimo tempai lėti (6).

Patalpų oro kokybė ir būsto ekologijos problemos Lietuvoje nėra pakankamai ištirtos, reikalingi neatidėliotini veiksmai atliekant tyrimus ir gerinant būsto kokybę. Eilės laukia ir elektromagnetinio spinduliavimo, geopatogeninių zonų, magnetinių anomalijų ir jų poveikio žmogaus organizmui, sukauptų pavojingų ir nepavojingų atliekų utilizacijos bei antrinių žaliavų panaudojimo tyrimai.

Viena žmogaus aplinkos sudedamųjų dalių yra darbo aplinka. Su profesinės rizikos sveikatai problema kasdien susiduria apie 15-20% darbingų Lietuvos žmonių.

Lietuvoje kuriama aplinkos ir sveikatos informacinė sistema, tikėkimės, padės stebėti ir analizuoti įvairių sveikatos ir aplinkos rodiklių kitimą, leis sujungti gyventojų sveikatos būklės ir aplinkos užterštumo rodiklius į vieną sistemą ir panaudoti juos aplinkos poveikio žmogaus sveikatai vertinimui ir efektyviam valdymui bei žinybiniam bendradarbiavimui. Reikėtų, kad šiuose doku-

mentuose ateityje atsirastų daugiau vietos ir veiksmingų būdų, skatinančių sveiką gyvenseną, kūno kultūros ir sporto diegimą į mūsų kasdieninę buitį.

Kūrybinio ilgaamžiškumo problema, žmogaus galimybių ugdymas tampa vis aktualesni. Kūno kultūra, sportas, būdami asmenybės kultūros sudėtine dalimi ir galiną prielaidą sveikai gyvensenai, veikia ne tik fizinį parengtumą, sveikatos stiprinimą, bet ir žmogaus elgesį buityje, kartu darydami įtaką asmeniniams santykiams. Savo ruožtu žemas žmogaus kūno kultūros lygis dažnai formuoja prastus polinkius ir įpročius. Mažai aktyviai judantys žmonės dažniau serga, piktnaudžiauja rūkymu, alkoholiu, turi kitų blogų įpročių.

Pastaraisiais metais esame ne tik susirūpinę mus supančia aplinka, bet girdime daug gražių kvietimų ir iniciatyvų saugoti gamtą, mus supančią aplinką. Ir tai visai suprantama. Vis dėlto nereikia pamiršti, kad aplinka ir žmogus sudaro organinę visumą, kad aplinkos apsauga - tai tik dalis problemos išsaugant mūsų planetos gyvybių jėgų pušiausvyrą. Katastrofiniai pokyčiai žmogaus psichinėje, fizinėje veikloje ir buityje susiję su jo išgyvenimo problema.

Žmogaus intelekto skatinama mokslinė-techninė pažanga tarsi atskyrė intelektą nuo žmogaus kūno. Kūnas kaip kultūrinė jėga visuomenės sąmonėje prarado savo aktualumą, tapo atskirtas nuo individo proto. Susidarė psichofizinio paralelizmo situacija, kurioje mažai dėmesio kreipiamą į kūno ir sielos tarpusavio sąveiką. Susiduriame su abiologinėmis tendencijomis, t.y. su tokia žmogaus veikla, kuri ne padeda biologinei sistemai normaliai funkcionuoti, bet dažnai priverčia ją susinaikinti (1).

Mes dažnai pamirštame, kad gyvenimas smarkiai progresuoja, kad į mūsų duris beldžiasi robotų armija, visiškai automatizuotos sistemos ir gamyklos, kompiuteriai ir kita, o tai reiškia, kad žmonių gyvenime lieka vis mažiau vietos būtinoms judesiams. Todėl kūno kultūros ir sporto plėtra turi būti spartesnė.

Suprantant judesį, kūno kultūros reikšmę kaip pagrindinį gyvenimo atributą, reikia dar pabrėžti, kad įvairioms žmogaus organizmo funkcijoms stimuliuoti nėra efektyvesnio fiziologinio metodo kaip raumenų veikla. Raumenų apkrovos metu vyksta visų organizmo sistemų įtemptas darbas, atsiranda deguonies stoka. Tai treniruoja, tobulina reguliacijos mechanizmus, padedančius atsigausti organizmui. Raumenų darbo įtaka tokia didelė, kad pakeičia genetinio aparato aktyvumą, turi įtakos baltymų sintezei. Judėjimo aktyvumas, fiziniai krūviai sukelia daug efektų, tobulinančių adaptacinius-reguliacinius mechanizmus. Tai: *ekonomiško efekto* (deguonies vartojimo sumažėjimas dirbant, ekonomiškė širdies veikla); *antihipoksinis efektas* (audinių aprūpinimo krauju gerinimas, didesnis plaučių ventilacijos diapazonas, mitochondrijų skaičiaus padidėjimas); *antistresinis efektas* (hipotalamohipofiziarinės sistemos stabilumo padidėjimas); *genoreguliacinis efektas* (daugelio baltymų sintezės, ląstelės hipertrofijos suaktyvinimas); *psichoenergetizuojantis efektas* (protinio darbingumo didėjimas, teigiamų emocijų vyravimas) (2).

Ką rodo šie faktai? Pirmiausia didelės galimybes formuojant sveiką gyvenseną, tai, kokie dideli nepanaudoti rezervai socialiniam ir ekonominiam mūsų gyvenimui, harmoningos asmenybės ugdymui, pagaliau kokybiškam išgyvenimui mūsų sudėtingoje aplinkoje. O kur dar laikino nedarbingumo problemos dėl ligų ir traumų? Aktyvius žmones šie reiškiniai žeidžia kur kas mažiau negu tuos, kurie pasirinko nejudrų gyvenimo būdą. Liga yra bausmė už gamtos dėsnį nepaisymą, o sveikata - atpildas už savęs pažinimą, darną savyje ir gamtoje.

Sveika ir saugi gyvensena - ne tik geros savijautos ir budrios nuotaikos pagrindas, tai ir nacijos gaivinimo ir stiprinimo būdas, daugelio socialinių problemų sprendimas. Ji formuoja optimizmo, geranoriškumo ir žvalios nuotaikos kultūrą.

Tačiau dar nesame suformavę teigiamos visuomenės nuomonės apie kūno kultūrą ir sportą, greičiau atvirkščiai. Neišryškinta kiekvieno žmogaus asmeninė atsakomybė už savo sveikatą ne tik sau, bet ir valstybei. Deja, dažnai manoma, kad sveikata - tai asmeninis kiekvieno reikalas. Siekiant įtraukti į aktyvų gyvenimą žmones, ypač jaunimą, būtina įvardyti vertybes, dėl kurių yra prasmės skirti laisvalaikį kūno kultūrai, sportui.

Vienintelis būdas pakeisti elgesį ir mentalitetą yra auklėjimas. Išsilavinimas yra svarbus atsparos taškas, galintis teigiamai paveikti veiksmus ir mentalitetą. Išsilavinimas - tai išeitis: sveikas kūnas ir protas - tai pirmas ir svarbiausias žingsnis norint sukurti sveiką planetą. Pagrindinis lavinimo tikslas yra duoti kiekvienam geresnę gyvenimo kokybę. Žmogaus sveikatą galima pagerinti tik tai sveikoje aplinkoje, kurios reikalavimai yra šie: švarus ir saugus oras, švarus, nekenksmingas vanduo ir maistas, efektyvus sanitarinių sąlygų gerinimas bei aprūpinimas saugiu būstu.

Toks ugdymas, prasidėjęs kūdikystėje, turi trukti visą gyvenimą. Tėvai, mokytojai ir treneriai šiame procese užima ypatingą vietą, jie ne tik suteikia žinių, įgūdžių, bet ir formuoja bei įtvirtina vidines nuostatas, ekologinę kultūrą, meilę gamtai ir elgesio normas joje. Ekologinis švietimas - tai ne tik ekologinės žinios, bet ir ekologinė dora, moralė, etika. Tokius uždavinius tinkamai spręsti galima tik kompleksiskai, dalyvaujant ir sporto specialistams, visiems sportininkams. Kolegialus darbas yra geras pavyzdys moksleiviams, jų tėvams, mokyklos ir gyvenamosios vietos bendruomenei (7).

Sportas kaip sveiko gyvenimo būdo idėja gali turėti ir turi įtaką išsilavinimui. Ši idėja yra sėkmingai propaguojama visame pasaulyje. Du vertingiausi sporto atributai yra tai, kad jis gali būti efektyviai praktikuojamas visų visuomenės sluoksnių ir kad jis yra priimtinas visuomenei. Kiekvienas žmogus turi teisę į sveiką gyvenimo būdą. Visomis išgalėmis ir įmanomais būdais privalome mokyti žmones gerbti aplinką.

Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (LTOK), reikšdamas pagarbą ir visiškai pritardamas visų šalies žinybų ideologijai ir praktinei veiklai aplinkos apsaugos srityje, TOK iniciatyvoms ir tarptautinei olimpinio solidarumo programai "Sportas ir aplinka" bei suprasedamas šių iniciatyvų svarbą visuomenei, sportui ir ateities kartoms,

įsijungė į šią programą ir šiemet įkūrė nacionalinę komisiją "Sportas ir aplinka". Į komisiją įeina Aplinkos ir Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijų, Kūno kultūros ir sporto departamento (KKSD), LTOK vadovai, mokslininkai, žurnalistai, olimpiniai čempionai. Šios žinybos aprobavo ir patvirtino konkrečių darbų planą.

Taigi sportininkams, besirengiantiems olimpinėms žaidynėms Sidnėjuje ir kitiems didžiausiems pasaulio sporto renginiams, Internete jau dabar teikiama informacija apie palankiausias ir nepalankiausias aplinkos sąlygas Lietuvos miestų sporto bazėse, anglies viendeginio (CO), sieros dvideginio (SO₂), azoto dvideginio (NO₂) ir kitų teršalų koncentracijas šiltuoju ir šaltuoju metų laiku. Numatoma surengti konkursą geriausiai su aplinka sąveikaujančiai sporto bazei išaiškinti, numatoma atlikti pagrindinių šalies sporto bazių ekologinę ekspertizę, parengti sporto bazių higieninius standartus, domėtis jų kontrole, organizuoti tarptautinę mokslinę-metodinę konferenciją "Sportas ir aplinka". Pasiūlyta mokslo ir mokymo įstaigoms į tiriamųjų darbų tematikos sąrašus įtraukti temas apie sporto ir aplinkos sąveiką. Kuriamas ekologinių idėjų informacijos bankas, įsitraukiama į ekologinio ugdymo sistemą šalyje ir kt. Komisija siekia bendradarbiauti su visais visuomenės aplinkos apsaugos dalyviais, ieško visiems priimtinių veiklos formų ir sąlyčio taškų.

Analogiškos komisijos kuriamos miestuose ir rajonuose. Pagrindinis komisijos darbo principas yra švietėjiška gamtos apsaugos misija, tvarkinga, aplinkos apsaugos įstatymais reglamentuota sporto veikla ir jos sąveika su gamta, kasdieninis rūpinimasis jos palaikymu bei palikimu, efektyviu bendravimu su jaunimu, sveikos gyvensenos propaganda, turiningo laisvalaikio įgyvendinimu. Į šį darbą numatyta plačiai įtraukti dabartinius ir praeities olimpinį žaidynių, pasaulio ir Europos čempionus, prizininkus, dalyvius, kitą sporto aktyvą, kurie savo šalies jaunimui suprantamais žodžiais galės daug pasakyti, ypač propaguodami šias idėjas mokymo įstaigose, per žiniasklaidą, masinius sporto renginius ir pan.

Jau turime ir gražių pavyzdžių. Mūsų komisijai pasiūlius, Lietuvos olimpinio sporto centro bendruomenė kartu su olimpiadų dalyviais Vilniuje pasodino Olimpierių

alėją ir ją prižiūrės. Norisi tikėti, kad ši iniciatyva išsirutuos į brandų, kilnų, mūsų tautai labai reikalingą darbą.

Kiekviena nauja veikla susijusi su lūkesčiais, tam tikra ateities perspektyva. LTOK, įsitraukusi į tarptautinę programą "Sportas ir aplinka", bendradarbiaudama su Aplinkos, Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijų, Kūno kultūros ir sporto departamento specialistais, esame įsitikinę, pasieks pastebimų rezultatų ekologinio ugdymo, sveikos gyvensenos tolimesnės plėtros, propagandos srityse, o Lietuva bus gražesnė, žmonės išmintingesni, humaniškesni, dvasingesni.

Respublikinė komisija "Sportas ir aplinka" be konkrečių atliktų ir numatomų atlikti darbų kviečia visą šalies sporto bendruomenę, visus prijauciančiuosius sporto sąjūdžius, visus šalies gyventojus įmanomais būdais ir priemonėmis aktyviau rūpintis mus supančia aplinka, sveika gyvensena šeimoje ir darbo aplinkoje. Eikime kartu... Kai žmogus kelyje - yra vilties.

LITERATŪRA

1. Minkevičius, J. (1987). *Žmogaus problema: būti ar nebūti?* Vilnius.
2. Виноградов, П. А. (1990). *Физическая культура и здоровый образ жизни.* Москва.
3. Agenda 21: Earth Action Plan. (1992). *Oceana Publications, Inc.* New-York-London-Rome.
4. *The Olympic movement and the Environment.* (1995). Lausanne: International Olympic Committee.
5. *Manual on Sport and the Environment.* (1997). Lausanne: International Olympic Committee.
6. *Lietuvos sveikatos programa.* (1970). Vilnius.
7. *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: IV respublikinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys.* (1998). Vilnius.
8. Кузьмичева, Е. В. (1998). Спорт и окружающая среда: итоги 2 международной конференции. *Теория и практика физической культуры, 2.*
9. Burneikis, J., Štreimikienė, D. (1998). Galimas klimato pašiltėjimas. Ką jis mums žada? "Mokslas ir gyvenimas", 4.
10. Makarskaitė, R. (1998). *Gamtotyrinės veiklos ypatumai papildomo ugdymo sistemoje: daktaro disertacijos santrauka.* (07S). Vilnius.

THE OLYMPIC MOVEMENT AND THE ENVIRONMENT

Prof. Habil. Dr. Jonas Jankauskas

SUMMARY

Currently restructuring process enabling possibilities of economical independence, giving hope for political sovereignty and national renaissance will not be conceivable without forthwith and correct solution of ecological problems. It is essential to set all spheres of social life in firm intercourse with nature: we may and should satisfy the needs of population only on the account of natural resources, only in pure natural environment a nation may survive, live and prosper.

Meanwhile as we got free from a yoke of totalitarianism, we should not just talk, but look for the ways and means which would allow us in such a complicated situation to preserve the nature of the country, environment of native city or town and finally the man himself/herself.

The only way to change models of behavior and mentality is proper education. It is an important point of support, able to positively affect actions and mentality. Education is way out: possession of healthy bodies and minds is the

primary and most significant step leading to a healthy planet. The main objective of education shall be to offer everyone the better quality of living.

Along with educational knowledge, it is also important for a young man to acquire a feeling of responsibility for the future and fate of the earth, to realize that in the nature everything is interrelated and man's position in the nature is very special. The nature shall be a factor of versatile personal education for it is the source of the good, beauty, thinking, cognition of the nature laws, interactions between a living and non-living beings. If we want our children to understand this, we shall need agents. And these agents should be the parents, teachers and finally the society itself.

Being a component of personal culture and a powerful precondition for healthy life style, physical training and sports significantly influence not only physical preparedness and health strengthening, but also a man's behavior in everyday's life and work simultaneously affecting interrelations. In its turn, low level of physical culture often influence formation of poor inclinations and habits. People of low physical activity are more often used to abuse of smoking, alcohol and other evils.

Being very concerned about the surrounding these days we can still hear a number of pleasant invitations and incentives to take care of the nature and surrounding environment. We are sure that our concerns are grounded. *Anyway, one should not forget that environment and a man compose an organic complex and environmental protection is only a part of the problem saving the balance of vital forces in our planet. Catastrophic changes in psychic, physical and household activities of a man arise the problem of the man's survival.*

Scientific - technical progress enhanced by human intellect as if separated the man from a human body. In the

human consciousness the body has lost its actuality as a cultural force and became separated from an individual mind. A problem of psychophysic parallelism emerged whereas little attention shall be paid at a problem of interrelation between the body and the soul. Furthermore, we also face abiological trends, i.e., such human activity which instead of supporting normal functioning of biological system often forces self-destruction.

If muscles are loaded, the body systems work hard causing the hunger for oxygen. Thus, regulating mechanisms are constantly being trained and improved stimulating restoration of the body activities. Influence of muscle activities is as much important as it changes activity of genetic apparatus and affects synthesis of protein. Exercising activity, physical loads cause a number of effects leading to improvement of adapting - regulating mechanisms: *effect of economy; anti-hypoxic effect; anti-stress effect; gene regulating effect; psycho-energizing effect.*

What do the above mentioned facts say? First of all, they display great potential to form healthy way of living, they show how big are unused reserves for social and economic activities, education of harmonious personality and finally, qualified survival in our complicated environment.

Healthy and safe way of living are both the basis of good health and vigilance as well as the way leading to reviving and strengthening of the nation, solution of many social problems. Healthy and safe life forms the culture of optimism, goodwill and high spirits.

By means of Internet we pay huge attention at public information on ecological situation in places of sports bases location in all biggest cities of the country, notify sports federations on the sports bases most benevolent for training camps.

Sporto vertybės ankstesnės kartos asmenybės požiūriu

(Iš Z. Puzinausko teorinio palikimo)

*Prof. habil dr. Stanislovas Stonkus
Lietuvos kūno kultūros institutas*

Įvadas. Didelių sporto aukštumų pasiekę sportininkai dažniausiai yra įdomios, savitos asmenybės, išugdytos ir pasireiškusios sporto dėka, paskui savo ruožtu darančios įtaką sportui, jo vyksmui. Vis dėlto nedažnai didžiojo sporto atstovai patys imasi nagrinėti sudėtingas sporto esmės, prasmės, jo paskirties bei dorovinių vertybių problemas. Graži išimtis yra iškylus prieškarinio Lietuvos atletas, Lietuvoje išaugęs krepšininkas, du kartus Europos čempionas (1937 ir 1939 m.) Zenonas Puzinauskas (1920 - 1995 m.).

Z. Puzinauskas, puikiai baigęs Kauno jėzuitų gimnaziją (1937 m.), Vytauto Didžiojo universitete studijavo filosofiją ir kūno kultūrą. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. 1947 m. Vokietijoje ir 1952 m. JAV buvo išrinktas išėiviu

lietuvų Vyriausiojo fizinio auklėjimo ir sporto komiteto (FASK) pirmininku, 1959-1962 m. buvo Niujorke leisto dvimėnesinio laikraščio "Sportas" redkolegijos narys.

Z. Puzinauskas buvo intelektualiai asmenybė. Jis domėjosi ne tik kūno kultūros, sporto, bet ir istorijos, literatūros, filosofijos problemomis. Jo asmeninėje bibliotekoje buvo per 2000 knygų lotynų, graikų, vokiečių, prancūzų, anglų, italų, rusų, lietuvių kalbomis. Dėl to aktualus yra Z. Puzinausko (kad ir nelabai gausaus ir mums nelengvai prieinamo) rašytinio palikimo ir šiandien svarbiais kūno kultūros, sporto dorovinių vertybių klausimais nagrinėjimas.

Z. Puzinausko darbų vertę didina ir tai, kad sporto priedermę, jo vertybes aptaria, jas vertina ne pašalinis

stebėtojas, bet pats atletas, ant savo pečių pernešęs sunkią sportinio rengimosi naštą, patyręs didžiausią sportinės kovos įtampą ir pergales džiaugsmą, pralaimėjimų skausmą, pasitraukęs iš Tėvynės, atlaikęs pačius sunkiausius gyvenimo išbandymus, kai sportas, sportinė veikla jam ir daugeliui jo likimo draugų buvo lyg ir savotiškas "gelbėjimosi ratas", padėjęs išgyventi, išlikti. Išlikti doram. Be to, Z. Puzinauskas sportinį kelią buvo nuėjęs tuo metu, kai Lietuvoje buvo dedami humaniški, kūno ir dvasios tobulumo vienovės principais pagrįsti kūno kultūros ir sporto pamatai. Paskui didelę gyvenimo dalį praleidęs svetimoje šalyje, kitoje aplinkoje, aktyviai nebedalyvaudamas sportinėje veikloje, iš pašalies stebėdamas sporto vyksmo kaitą, jis padarė išties įdomių išvadų. Jo minčių, idėjų, išvadų vertę didina ir tai, kad jos remiasi psichologijos, pedagogikos, istorijos, filosofijos, biologijos ir kitų mokslų žiniomis.

Darbo tikslas: aptarti ir parodyti žymaus atleto, intelektualios asmenybės požiūrį į sportą, jo vertybes.

Uždaviniai:

1. Priminti ir pabrėžti įžymių sportininkų, sportininkų asmenybių palikimo studijų vertę ir svarbą.
2. Analizuojant rašytinį Z. Puzinausko palikimą išryškinti svarbiausias ir mūsų dienomis aktualias dorovines sporto vertybes.
3. Parodyti dorovinių sporto vertybių perimamumo svarbą.

Svarbu suprasti sporto esmę

Dar XX a. pradžioje prof. V. Sezemanas (1885-1963) taikliai pastebėjo: "Kiekviena nauja gadynė arba fazė kultūros gyvenime iškelia vieną arba kitą naują organizavimo pradmenį, kuris susikristalizavęs sąvokoj pasidaro savo laikų rikiuojamąja idėja arba šūkiu. Vienas toks naujas organizavimo pradmuo yra sportas. (...)

Tai ne kas kita, kaip kūno kultūra, kurios uždavinys - sužadinti jėgas ir įvykdyti visas glūdinčias jame galimybes; tai - kultūra, kuri reikalauje reikalauja, kad būtų išlavintas visas žmogaus psichofizinis organizmas, ir todėl šiaip ar taip apsprendžia visą žmogaus gyvatos sąrangą..." (2).

Z. Puzinauskas laikydamas sporto esmės supratimą svarbiu dalyku rašė:

"Mūsuose sporto supratimas, plačiaja žodžio prasme, dar nėra reikiamai įvertintas, kad būtų įmanoma leisti į socialines sporto temas. Jau nesame primityvioje pradinių metų Lietuvos sporto gyvenimo stadijoje, galime konstatuoti tiek faktiškąją, tiek ideologinę sporto pažangą, bet iš teorinės pusės mes vis dar stovime Vakarų užnugaryje.

Mūsų visuomenei reikėtų dažniau pateikti žinių, aiškinančių sporto reikšmę žmogui, tautai, tautų bendruomenei. Šiam tikslui medžiagos teikia veik visos tiek patiriamųjų, tiek dvasinių mokslų sritys. Fizinio lavinimo bei auklėjimo dirvonuose puikią dirvą randa biologija, fiziologija, psichologija ir kt. (3)

ieškodamas sporto esmės ir prasmės ištakų, jo pamatų Z. Puzinauskas grįžta į antikos laikus, į senovės Graikiją:

"Graikų gimnastika arba, moderniais terminais kalbant, jų sportas buvo pilnutinė kultūrinės išraiškos dalis, kuri taip pat vaisino kitas kultūros sritis, ypač dailųjį meną. Pagal Platoną, gimnastika buvo gimtinė meno mūzų sesuo... Senieji graikai aiškiai sakė, kad ne dalykus turėti bei juos apvaldyti, bet jų siekti ir už juos kovoti yra tikrosios laimės šaltinis. Ne tiek faktas, kiek procesas bei pažanga jo siekiant, yra tikras žmogaus sielos išsipildymas bei jo pajėgų ugdymas, duodas reikšmės jo gyvenimui" (6).

Ar nesisieja čia išdėstytos mintys su V. Sezemanu: "Sportas negalimas be askezės ir tai dvejojama prasme: jisai remiasi askeze, kaip tam tikru režimu, kuris pagrįstas susilaikymu ir kūno mankštiniu, bet jis reikalingas ir askezės, kaip kūno drausmingumo, kaip mokėjimo laisvai valdyti kūną, t.y. reikalui atsitikus mobilizuoti jo jėgas ir įvykdyti jo kraštutines galimybes. Bet šia prasme kūno drausmė (disciplina) - savitvardos arba atgodos pagrindas; ji apima visa tai, ko priklauso ši pastaroji: ir dėmesio susikoncentravimą (susitelkimą), ir išvidinį susikaupimą, ir aukščiausios valios sugebėjimą" (2).

Ir mūsų dienų sporto esmės samprata: "...Nuoseklus ir nuolatinis fizinių ir dvasinių žmogaus galių plėtojimas varžymusi, lenktyniavimo būdu (greičiau, toliau, aukščiau, gražiau, geriau, kilniau) ir taip išugdytų jėgų bei gebėjimų rodymu..." (9).

Dorovinis sportinės kovos atspalvis

Mūsų dienų sportinės kovos turinio, išraiškos formų raida yra labai sudėtingas vyksmas, pirmiausia dėl įvairių tos kovos būdų tarpusavio sąsajos, tos kovos ir kitos žmogaus veiklos santykio, galiausiai dėl sportinės kovos įtakos kiekvieno sportininko gyvenimui, visuomenei.

Kad ir koku aspektu būtų aptariama sportinė kova, visur išlieka jos dorovinis atspalvis, pabrėžiant žmogaus kovos instinkto orientavimą žmogui bei visuomenei naudinga linkme. Sportininkas, komanda įdėdami į kovą visas vidines galias, sumanumą, gebėjimus podraug griežtai laikosi taisyklių, gerbia varžovus.

Z. Puzinauskas, suprasdamas komandinės sportinės kovos metodų, priemonių, formų sudėtingumą, išskirtinį vaidmenį teikia individui, išvelgia reikšmingą sportinės kovos įtaką asmenybės formavimui.

"Kovos metu, sakome, pasireiškia pilnutinis žmogus, jis čia atidengia savo tikrąją prigimtį. Ši taisyklė tinka ne tik atskiram individui, bet ir ištiesai jų grupei, net tautai. Iš neseniai praūžusių karų kiekvienas, bent pašamoneje, esame susidarę tautų charakterio bruožus, atitinkančius jų būdą karui vesti. Betgi patrankų gaudesys nuslopina kiekvieną subtilesnės įtakos ar veikimo galimybę. Tuo tarpu mažojo masto kare, sportinėje kovoje, kur išjungta visa baisioji kruvinos kovos butaforija, žmogus gali pasireikšti kaip auklėtojas ir auklėjamas.

Sportinės kovos pergalei pasiekti ieškome priemonių grynai individo vertybėse. Stengiamės mesti į stadioną psichines ir fizines žmogaus jėgas, apvaldytas "Fair play" principu. Tuo būdu, išjungdami žemąsias žmogaus aistras, kaip

nepaykanta, keršta, pagieža, išpūsta didžiavimąsi po pergalės ir suglebimą po pralaimėjimo, leidžiame išbujoti visoms gerosioms žaidiko savybėms.

Toks psichinis nusiteikimas, aišku, turi lemiamos reikšmės žmogaus fizinei ir dinaminei pusei. Vien iš žmogaus judesio pobūdžio galime daryti gana daug teisingų išvadų apie jo psichiką. Pripažindami, kad per dvasinį lavinimą formuojame savo judesį, galime taip pat sakyti, kad judesiu formuojame ir savo dvasią” (3).

Sportas ir charakterio ugdymas

Dar ketvirtajame XX a. dešimtmetyje K. Dineika rašė: „...Žaismai vis labiau ir labiau, pedagogų ir gydytojų globojami, virsta tikra charakterio lavinimo mokykla, kur žmogus, kaip psichofizinė būtybė pati save kuria bendraudama su kitais ir siekdama pasibrėžto tikslo taisyklių nustatytose ribose” (1).

Ir mūsų dienų prielaida yra ta, kad individualios psichologinės ypatybės lemia sportinę sėkmę (10).

Z. Puzinauskas, skirdamas svarbų vaidmenį sportui, kaip atleto charakterio formavimo priemonei, vėl remiasi antika: „Jau senieji graikai pripažino sporto reikšmę charakteriui ugdyti” (4).

[domiai Z. Puzinauskas apibūdina žmogaus charakterį:

“Asmenybė yra integralinė ir nedaloma psichofizinė vienuma ir charakteris yra svarbiausia jos išraiška. Charakteris yra įrankis, kuris nustato asmenybės santykius su aplinka. Jis kontroliuoja instinktyvius individo veiksmus, taip sakant, išpausti arba įgraviruoti jo pirminių jausmų struktūroje, jo temperamente ir jo prigimtyje. Charakteris formuoja tų jėgų pasireiškimą pagal aplinkos reikalavimus. Ta prasme charakteris išneša į paviršių kas guli giliai paslėpta vidiniuose temperamento polinkiuose bei intymioje asmenybės struktūroje ir tuo pačiu pasiekia santaros tarp instruktyvios asmenybės energijos ir aplinkos. Charakteris veikia kaip kontrolinis punktas, tvardąs temperamento audras ir aistras...” (4).

Gera suprasdamas sportinės kovos esmę Z. Puzinauskas tiksliai pastebi priežastis, sudarančias geras prielaidas sportininko charakteriui formuoti, gerosioms savybėms ugdyti:

“Sportas reikalauja intensyvaus fizinio veiksmo ir tuo pačiu visuotino asmenybės įsijungimo į “kovą”. Todėl jis pateikia gerą priemonę asmenybei ir jos charakteriui pasireikšti ir gali būti efektingai naudojamas asmenybei auklėti. Sportinės kovos karštis atidengia giliai paslėptus polinkius, suminkština “medžiagą”, iš kurios asmenybė sudaryta, ir padaro ją lengviau prieinamą auklėjamosioms įtakoms” (4).

Svarus Z. Puzinausko nurodytas motyvas, kodėl mokytojas, treneris gali turėti efektyvios teigiamos ugdomojo įtakos savo auklėtiniams:

“Sportas atidaro du keliu, kuriais sporto mokytojas gali turėti auklėjamosios įtakos į individą.

Sportinės kovos situacijose mokytojas turi puikią progą sportininko asmenybės sąrangai pažinti ir, antra vertus, sportas įgalina mokytoją arčiau “prieiti” prie sportininko, kuris dažniausiai pasiduos auklėjamon įtakon to, kurio patarimai

bei nurodymai trumpina kelią džiaugsmingiems sportiniams išgyvenimams bei pergalėms pasiekti” (4).

Sportinė sėkmė - tai ne tik pasiekti sportiniai rezultatai. Sportinė kova ryškiai pakeičia atletų emocinę būklę: “Nesunku pastebėti, kaip jie džiaugiasi, kai jiems sekasi, gėdijasi klaidų, pyksta ant partnerių, kai nesiseka ir t.t. Bet ateina metas, kai emocinio šališkumo, varžovo nepakantumo momentais atletas mąsto, ūmai reaguoja į sportinės kovos situacijas, kūrybingai įgyvendina sprendimus, atkakliai, atsakingai siekia tikslo...” (10).

Taip dabar suprantamas ugdomasis sporto, garbingos kovos poveikis. Z. Puzinauskas:

“Sportas teikia gausių progų džiaugsmingiems išgyvenimams pasiekti, kada sportininko pastangos yra apvainikuojamos sėkme. Jis taip pat teikia progų vidinei lygsvarai išvystyti bei teigiamai asmenybės pusei pasireikšti, kai laimė nusuka savo veidą. Sportas moko objektyvumo, ramumo bei jausminio apsilvaidymo po pergalės, pagarbos priešininkui ir noro iš jo pasimokyti po pralaimėjimo. Savaiame aišku, sportinė kova uždega aistras, kurios turi būti apvaldytos, jeigu žaidikas nori likti vertingas komandos narys, pagaliau, jeigu jis iš viso nori likti žaidime” (4).

Kada iš tiesų sportas - rengimasis varžyboms ir varžymasis - sąlygoja žmogaus tobulėjimą? Z. Puzinauskas, pats nuėjęs gražų atleto kelią, atsako ir į šį, ir mūsų dienomis aktualų, klausimą:

“Sportininkas, kuris nepasidavė kovoje, kada jo kojos bandė atsisakyti jam tarnauti, kada jo plaučiai degė, besiurbdami orą, kada jo akys nuo nuovargio temo, galva svaigo, širdis kaip kūju mušė, raumenys nuo pervargimo skaudėjo, gyslos plyšti bandė, tik toks sportininkas žino tikrąją reikšmę, tik jis savo kailiu patyrė, ką reiškia plieninės valios jėga. Ji jam leido nesusiskaitomas valandas besitreniruojant praleisti, visą gyvenimą pagal griežtas taisykles vesti, sistematingai augti. Toks sportininkas žino, ką reiškia kovoti ir baigmės garbingai siekti.

Tokia prasme sportas tampa svarbi auklėjimo priemonė, verčianti sportininką tobulėti” (6).

XX a. pabaigoje sportinių žaidimų patrauklumas ir populiarumas paaiškinamas tuo, kad žaidimų turinys atitinka modernios visuomenės poreikius.

Z. Puzinauskas saviškai ir išsamiau paaiškina šį sportinių žaidimų fenomeną:

“Niekas iš mokslininkų nėra nustatęs, kiek judesių žmogus gali atlikti savo kūnu, kaip niekas nežino žmogaus protinio pažinimo ribos. Kodėl žiūrovas, matęs tūkstantį rungtynių, eina dar ir į tūkstantį pirmąsias? Juk, regis, monolitiškas veiksmas pagaliau įkyri. Tačiau šiuo atveju žiūrovas iš kiekvienų rungtynių išsineša vis naujų žmogaus pasireiškimo išpūdžių, kurie jį patį vienaip ar kitaip auklėjančiai formuoja. Stebėdamas rungtynes, žiūrovas yra įtraukiamas į atitinkamą atmosferą, kurios barometras svyruoja nuo pasibaurėjimo žaidiko aistromis iki dinamiško patriotizmo” (3).

Sportas ir tautos vienybė

Visuomet aktuali išlieka tautos vienybės, kuri yra ir jos stiprybės, problema. Pergyvenęs sunkią išėivio dalį Z. Puzinauskas pastebėjo, kad ir sportas gali ugdyti tautos vieningumą:

“Sportas gali būti puiki priemonė tautos vieningumui ugdyti, jeigu jis neišsigimsta į smulkius parapinius atskirų sporto vienetų reikaliukus. Marga žiūrovų masė, išgyvendama tarpvalstybines ar tarptautines rungtynes, susilieja į vienalytį kūną, trokštantį savo komandos garbingos pergalės. Ji neklausia, kokios politinės ar visuomeninės pakraipos toje kovoje dalyvauja. Ji žino, kad ten, aikštėje, sprendžiamas tautinės savigarbos klausimas, už kurį ir ji, žiūrovų masė, yra atsakinga” (3).

Lietuvybė ir sportas Tautos papročių, tradicijų išsaugojimas buvo ir tebėra aktuali išeivijos lietuvių problema. Ji aktuali tampa dabar ir Lietuvoje. Todėl vertos didelio dėmesio ir Z. Puzinausko mintys:

“Amerikiečių kultūra yra daugelio tautinių įnašų padarinys. Įvairių tautų reprezentantai keliavo į šį kraštą, ieškodami laisvės, bėgdami nuo persekiojimo, trokšdami greitai praturtėti, norėdami dalyvauti naujo kontinento kūrime, alkdami pionieriškų nuotykių ir dėl daugybės kitų priežasčių.

...Kiekviena grupė praturtino kultūrinį Amerikos lobyną, padarydama įnašą į kalbą, socialinį etiketą, mokslą, religinį gyvenimą, kulinariją, sportą, meną, literatūrą ir panašiai.

...Mes, lietuviai, taip pat turime išlaikyti savo charakterį kaip tautinių įnašų pagrindą.

Lietuviškasis sportas siūlosi kaip viena iš geriausių priemonių perduoti lietuviškas tautines tradicijas mūsų jaunuomenei.

Remdami lietuviškąjį sportą, mes užtikriname lietuviškosios tradicijos gyvybę, kuri istorijos bėgyje įrodė savo sveikumą ir tuo pačiu užimame kūrybingo visuomeniškumo poziciją” (5).

Etinės antikos ir modernųjų laikų žaidynių vertybės Nuolatine, vis aštrėjančia problema tampa olimpinė žaidynių etinės vertybės, jų ugdomosios įtakos mažėjimas. Šią problemą šeštojo dešimtmečio pabaigoje savo darbuose yra palietęs ir Z. Puzinauskas turėdamas tikslą “...ne olimpines žaidynes nuvertinti, bet jų vertybes išryškinti”.

Visų pirma Z. Puzinauskas pabrėžia antikos laikų graikų idėjų svarbą Europos kultūrai:

“Graikų idėjos pribūdino viduramžių miege paskendusią Europą. Renesansas ir humanizmas, sėmęsis jėgų iš senovės graikų, atgaivino kultūrinius polėkius. Panašiai ir sportuojantis pasaulis įsigijo reikšmingos energijos, atgaivindamas olimpinis žaidimus, kuriais jaunimas skatinamas siekti aukštesnių idealų. Graikų olimpinė žaidynių aukščiausias žydėjimo periodas buvo per persų karą, 500-400 m. prieš Kristų” (6).

Toliau Z. Puzinauskas pateikia kelis būdingus Olimpijos ir olimpinė žaidynių reiškinius, padedančius išryškinti požiūrį į kai kurias dorovines žaidynių vertybes įvairiais laikotarpiais:

“Būtų pravartu palyginti to laikotarpio olimpinė žaidynių charakterį su moderniaisiais laikais bei pasvarstyti, kokios etinės vertybės vyravo senovėje ir dabar.

Senovėje per olimpinis žaidimus visi karai buvo sustabdomi, graikams buvo draudžiama net ginklus nešioti, idant visi galėtų keliauti į šventąsias Olimpo kalno papėdes maldinti vyriausiąjį dievą Dzeusą ir jo garbei rungtyniauti.

Nūdien trys olimpiniai žaidimai (VI, XII ir XIII) neįvyko dėl I ir II pasaulinio karo.

Senovėje visos karų pagimdytos aistros, kaip neapykanta ir kt., per olimpinis žaidimus būdavo užmirštos. Priešai ir draugai kartu garbingai rungtyniaudavo taikingose atletinėse kovose.

Moderniais laikais kare nugalėti priešai nebuvo kviečiami į žaidimus. Pvz. Vokietija negalėjo dalyvauti XVI žaidimuose Londone.

Graikai reikalavo, kad olimpiniai dalyviai pralcistų bent tris mėnesius prieš žaidimus treniruodamiesi, dievus garbindami, dvasią ir valią stiprindami, paprastą, sveikatingą ir blaivų gyvenimą vesdami.

Nūdien atletai, kurie rimtai ruošiasi ir steigia treniruotėms stovyklas, yra apkaltinami profesionalizmu bei nesportišku.

Senovėje visi vieningai ir džiaugsmingai pripažino pergalę ir laimėtoją.

Dabar gana dažnai sporto sluoksniai ieško priežasčių pralaimėjimą pateisinti, laimėtoją apkaltinti ar jo pergalę nuvertinti.

Senovėje olimpiniai žaidimai tarnavo kilčių vienybei išlaikyti ir broliškumui gilinti.

Šiandieną, nors ir balti balandžiai žaidimų atidaryme skelbia “Pax Olimpica”, įvairios tautinės grupės rausiasi į atletų privatų bei politinį gyvenimą, priekaištų, ironijos bei krislo akyje ieškodami. Karts nuo karto pasaulio spaudoje abejojama, ar olimpiniai žaidimai puoselėja baltąjį taikos balandį, ar tik kaitina tarptautinės neapykantos liepsną.

Graikai siekė harmonijos ir vispusiškumo visuose savo veiksmuose. Jų penkiakovė yra klasiškas tokio vispusiškumo pavyzdys - atletas turėjo būti geras bėgikas, šuolininkas, metikas ir imtynininkas.

Šiandien atletai vis daugiau ir daugiau specializuojasi. Būtų sunku dabar įsivaizduoti 145 kg imtynininką, šokantį, sakykim, 7 m į tolį” (6).

Antikos ir mūsų dienų olimpinė žaidynių dorovinių vertybių aptarimą Z. Puzinauskas užbaigia taip:

“Šie palyginimai nėra olimpiniam žaidimams nuvertinti, bet jų vertybėms išryškinti. Ir šiandien turime taurių sportininkų, kurie puikiausiai pritikytų prie gimnastų Olimpo papėdėje. Tačiau yra žinoma, jog viskas žmogaus rankose įgyja reliatyvios reikšmės. Pagrįsti gera valia, žmogaus veiksmai neša taiką, tarptautinį susipratimą ir ugdo geresnę bendruomenę. Gi tie patys veiksmai, neigiamų aistrų apvaldyti, tampa demoniški pavydo, neapykantos ir nelaimės nešėjai” (6).

Tik garbinga kova, Aukščiausia sportinės moralės kilnus elgesys išraiška yra palankus, objektyvus požiūris į varžovą. Žaidimas yra nepertraukiama pavienių žaidėjų ir abiejų komandų kova. Dažnai ta kova būna ypač atkakli. Tokiomis situacijomis kiekvienas žaidėjas

beatodairiškai turi išlaikyti deramą dorovinės brandos lygį - nuo to priklauso, ar bus panaudotos (atvirai ar paslaptis) leistinos ir neleistinos priemonės. Išstvermingas vyriškas žaidimas, pavyzdinė, bet korektiška atletų kova yra aukštos žaidėjų dorovės požymis. Toks yra mūsų dienų požiūris į garbingą sportinę kovą.

Z. Puzinausko nuomonė šiuo klausimu tvirta:

“Aišku, sportas ir charakterio ugdymas nėra vienas ir tas pats dalykas. Motyvai ir tikslai, esantieji sportinės kovos pagrinde, turi nusveriančios reikšmės. Pergalė bet kuriomis priemonėmis, pavyzdžiui, sąmoningas priešininko sužeidimas krepšinyje arba futbole, taip pat “ugdo” charakterį, bet neigiama prasme. Sporto mokytojai, kurie moko sportininkus, kaip apgauti rungtynėse, žaloja sporto dalyvių charakterį ir tuo pačiu ugdo nusikaltėlius. Laimėjimas bet kuria kaina reiškia išsigimusių auklėjimo filosofiją” (4).

Z. Puzinauskas gerai suprato garbingos kovos esmę ir jaunimo ugdytojų vaidmenį mokant ir pratinant atletus garbingai kovoti:

“Sportiniai žaidimai vyksta pagal iš anksto nustatytas taisykles, kurios ne tik reguliuoja patį žaidimą, bet taip pat ir jo dalyvių elgesį. Geras vadovas moka ne tik duoti įsakymus, bet taip pat ir paklusti taisyklėms. Žaidimas yra mažas dirbtinas pasaulis, kuriame žaidikas turi gyventi pagal griežtas taisykles. Taisyklių pripažinimas įneša harmonijos į grupės pastangas ir duoda progos pasireikšti vado charakteriui bei jo sprendimams. Niekas negali tapti vadu, prieš tai neišmokęs paklusti taisyklėms.

Sportiniai žaidimai duoda progų priklausyti bendrų interesų grupėms. Individas beveik nejuočiomis paaukoja savo asmeninius polinkius bendriesiems grupės ar komandos tikslams pasiekti. Bendradarbiavimas, aukšta moralė, neigiamų aistrų apvaldymas yra pagrindinės sportinės kovos sąlygos” (4).

Lietuviškasis sportas Z. Puzinauskas matė, kad turi išlikti garbingas sportą galima panaudoti tautos, šalies prestižui didinti, taip pat sportinėje kovoje įgytus gerus įpročius taikyti gyvenime:

“Viskas žmogaus rankose gali būti naudojama geriems arba blogiems tikslams. Žmogaus rankose viskas įgauna reikšmę. Betgi lietuviškasis sportas turi išlikti švarus ir garbingas pilnaja tų žodžių prasme, jei mes norime juo didžiulis ir per jį ugdyti jaunuomenę, stiprinti tautinę sveikatą, siekti džiaugsmo ir laimės, tvirtinti solidarumą tarp tautiečių, išlaikyti lietuvių bei plėtoti garbingus tarptautinius santykius.

Jaunimas, kuris vadovaujasi fair play principais, yra vertas mūsų pasididžiavimo, net jeigu jis ir pralaimi kai kurias sporto varžybas. Jau seniai žinoma, kad daug svarbiau yra ne kas laimėjo ar pralaimėjo, bet kaip jo charakteris pasireiškė dinamiškoje sportinės kovos atmosferoje ir kaip jis kovojo žaidime, ar buvo kuklus, draugiškas po pergalės ir dėkingas po pralaimėjimo. Džentelmenai sporto aikštelėje daug greičiau liks džentelmenais ir kasdieniniame gyvenime.

Vienas išminčius yra pasakęs, kad mes neturime matuoti tautos turtus pagal jos miestų dydį ir derliaus gausumą, bet

pagal kokybę žmonių, kuriuos ji išugdo. Tautos sūnų ir dukterų charakteris yra svarbiausias jos kokybės požymis” (4).

Gyvenimo kūrėjai ir sargai Amžina yra amžiaus, senėjimo ir sveikatos problema. Domėjosi ja ir Z. Puzinauskas savo darbo šia tema pradžioje pateikęs įdomią įvairių priemonių gyvenimui prailginti santrauką:

“Žmonija nuo senų laikų ieškojo priemonių gyvenimui prailginti. Vienas iš seniausių magijos patarimų siūlė valgyti vaisius nuo gyvenimo medžio ar kramtyti paslaptingas, užburtas žoles. Jaunystę sugrąžinti žadėjo elekysrai ir panašūs atnaujinantieji gėrimai. Senieji egiptiečiai tikėjo, kad gyvenimą prailgina reguliarus prakaitavimas bei vėmimas. Graikai siūlė saikingumą, tyrą orą, kasdienį maudymąsi bei masažą. Plutarchas teigė, kad, išlaikant vėsią galvą ir šiltas kojas, bus galima ilgai gyventi. Ciceronas tvirtino, jog turtinumas bei prabanga neša ankstyvą senatvę, o saikas valgyme ir gėrime yra ilgo gyvenimo priežastys. Faustas, Goethes klasiškam veikale, bergždžiai ieškojo cheminio junginio, kuris jam sugrąžintų jaunatvės dienas, kol, visiškai nusivylęs savo pastangomis, už trumpalaikį jaunatvišką pauliojimą, pažadėjo savo sielą velniui” (5).

Sudėtingiausiu klausimu, nuo ko gi priklauso ilgas žmogaus gyvenimas, Z. Puzinauskas pateikė tokius samprotavimus:

“Šiandien biologai sutinka, kad ilgas gyvenimas priklauso nuo paveldėtų savybių, prisitaikymo prie aplinkos ir gyvenimo stiliaus. Veiksmai arba, moksliskai tariant, - organų funkcijos išlaiko organus, neleidžia jiems per anksti atrofuoti, juos stiprina ir specializuoja, sužadina džiaugsmingą psichologinį klimata, kuriame gali tarpti fizinė, jausminė ir protinė sveikata.

Protingo funkcijos naudojimo paslaptis yra jos dozavimas ir naudojimas pagal organizmo pajėgumą ir amžių. Atitinkamai dozuota funkcija skatina organų išsivystymą, perduota funkcija - kenkia organams, gi nenaudojama funkcija - leidžia jiems atrofuoti bei išnykti. Organas, iš kurio nebuvo reikalaujama aukščiausių pastangų, neturi išstvermės; antra vertus, tas reikalauja poilsio.

Žmogaus kūno organai nebirsta tuo pačiu metu. Smegenys reikalauja dešimtmečių, kol jie pilnai išsivysto. Kiti organai, kaip akys, ausys, kai kurios liaukos, ima atrofuoti pirmame arba antrame žmogaus amžiaus dešimtmetyje. Todėl pirmoji žmogaus gyvenimo pusė yra daugiau biologinė, gi antroji - daugiau psichologinė.

Pirmoje gyvenimo pusėje žmogus pasiruošia biologiniams uždaviniams išpildyti, subręsti, šeimą sukurti ir antrajai gyvenimo pusei pasiruošti, o ši neša pilną brandą bei gyvenimo išsipildymą. Jaunatvės nuodėmės kyla iš neapvaldomų aistrų bei impulsų, vidurinio amžiaus žmogus nusideda valdžios bei garbės betrokšdamas, gi senatvės nuodėmė glūdi šykštume, egoizme bei siauroje galvosenoje.

Kiekviena žmogaus gyvenimo fazė reikalauja dinamiškumo bei paskatinimo augti ir toliau vystytis. Jaunieji yra gyvenimo kūrėjai, senieji - jo sargai ir konservuotojai.

Santykiai tarp abiejų kartų turi būti išlaikomi. Senesnieji, perėję gyvenimo audras, prisirinkę išminties bei kantrybės, gali jaunosius pamokyti, kaip išlaikyti etines, tautines ir dvasines vertybes, atžymėtas nemirtingumo antspaudu.

Laimė bei gera sveikata priklauso nuo ramios sąžinės, kuri, antra vertus, priklauso nuo gero prisitaikymo prie gyvenimo aplinkos. Organizmas yra gerai prisitaikęs, kada jo fiziniai bei kultūriniai reikalavimai yra patenkinti” (7).

Išvados:

1. Aptartas mums prieinamas žymaus sportininko Z. Puzinausko teorinis palikimas leidžia teigti, kad jis buvo intelektualus žmogus, gerai žinantis tiek sporto, tiek su juo susijusių giminingų sričių mokslų (psichologijos, pedagogikos, filosofijos) etines problemas.

2. Ankstesnių kartų ir dabarties sporto dorovinių vertybių sąsaja rodo tų vertybių pastovumą ir aktualumą įvairioms žmonių kartoms.

3. Pagrindinėmis sporto vertybėmis įvairios kartos laikė: kūno ir dvasios tobulinimo vienovę, ugdomąją sporto paskirtį, garbingą, kilnią sportinę kovą.

4. Visuomet buvo ir dabar yra svarbi užduotis: išlaikyti Lietuvos sportą garbingą, neprarasti jo tautinių tradicijų.

LITERATŪRA

1. Dineika, K. (1939). Jaunimo žaidynių prasmė. *Fiziškas auklėjimas*, 9, p. 11-16.
 2. Dineika, K. (1940). Tautos fizinių pajėgų kėlimas. *Fiziškas auklėjimas*, 4, p. 3-10.
 3. Puzinauskas, Z. (1959). Sportinės vertybės. *Sportas**, 1, p. 16.
 4. Puzinauskas, Z. (1959). Sportas ir charakteris. *Sportas*, 3, p. 3.
 5. Puzinauskas, Z. (1960). Lietuvybė ir Amerika. *Sportas*, 6(9), p. 16.
 6. Puzinauskas, Z. (1960). Olimpinė dvasia. *Sportas*, 5(8), p. 1-2.
 7. Puzinauskas, Z. (1960). Amžius ir sveikata. *Sportas*, 6(9), p. 2.
 8. Puzinauskas, Z. (1961). Raumenys ir jėga. *Sportas*, 3(12), p. 1.
 9. Stonkus, S. (Red.). (1996). *Sporto terminų žodynas*. Kaunas.
 10. Stonkus, S., Jankus, V., Pacenka, R., Zuoza, A. (1998). *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas: LKKI.
- *”Sportas” - dvi mėnesinis Šiaurės Amerikos sporto laikraštis.

SPORTS VALUES FROM THE STANDPOINT OF A PERSONALITY OF THE BYGONE GENERATION

Prof. Habil. Dr. Stanislovas Stonkus

SUMMARY

As a rule, outstanding athletes are interesting and distinctive personalities. Therefore their ideas about the essence and purport of sport as well as its moral values are both interesting and valuable.

The point of view of Zenonas Puzinauskas, a highly intellectual personality and twice (1937, 1939) European champion in basketball, on the moral values of sport are discussed in the paper.

When emphasizing the importance of understanding the essence of sport Zenonas Puzinauskas goes back to the antique period by reminding us of the fact that the very process and its progress is the factual development of the Man.

In his publications Zenonas Puzinauskas stresses the moral aspect of a sports bout and its stimulating rudiments and it is by means of spiritual education that we form our motion and vice versa it is through motion that our spirit is formed.

Sport is regarded by Zenonas Puzinauskas as an important factor in forming and developing the person's character. Zenonas Puzinauskas enumerates the causes forming prerequisites to developing positive traits of the person's character, e.g. the height of a sports bout reveals deeply concealed inclinations and makes one more susceptible to the influence of education.

Zenonas Puzinauskas gives a vivid explanation of the phenomenon of attraction and popularity of sports games

since after every match the spectator takes away ever new impressions of the Man's manifestation.

Zenonas Puzinauskas have attached great importance to comparing the moral values of the Ancient Games and the Modern Olympic Games stressing the merits of the Ancient Games.

Special mention should be made of Zenonas Puzinauskas attitude to the Lithuanian sport where the necessity of keeping up its honourable status without losing good national Lithuanian traditions is emphasized.

By way of summarizing the following conclusions are made:

1. The theoretical heritage of Zenonas Puzinauskas allows us to regard him as an outstanding intellectual personality.

2. The connection between sports moral values as treated by former generation and the present generation points to their permanent and topical nature.

3. The unity of physical and spiritual perfection, the developing purport of sport, the noble and fair character of a sports bout have been regarded as main sports values by people of various generations.

4. Keeping up the honourable status of the Lithuanian sport without losing its national traditions has always been and remains an extremely important task facing the athletes of our present generation.

Būsimojo kūno kultūros specialisto olimpinės kultūros ypatumai

Doc. dr. Elena Puišienė

Lietuvos kūno kultūros institutas

Ivadas

Kiekviena konkrečiai visuomenė, sujungdama savo savitą ekonominę, politinę, socialinę, ideologinę ir kitas struktūras, ugdymo sistemai suteikia atitinkančių struktūrų "profilį", nuteikia vienokioms ar kitokioms vertybėms, formuoja socialinį užsakymą. Tai yra sąlygoja ugdymo sistemą apskritai ir atskiroms, pavyzdžiui, kūno kultūros specialistų rengimo, posistemėms (4,5).

Aukštosiose mokyklose yra toliau ugdoma būsimo kūno kultūros specialistų kultūra, perduodamos tos vertybinės orientacijos, įgūdžiai, žinios, kurie vėliau ženkliai lems visą kūno kultūros ir sporto "veidą", jo realią vietą ir reikšmę visuomenėje (1).

Olimpinė pedagoginė veikla leidžia formuoti olimpinę kultūrą tobulinant studentų žinias apie: 1) olimpines žaidynes, olimpinį sąjūdį, jo istoriją, tikslus, uždavinius, pagrindinius olimpizmo idealus ir vertybes, garbingos kovos, kilnaus elgesio (FAIR PLAY) principus; 2) sportą, sportinio rengimo priemones ir metodus, užtikrinančius aukštus sportinius rezultatus, sporto varžybų organizavimą; 3) sporto istoriją, jo socialines funkcijas, ryšį su kitais socialiniais reiškiniiais (ekonomika, gamyba, politika, kultūra, aplinka) įvairiais visuomenės raidos etapais; 4) pagrindines humanizmo idėjas ir koncepcijas, idealus ir vertybes, susijusias su santykiais tarp žmonių ir individo (2,5).

Olimpinė kultūra - tai žinių, interesų, poreikių, vertybinių orientacijų, gebėjimų, įgūdžių ir mokėjimų visuma, kuri formuoja jauno žmogaus atitinkamą elgesį, jo gyvenimo stilių (4).

Darbo tikslas - atskleisti būsimo kūno kultūros specialistų olimpinės kultūros ypatumus ir jos priklausomybę nuo pasirinktos būsimo pedagoginės veiklos.

Tyrimo objektas ir metodai

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos kūno kultūros instituto studentų apklausos apie jų garbingos kovos, kilnaus elgesio (FAIR PLAY) principų supratimą ir pritarimą jiems duomenys, kurie tam tikru aspektu parodo olimpinę kultūrą. Apklausa atlikta 1997-98 mokslo metais pagal Nyderlandų garbingos kovos draugijos anketą. Taisant klasterinį atsiktiną atrankos metodą Institute buvo atrinktos 9 akademinės grupės. Anketas užpildė 126 studentai: 48,4% - Pedagoginio, 31,8% - Trenerių ir 19,8% - Sveikatos fakultetų.

Studentams buvo pateikta anoniminė anketa, kurią sudarė keturios dalys: šansų lygybė, atsakomybė, sveikata ir taisyklių laikymasis. Kiekvienoje dalyje buvo 10 teiginių, o kiekvienam iš jų - keturi atsakymų variantai. Tei-

giniai buvo apie įvairias situacijas bei sporto šakas. Kiekvienai daliai sudarytos vertinimo skalės. Po to, kai tiriamieji atsakė į klausimus, pateikėme jų atsakymų vertinimus, o jiems suskaičiavus surinktus balus, garsiai paskelbėme galutinį vertinimą.

Analizuojant duomenis buvo vertinamas atsakymų į teiginius dažnis (procentais) įvairiose tiriamųjų grupėse pagal būsimo pedagoginės veiklos profilį. Anketos duomenis apskaičiavome ir tyrimo rezultatus pateikėme procentine išraiška pagal formulę:

$$X = Na : Nt \cdot 100\%, \text{ kur } Na - \text{ atsakymų skaičius,} \\ Nt - \text{ tiriamųjų skaičius.}$$

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

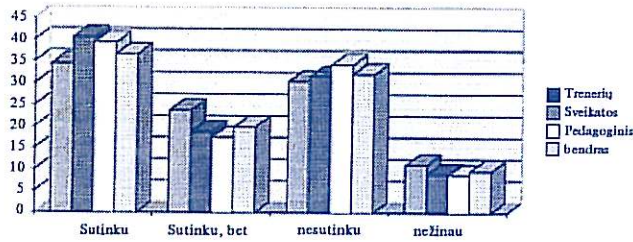
Iš viso anketoje buvo 40 teiginių, didžiausias galimas surinkti balų skaičius - 30, o iš viso - 120 balų. Jei tiriamasis iš kiekvienos anketos dalies surinko 30-26 balus, tai reiškia, kad jis labai gerai supranta ir praktikoja garbingos kovos principus tiek savo, tiek kitų žmonių atžvilgiu, pasižymi olimpiniu kultūra. Jei tiriamasis surinko 25-16 balų, jis gerai supranta garbingos kovos principus, tačiau ne visada juos pritaiko praktiškai, dažnai abejoja. Jei surinko 15-0 balų, tai rodo, kad tiriamasis nesupranta, nesuvokia ar praktiškai ignoruoja kilnaus elgesio, garbingos kovos taisykles, neturi olimpinės kultūros. Taip pat, vertinant surinktus balus, buvo galimas toks atvejis, kai tiriamasis iš 40 klausimų į aštuonis ar daugiau atsakė "Nežinau". Tai rodo, kad toks studentas galbūt mažai ar visai nesidomi sportu. Jei tiriamasis iš 40 klausimų į daugiau kaip 15 atsakė "Sutinku, bet...", tai rodo permainingą, be tvirtos orientacijos asmenybę, kuri dažnai abejoja ir svyruoja prieš pasirinkdama sprendimą.

Olimpinės kultūros bei garbingos kovos komponentas "Šansų lygybė" suprantamas ir buvo pateiktas "lygios sportinės kovos sąlygos ir vienodos galimybės visiems dalyviams" teiginiais (2). I lentelėje matome, kad su jais sutinka tik 34,5% būsimojų trenerių, o nesutinka praktiškai vienodas procentas tiriamųjų visose grupėse. Taip pat svyruojančiųjų yra beveik dvigubai daugiau negu nieko nežinančiųjų apie šansų lygybę.

1 lentelė

Studentų atsakymų apie "Šansų lygybę" dažnis (%)

Atsakymai	Fakultetai	Trenerių	Sveikatos	Pedagoginis	Bendras
Sutinku (3)		34,5	40,6	39,3	36,6
Sutinku, bet (2)		23,8	18,8	17,6	20,0
Nesutinku (1)		30,5	31,6	34,3	32,1
Nežinau (0)		11,2	9,0	8,8	9,7

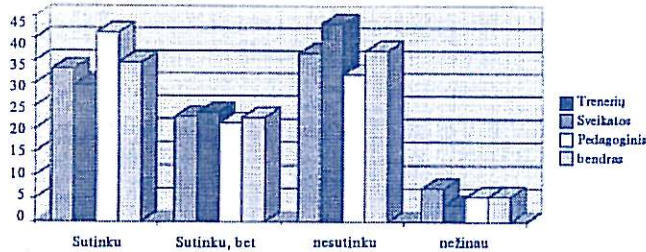
1 pav. Studentų atsakymų apie "Šansų lygybę" dažnis (proc.)

Garbingos kovos principo "Atsakomybės" komponentas reikalauja sąmoningai ir savanoriškai atsisakyti negarbingos pergalės. 2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad pergalės bet kokia kaina atsisakytų 41,3% Pedagoginio ir tik 29,6% Sveikatos fakultetų studentų. Nesutinkančiųjų su "Atsakomybės" teiginiais taip pat daugiausia (43,2%) pastarojoje grupėje. Be to, visose grupėse abejojančiųjų yra net keturis-šešis kartus daugiau negu nežinančiųjų.

2 lentelė

Studentų atsakymų apie "Atsakomybę" dažnis (proc.)

Atsakymai	Fakultetai	Trenerių	Sveikatos	Pedagoginis	Bendras
Sutinku (3)		33,3	29,6	41,3	34,7
Sutinku, bet (2)		22,7	23,6	21,3	22,5
Nesutinku (1)		36,7	43,2	32,0	37,3
Nežinau (0)		7,3	3,6	5,4	5,5

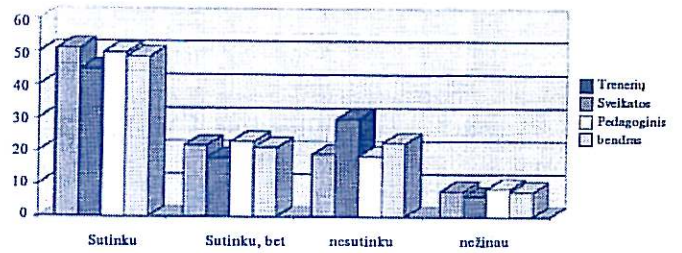
2 pav. Studentų atsakymų apie "Atsakomybę" dažnis (proc.)

Garbingos kovos fizinės ir psichinės sveikatos komponentas suprantamas kaip pagarba varžovui ir visai aplinkai pagal sportinės etikos, nustatančios varžybų dorovės normas, pagrindines tezes. 3 lentelėje matome, kad su "Sveikatos" teiginiais sutinka apie 50,0% apklaustųjų, o nepritariančiųjų, išskyrus Sveikatos fakulteto studentus, beveik tris kartus mažiau. Tuo tarpu abejojančiųjų yra tris kartus daugiau negu ją ignoruojančių studentų.

3 lentelė

Studentų atsakymų apie "Sveikatą" dažnis (proc.)

Atsakymai	Fakultetai	Trenerių	Sveikatos	Pedagoginis	Bendras
Sutinku (3)		51,0	44,8	49,8	48,5
Sutinku, bet (2)		21,8	18,8	23,0	21,2
Nesutinku (1)		19,2	30,0	18,5	22,6
Nežinau (0)		8,0	6,4	8,7	7,7

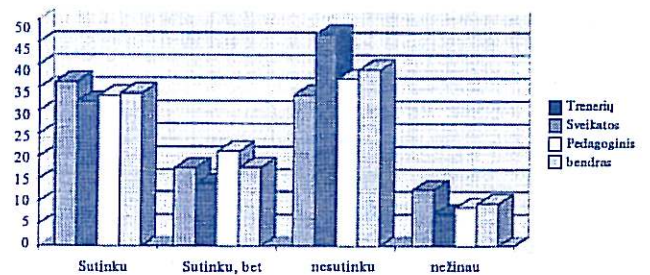
3 pav. Studentų atsakymų apie "Sveikatą" dažnis (proc.)

Garbingos kovos principo komponentas "Taisyklių laikymasis" rodo požiūrį į varžybų nuostatų ir taisyklių bei tradicijų savanorišką laikymąsi. Iš 4 lentelės matyti, kad praktiškai vienodas Trenerių ir Pedagoginio fakultetų studentų procentas sutinka ir nesutinka laikytis garbingos kovos taisyklių, o svyruojančiųjų pasirenkant sprendimus mažiau nei anksčiau nagrinėtose atsakymų grupėse, 46,8% Sveikatos fakulteto studentų nesutinka su teiginiais.

4 lentelė

Studentų atsakymų apie "Taisyklių laikymąsi" dažnis (proc.)

Atsakymai	Fakultetai	Trenerių	Sveikatos	Pedagoginis	Bendras
Sutinku (3)		36,3	32,0	33,3	33,9
Sutinku, bet (2)		17,5	14,0	21,2	17,6
Nesutinku (1)		33,5	46,8	36,9	39,0
Nežinau (0)		12,7	7,2	8,6	9,5

4 pav. Studentų atsakymų apie "Taisyklių laikymąsi" dažnis (proc.)

5 lentelėje pateikiame visų apklaustųjų studentų grupių atsakymų į FAIR PLAY teiginius mažiausią, didžiausią ir vidutinį balus pagal būsimą pedagoginės veiklos profilį, o taip pat tiriamųjų pasiskirstymą į grupes pagal surinktų balų sumą. Nustatėme, kad visose tirtose grupėse 7-9 studentai iš 10 priklauso tiems, kurie pritaria ir gerai supranta kilnaus elgesio principus, tačiau ne visada jais vadovaujasi gyvenime ir sporte, dažnai jų žinios nėra pagrindžiamos praktiniais veiksmais, o lieka teorinio lygmens. 1 iš 10 Trenerių fakulteto studentų yra aukštos olimpinės kultūros. Didžiausią balų sumą, trim atvejais iš keturių, taip pat surinko būsimieji treneriai, o atsakomybę geriausiai supranta būsimieji kūno kultūros mokytojai.

Visų tiriamųjų grupių atsakymų į garbingos kovos (FAIR PLAY) principų teiginius balai ir procentai

"Šansų lygybė"				proc.	proc.	proc.
Grupės	Vidutinis	Mažiausias	Didžiausias	0-15 b.	16-25 b.	26-30 b.
Trenerių f-to	18 b.	10 b.	28 b.	12.0	85.0	2.5
Sveikatos f-to	19 b.	12 b.	25 b.	12.0	88.0	0.0
Pedagoginio f-to	18 b.	7 b.	24 b.	25.0	75.0	0.0
"Atsakomybė"						
Trenerių f-to	18 b.	13 b.	23 b.	17.5	82.5	0.0
Sveikatos f-to	18 b.	12 b.	22 b.	12.0	88.0	0.0
Pedagoginio f-to	20 b.	9 b.	25 b.	5.0	95.0	0.0
"Sveikata"						
Trenerių f-to	22 b.	15 b.	28 b.	5.0	87.5	7.5
Sveikatos f-to	20 b.	15 b.	24 b.	4.0	96	0.0
Pedagoginio f-to	21 b.	15 b.	27 b.	5.0	90.0	5.0
"Taisyklių laikymasis"						
Trenerių f-to	18 b.	12 b.	26 b.	22.5	75.0	2.5
Sveikatos f-to	17 b.	10 b.	22 b.	20.0	80.0	0.0
Pedagoginio f-to	18 b.	11 b.	24 b.	15.0	85.0	0.0

Tirdami būsimųjų kūno kultūros specialistų olimpinės kultūros ypatumus, pagrindinį dėmesį skyrėme studentų garbingos kovos principų supratimui ir praktiniam pritaikymui, nes kūno kultūros specialistų rengimo sistema yra svarbi žmonių socialinės veiklos posistemė, kuri daro įtaką gyventojų fizinei rekreacijai, sportui, aktyviam laisvalaikiui, vaikų ir jaunimo fiziniui rengimui (5).

Po studijų aukštojoje mokykloje studentai taps specialistais, kurie organizuos įvairią pedagoginę veiklą. Todėl pedagoginė veikla, kaip sąmoningas ir kryptingas asmenybės ugdymas, turėtų formuoti ir tobulinti tris skirtingas, nors tarpusavyje ir susijusias, augančios asmenybės posistemas: 1) žinių, t.y. informacinį ugdytinio parengimą būsimai veiklai; 2) interesų, poreikių, nuostatų, vertybinių orientacijų, t.y. motyvacinį parengimą; 3) įvairių savybių ir gebėjimų, įgūdžių ir mokėjimų, reikalingų būsimai veiklai, t.y. operatyvinį parengimą (4,5). Tokią struktūrą turi bet kokia pedagoginė veikla ir, žinoma, ta, kuri susijusi su būsimųjų kūno kultūros specialistų olimpinės kultūros formavimu. Jos sudėtine dalimi turi tapti ir moksleivių olimpinės kultūros puoselėjimas, kilnaus elgesio ir garbingos kovos principų įgyvendinimas (2). Tačiau tik tas pedagogas gali perteikti olimpinės kultūros vertybines orientacijas, žinias, įgūdžius ir mokėjimus, kuris pats yra kultūringas.

Mūsų tyrimai parodė, kad tik nedaugelis būsimųjų kūno kultūros specialistų visiškai sąmoningai suvokia garbingos kovos (FAIR PLAY) tezes, savanoriškai laikosi jos taisyklių ir tradicijų, pritaria lygiai sportinei kovai, reiškia pagarbą varžovui bei aplinkai, vienodoms sportinės kovos sąlygoms ir galimybėms. Todėl Institute reikia visus studentus supažindinti su kilnaus elgesio ir garbingos kovos taisyklėmis. Tai pakels ir jų bendrosios kultūros lygį, kuris vėliau turės lemiamos įtakos visam kūno kultū-

ros ir sporto specialistų įvaizdžiui ir prestižui mūsų visuomenėje ir kuris šiandien yra prastas.

Nepriklausomai nuo pasirinktos pedagoginės veiklos profilio, skaitlingiausią grupę sudaro studentai, kurie teoriškai pritaria, tačiau praktiškai retai realizuoja garbingos kovos taisykles, dažnai abejoja pasirinkdami veiksmus. Tai rodo, kad jų olimpinė kultūra dar ne visai susiformavusi.

Mūsų nuomone, siekiant, kad garbingos kovos ir kilnaus elgesio principų pripažinimas ir skatinimas Lietuvos sporte ir švietime taptų bendru Europos žemyno kultūros požymiu, reikia kurti olimpinės kultūros, kaip bendrosios žmogaus kultūros dalies, strategiją ir politiką (2). Bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose reiktų dėstyti olimpinio švietimo kursą, skleisti olimpizmo ir garbingos kovos, kilnaus elgesio idėjas. Tai gali pakelti ne tik mokinį, bet ir kūno kultūros mokytojų olimpinę kultūrą, kuri tampriai siejasi su bendrąja asmens kultūra.

Išvados:

1. Būsimieji kūno kultūros specialistai, nepriklausomai nuo jų pasirinktos pedagoginės veiklos profilio, nėra aukštos olimpinės kultūros. Išimtį sudaro tik 12,5% Trenerių fakulteto studentų, kurie sąmoningai suvokia ir praktikuoja kilnaus elgesio ir garbingos kovos (FAIR PLAY) idėjas ir principus.

2. 80-90% studentų priklauso tai grupei, kuri sutinka, supranta, bet gyvenime ne visada vadovaujasi kilnaus elgesio ir garbingos kovos principais ir jų laikosi.

3. Beveik 14,0% Trenerių, 12,0% Sveikatos ir 12,5% Pedagoginio fakultetų studentų yra žemos olimpinės kultūros.

4. Dažniausiai būsimieji kūno kultūros specialistai sutinka ir pritaria kilnaus elgesio ir garbingos kovos "Sveikatos" komponento teiginiams - 48,8%, antroje vietoje yra "Šansų lygybė" - 36,6%, trečioje - "Atsakomybė" - 34,7%, o paskutinėje - "Taisyklių laikymasis" - 33,9%.

LITERATŪRA

1. Stonkus, S. (1997). Kilnus elgesys sporte: ištakos, esmė, principai, būtinybė. *Kilnus elgesys - gyvenimo būdas: mokslinės konferencijos medžiaga*. Kaunas.
2. Žukowska, Z. (1997). Garbinga kova, kilnus elgesys - ugdymo galimybės. *Kilnus elgesys - gyvenimo būdas: mokslinės konferencijos medžiaga*. Kaunas.
3. Żukowska, Z. (1996). Edukacja olimpijska mlodziezy. Tradycje. Tierazniejszosc. Perspektywy. *FAIR PLAY - Sport - Edukacja*, p. 33-40. Warszawa.
4. Лубышева, Л. И. (1997). Олимпийская культура как основа содержания олимпийского образования. *Спорт, духовные ценности, культура* (с. 41-49). Москва.
5. Столяров, В. И. (1997). Олимпийское образование и спартианская система воспитания. *Спорт, духовные ценности, культура* (с. 71-233). Москва.

OLYMPIC CULTURE ASPECTS OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION SPECIALIST

Assoc. Prof. Dr. Elena Puišienė

SUMMARY

Olympic culture is the whole complex of knowledge, interests, needs, orientations of values, abilities and skills that form the respective behaviour of young human being, his style of life.

Object of our work was to clear up the Olympic culture aspects of future physical education specialists and its dependence upon the selected pedagogical activities in future.

Research object and methods. This article analyses the data of students interrogation in Lithuanian Institute of Physical Education concerning their approval and understanding the principles of FAIR PLAY, which is a certain aspect indicating the Olympic culture. The interrogation is provided according to the questionnaire of the Netherlands Fair Play Society in 1997-98 school year. In applying a cluster method of random selection there have been selected 9 academic groups in the Institute. The questionnaires were filled by 126 students; 48,4% from Pedagogical, 31,8% from Coaches' and 19,8% from Health faculties.

Discussion of research results. Our investigations have demonstrated that only a few future physical training specialists absolutely consciously perceive the FAIR PLAY theses, voluntarily follow its rules and traditions, approve an equal sorting contest, treat with respect a competitor and the surroundings, equal conditions and opportunities of sporting contest. Therefore, all the students of the Institute

should be acquainted to the rules of Noble Behaviour and Fair Play. That will raise their general standard of culture, which later on will have an essential influence on the whole image of physical education and sport specialists in our society that is very poor today.

Irrespective of the profile of selected pedagogical activities, the most numerous group consists of students who theoretically approve but practically seldom realise the rules of fair play and often are doubtful when choosing actions. This shows that their Olympic culture is still entirely undeveloped.

Conclusions: 1. Future physical education specialists regardless of their chosen pedagogical activities do not distinguish themselves in high Olympic culture. An exception is only 12,5% of students from the Coaches' faculty who consciously perceive and use in practise the Fair Play ideas and principles. 2. 80-90 % of students belong to the group which agree, understand, but not always observe the FAIR PLAY principles in reality. 3. Almost 14,0% students of Coaches', 12,0% of Health and 12,5% of Pedagogical faculties are of poor Olympic culture. 4. Mostly, future physical education specialists agree and consent the statements of Fair Play Health Component - 48,8%, in the second place is the Equality of Opportunities - 36,6%, in the third place - Responsibility Statements 34,7% and the last one is Following the Rules - 33,9%.

Sportuojančių moksleivių rūpinimasis sveikata

Prof. habil dr. Elvyra Grininė

Lietuvos kūno kultūros institutas

Ivadas

Gera sveikata yra vienas svarbiausių vaiko augimo ir vystymosi rodiklių. Jos siekiama įvairiais būdais: socialinių sąlygų, fizinio aktyvumo ir emocinės būsenos gerinimu (1). Tinkamai parinktais fiziniais pratimais galima kryptingai veikti visas organizmo funkcijas ir formas, mobilizuoti gyvybines jėgas. Tą rodo įvairių šakų sportininkų antropometrinių ir morfologinių požymių, savitvardos, valingo dėmesio ir kitų psichofiziologinio pajėgumo gebėjimų skirtumai (2). Literatūroje diskutuojama, kaip fizinis aktyvumas ir sportas veikia paauglio elgsenos, gyvenimo būdo formavimąsi. Manoma, kad fizinis aktyvumas ir sportas teigiamai veikia paauglių fizinę būseną (3), aktyvina socialinę integraciją (4), gali padėti išvengti rūkymo ir alkoholio vartojimo (5). Nurodoma, kad fizinis aktyvumas ir sportas paauglystės metais veiksmingesnis, kai jis orientuojamas į sveikatą (6). Lietuvoje paaugliai berniukai, nurodę dažnesnį mankštiniavimą ir sportavimo periodiškumą, ilgesnę trukmę, dažniau prisipažino, kad rūkė ir vartojo alkoholinius gėrimus (4). Šie duomenys gauti apklausus bendrojo lavinimo mokyklų moksleivius pagal Tarptautinę moksleivių sveikatos programą (7). Tai kelia nerimą ir verčia paauglių fizinę veiklą orientuoti į sveikatą. Be to, Lietuvoje veikia sporto mokyklos, kurias lanko per 50000 moksleivių. Visi jie praktiškai sveiki, per savaitę treniruojasi 5 dienas, kasdien po 1,5 valandos. Taigi šių moksleivių fizinis aktyvumas didelis ir pastovus, bet jų požiūris į sveikatą, jos tausojimą praktiškai netyrinėtas.

Darbo tikslas - įvertinti sporto mokyklas lankančių moksleivių rūpinimąsi sveikata.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti aktyviai sportuojančių paauglių savo sveikatos vertinimą, požiūrį į rūpinimąsi sveikata.
2. Nustatyti šių moksleivių rūkymo ir alkoholio vartojimo dažnį.
3. Gautus duomenis palyginti su bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių apklausų duomenimis.

Tyrimo objektas ir metodai

1998 m. gegužės mėnesį apklausti atsitiktiniu būdu atrinkti Kauno ir Šiaulių miesto sporto mokyklų (krepšinio, tinklinio, gimnastikos, plaukimo, sunkiosios atletikos) V, VII ir IX klasių moksleiviai. Visi apklaustieji buvo I sveikatos grupės, sporto mokyklas lankė ilgiau nei vienerius metus. Apklausiai naudota uždaroji anoniminė anketa. Joje buvo 21 klausimas, kuris turėjo padėti atskleisti nuomonę apie savo sveikatą, esamus negalavimus, per metus patirtus sužalojimus, rūpinimąsi sveikata, rūkymo ir alkoholinių gėrimų vartojimo dažnį. Anketa buvo sudaryta iš PSO tarptautinės apklausos standartizuoto klausimyno, pagal kurį Lietuvoje vykdoma Tarptautinė moksleivių sveikatos programa (7). Moksleiviai anketas pildydavo atėję į treniruotes. Šį darbą organizuoti padėjo treneriai. Iš viso apklausti 188 moksleiviai: 92 berniukai ir 96 mergaitės, kiek-

vienos klasės ne mažiau kaip 60. Statistinė duomenų analizė atlikta nuadojantis "Excel 7.0" programa. Skirtumų patikimumo rodiklis vertintas pagal Studento pasiskirstymo dėsnį. Duomenys buvo reikšmingi, kai $p < 0,05$.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Apklausos duomenys rodo, kad nepaisant geros moksleivių sveikatos, kuri leidžia užsiiminti sportu mokykloje, buvo tokių, kurie manė, kad yra nelabai sveiki. Kaip matyti iš I lentelės, tokių apklaustųjų buvo 3,7%. Kad yra visiškai arba pakankamai sveiki, vienodai dažnai nurodė berniukai ir mergaitės (96,8% ir 95,4%), jaunesni ir vyresni moksleiviai (žr. I lentelę). Nors dauguma apie savo sveikatą buvo geros nuomonės, dalis apklaustųjų beveik kiekvieną savaitę ir dažniau jautė negalavimus. I lentelėje matyti, kad daugiau moksleivių buvo irzlūs arba blogos nuotaikos bei nervingi, o mergaitės dažniau negu berniukai (atitinkamai 13,8% ir 6,4% berniukų bei 28,7% ir 25,5% mergaičių), $p < 0,05$. Be to, daugiau mergaičių negu berniukų jautė silpnumą (20,2% ir 6,4%) ir galvos svaigimą (13,8% ir 3,2%), $p < 0,05$. Negalavimus jaučiančių apklaustųjų skaičius nepriklausė nuo jų amžiaus. Rytais, besiruošdami į mokyklą, vieną kartą per savaitę ir dažniau jautėsi pavargę 10,6% moksleivių; vienodai berniukai ir mergaitės (12,8% ir 8,5%), jaunesni ir vyresni paaugliai (žr. I lentelę).

Iš I lentelės matyti, kad per pastarąjį mėnesį dalis sportuojančių apklaustųjų vartojo vaistus, dažniau nuo kosulio, peršalimo, galvos skausmo ($p < 0,05$). Nuo peršalimo dažniau vaistus gėrė mergaitės (29,8%) negu berniukai (14,9%), nuo skrandžio arba pilvo skausmų - vyresni moksleiviai ($p < 0,05$). Duomenys rodo, kad 35,1% apklaustųjų per pastaruosius metus buvo susižeidę, vyresni moksleiviai dažniau negu jaunesni ($p < 0,05$), panašiai dažnai berniukai (41,5%) ir mergaitės (28,7%).

Palyginę su bendrojo lavinimo mokyklas lankančių moksleivių apklausos duomenimis (7), pastebėjome, kad daugiau sporto mokyklas lankančių moksleivių manė esą geresnės sveikatos. Kad yra nelabai sveiki, jų atsakė 5 kartus mažiau (3,7%) negu bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių (21,3%). Jie taip pat 2-3 kartus rečiau jautė įvairius negalavimus. Pavyzdžiui, galvos skausmą atitinkamai jautė 11,7% ir 33,4%, irzlumą arba blogą nuotaiką - 21,3% ir 53,8%, nervinę įtampą - 15,9% ir 43,6%. Bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai (7) 2 kartus dažniau gėrė vaistus nuo nemigos (5,2% ir 2,1%), nervinės įtampos (9,2% ir 4,3%), 1,5 karto dažniau nuo galvos skausmo (32,4% ir 22,3%), skrandžio arba pilvo skausmo (21,6% ir 14,9%). Ir tik nelaimingų atsitikimų dažnis buvo vienodas (77% ir 75%). Taigi aktyviai sportuojančių moksleivių požiūris į sveikatą buvo geresnis, jie buvo sveikesni, turėjo mažiau negalavimų ir mažiau vartojo vaistų. Atkreipia dėmesį ypač tai, kad tarp jų buvo mažiau vartojančių vaistus nuo nemigos, nervinės įtampos, galvos skausmo.

1 lentelė

Moksleivių požiūris į savo sveikatą

	Atsakymai	Klasė			Visi
		V	VII	IX	
1.	Mano, kad yra visiškai sveikas	61,8	50,9	56,5	56,4
	pakankamai sveikas	32,3	45,6	41,9	39,9
	nelabai sveikas	5,9	3,5	1,6	3,7
2.	Beveik kiekvieną savaitę ir dažniau jautė				
	galvos skausmą	13,2	8,7	11,3	11,7
	skrandžio arba pilvo skausmą	8,8	3,5	3,2	5,8
	nugaros skausmą	7,3	5,3	12,9	8,5
	silpnumą	17,6	12,9	9,7	13,3
	irzlumą arba blogą nuotaiką	20,6	21,0	20,9	21,3
	nervinę įtampą	13,2	17,6	16,1	15,9
	nemigą	4,4	3,5	3,2	3,7
3.	galvos svaigimą	7,6	8,8	9,7	8,5
	Rytais, besiruošdami į mokyklą, jautėsi pavargę vieną kartą per savaitę ir dažniau	11,8	8,8	11,3	10,6
4.	Per pastarąjį mėnesį vartojo vaistus nuo				
	kosulio	35,3	26,3	25,8	29,3
	peršalimo	27,9	22,8	19,4	23,4
	galvos skausmo	25,0	22,8	17,7	22,3
	skrandžio arba pilvo skausmo	11,8	8,8	22,6	14,9
	nemigos	5,9	0	0	2,1
	nervinės įtampos	7,4	1,8	3,2	4,3
5.	Per pastaruosius metus buvo susižeidę	25,0	36,8	45,2	35,1
	Apklaustųjų skaičius	68	58	62	188

2 lentelė

Moksleivių rūpinimasis sveikata

	Atsakymai	Klasė			Visi
		V	VII	IX	
1.	Tinkamiausias laikas pradėti rūpintis sveikata				
	vaikystėje	50,0	49,1	24,2	41,5
	paauglystėje	20,6	28,1	46,8	31,4
	užaugus	17,7	5,3	8,0	10,6
	senatvėje	2,9	3,5	4,8	3,7
2.	kai rimtai susergi	8,8	14,0	16,2	12,8
	Daugiausia sveikata rūpintis turi				
	gydytojai	10,3	8,8	11,3	10,1
	mokytojai	1,5	0	0	0,5
	tėvai	27,9	15,8	8,1	17,6
3.	aš pats	60,3	74,4	80,6	71,8
	Apie sveikatą sužino iš				
	tėvų	55,9	47,4	43,6	49,5
	mokytojų ir vadovų	11,8	8,8	17,7	12,8
	medikų	25,0	26,3	8,1	19,7
	žiniasklaidos	2,9	12,3	27,4	13,8
	draugų	0	0	3,2	1,1
	iš kitur	4,4	5,2	0	3,1
Apklaustųjų skaičius	68	58	62	188	

3 lentelė

Moksleivių rūkymo ir alkoholio vartojimo dažnis

	Atsakymai	Klasė			Visi
		V	VII	IX	
1.	Bandė rūkyti	38,2	31,6	59,7	43,6
2.	Rūko				
	kiekvieną dieną	0	0	0	0
	mažiausiai kartą per savaitę	0	1,8	4,8	2,1
3.	visai nerūko	100,0	98,2	95,2	97,9
	Alkoholio ragavo	42,6	64,9	79,0	61,7
4.	Nuo alkoholinių gėrimų buvo apsvaigę				
	niekada	91,2	85,9	62,9	80,3
	vieną kartą	8,8	12,3	24,2	14,9
	2-3 kartus	0	1,8	11,3	4,3
	4-5 kartus	0	0	1,6	0,5
	Apklaustųjų skaičius	68	58	62	188

Iš 2 lentelės matome, kad dauguma moksleivių tinkamiausią laiką, kada reikia pradėti rūpintis sveikata, nurodė vaikystę ir paauglystę. Jaunesni moksleiviai dažniau atsakė, kad vaikystėje, vyresnieji - paauglystėje. Taigi apklaustieji dažniausiai galvojo apie save, kad sveikata reikia pradėti rūpintis dabar. Taip pat dauguma moksleivių teigė, kad sveikata jie rūpinasi patys, o ne mokytojai, gydytojai ar net tėvai ($p < 0,001$). Taip dažniau nurodė mergaitės (78,7%) negu berniukai (64,9%), aukštesnių negu žemesnių klasių mokiniai ($p < 0,05$). Daugiau nei kiti, moksleivių teigimu, jų sveikata dar rūpinosi tėvai ($p < 0,05$). Taip atsakusių daugiau buvo jaunesnių negu vyresnių moksleivių ($p < 0,05$). Mažiausiai, apklaustųjų nuomone, jų sveikata rūpinosi mokytojai ($p < 0,05$). Kaip rūpintis sveikata, dauguma moksleivių, nepriklausomai nuo jų amžiaus ir lyties, sužino iš tėvų ($p < 0,05$). Rečiau apie tai, kaip rūpintis sveikata, moksleiviai girdėjo iš draugų, mokytojų ar vadovų ir žiniasklaidos (žr. 2 lentelę). Iš žiniasklaidos, kaip rūpintis sveikata, sužinojo daugiau mergaičių (19,2%) negu berniukų (8,5%) bei žemesnių klasių mokinių ($p < 0,05$). Apie rūpinimąsi sveikata panašiai į 2 lentelėje pateiktus klausimus atsakė ir bendrojo lavinimo mokyklų apklausti mokiniai (7).

Iš 3 lentelės matome, kad mažiau negu pusė apklaustųjų bandė rūkyti. Bandžiusių rūkyti sparčiai daugėjo su amžiumi ($p < 0,05$). Tarp jų daugiau buvo berniukų (61,7%) negu mergaičių (25,5%). Kad dabartiniu metu rūko, nurodė tik 4,3% berniukų, tokių mergaičių nebuvo. Taigi nors sportuojančių moksleivių dalis ir bandė rūkyti, bet rūkančių tarp jų buvo mažai. Alkoholinių gėrimų ragavusių moksleivių buvo daugiau negu bandžiusių rūkyti (žr. 3 lentelę) ($p < 0,05$). Vyresni moksleiviai prisipažino alkoholi ragavę dažniau ($p < 0,05$), berniukai ir mergaitės panašiai dažnai (61,8% ir 55,3%). Dauguma apklaustųjų nuo alkoholinių gėrimų niekada nebuvo apsvaigę. Panašiai atsakė V ir VII klasių mokiniai, berniukai ir mergaitės (74,5% ir 86,2%). Tik devintų klasių moksleiviai nurodė, kad buvo apsvaigę nuo alkoholio vieną kartą ir daugiau nei kiti ($p < 0,05$).

Palyginę su bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių apklausos duomenimis (4, 7), pastebėjome, kad mūsų apklaustųjų, kurie bandė rūkyti ir ragavo alkoholinių gėrimų, buvo mažiau. Tarp jų taip pat mažiau buvo rūkančių

ir tokių, kurie buvo apsvaigę nuo alkoholio vieną ar daugiau kartų. Taigi sporto mokyklos lankymas paaugliams formavo teigiamai sveikatą veikiančią elgseną.

Išvados:

1. Lankantys sporto mokyklas moksleiviai manė, kad jie yra visiškai arba pakankamai sveiki. Jie turėjo mažiau negalavimų ir rečiau vartojo vaistus.
2. Daugiausia moksleivių nurodė, kad sveikata reikia pradėti rūpintis vaikystėje ir paauglystėje ir rūpinosi ja patys.
3. Daugiau, sportuojančių moksleivių nuomone, jų sveikata turėtų rūpintis mokytojai ir vadovai.
4. Prisipažinusių, kad rūko arba vartoja alkoholinius gėrimus, moksleivių sporto mokyklose buvo mažiau negu tarp kitų jų bendraamžių.
5. Sporto mokyklos lankymas paaugliams formuoja teigiamai sveikatą veikiančią elgseną.

LITERATŪRA

1. Wold, B., Kannas, L. (1993). Sport motivation among adolescents in Finland, Norway and Sweden. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sport*.
2. Туманян, Г. С., Мартусов Э. Г. (1976). *Телосложение и спорт*. Москва.
3. Steptoe, A., Butler, N. (1996, Jun 29). Sports participation and emotional wellbeing in adolescents. *Lancet*, 347(9018), 1789-1792.
4. Zaborskis, A., Dumčius, S. (1998). Moksleivių fizinio aktyvumo veiksniai. *Sveikata ir kūno kultūra: praeitis, dabartis, ateitis*. (p. 22-32).
5. Kelder, S. H., Perry, C. L. (1994). Longitudinal tracking of adolescents smoking, physical activity and food choice behavior. *American Journal of Public Health*, 1121-1126.
6. Sallis, J. F., Zakarian, J. M., Kovell, M. F., Hofotelter, C. R. (1996, Feb.). Ethnic, socioeconomic, and sex differences in physical activity among adolescents. *Journal of Clinical Epidemiology*, 125-134.
7. Zaborskis, A., Žemaitienė, N., Šumskas, L. ir kt. (1995). Moksleivių gyvenimo būdas ir sveikata. *PSO 1994 m. tarptautinės apklausos rezultatai* (p. 124). Vilnius.

CONCERN FOR HEALTH AMONG THE SCHOOLCHILDREN ENGAGED IN SPORTS

Prof. Habil Dr. Elvyra Griniene

SUMMARY

The aim of the study was to evaluate the attitude of students of sports schools to their health, to establish the frequency of tobacco and alcohol consumption by them as well as to compare the data received with the corresponding data obtained from questioning students of the same age who attended schools of general education. 188 students of the 5th, 7th and 9th form taken at random from Kaunas and Šiauliai

sports schools were questioned in the year 1998. All those questioned had been attending sports schools for over a year. The questionnaire composed of standard questions approved by WHO was used. It has been established that attendance of sports schools formed behaviour exerting positive influence upon health. The majority of children attending sports schools considered themselves totally or sufficiently healthy. This

percentage was approximately the same among boys and girls, junior and senior students. Those who considered themselves not enough healthy were 37%. Compared with the questionnaire data received from pupils attending schools of general education (7) The number of students attending sports schools who considered themselves not quite healthy was 5 times smaller. Children attending sports schools complained of various ailments 2-3 times more seldom, used medicine of insomnia and nervous breakdown 2 times more rarely and suffered from headache 1.5 times more rarely than children attending schools of general education (7). The majority of

those questioned pointed out that one should start taking care of one's health in childhood and adolescence and that they were concerned for their health themselves (71,8%). In the opinion of pupils (17,6%) it was their parents who took care of them more than anybody else. In the opinion of the pupils questioned their teachers and tutors showed too little interest in the health of their pupils (10,5%). The way how to care about their health most children questioned have learned from their parents (49,5%), more rarely from physicians (19,7%), from mass media (13,8%), from teachers and tutors (12,8%). 43,6

Lietuvos tautinio olimpinio komiteto organizuojamo trenerių tobulinimo apžvalga

Algis Daumantas

Lietuvos tautinis olimpinis komitetas

Temos aktualumas. Rengiant sportininkus olimpinėms žaidynėms reikia moksliskai pagrįsto treniravimo. Šiame procese būtinas trenerių, sportininkų, mokslininkų, gydytojų ir vadybininkų aktyvus ir kūrybiškas bendradarbiavimas. Kad sportininkų rengimas būtų sėkmingas, būtinos sporto mokslo, medicinos, pedagogikos, psichologijos žinios, informacija, tobula sportininkų rengimo metodika. Lietuvos tautinio olimpinio komiteto organizuojami kursai jau tapo labai svarbia parama treneriams, sportininkams. Intensyvus mokslo laimėjimų įdiegimas į šiuolaikinį sportą efektyvina sportininkų parengimo olimpinėms žaidynėms sistemą, leidžia kiekvienam sportininkui atskleisti įgimtas savybes ir iki galo išugdyti savo talentą. Svarbiausias trenerių kursų uždavinys - suteikti informaciją visiems treneriams apie naujausią mokslinių institucijų veiklą, tyrimų rezultatus, perteikti trenerių patirtį profesionaliai rengiant ir atrenkant šalies sportininkus, parenkant kryptis ir priemones jų sportiniams rezultatams gerinti.

Darbo tikslas - išanalizuoti ir parodyti, kaip organizuojami trenerių kursai, ugdantys trenerio profesionalumą, atskleisti nagrinėjamų problemų aktualumą, nustatyti tolesnę koordinacinę veiklą perteikiant mokslo žinias, numatyti tolesnes prioritėtines veiklos kryptis, kurios bus svarbios efektyvesniam olimpiadų dalyvių rengimui.

1988 m. gruodžio 11-ąją Lietuvos sporto sąjūdis pasirinko savarankišką raidos kelią. Atkūrus Lietuvos tautinį olimpinį komitetą ryžtingai buvo siekiama sugrįžti į tarptautinę olimpinę šeimą. Jau 1992 metais, po 64 metų pertraukos, Lietuvos sportininkai su savo valstybės trispalve vėliava atskira komanda dalyvavo žiemos ir vasaros olimpinėse žaidynėse Albervilyje ir Barselonoje. Iš Barselonos į Lietuvą diskometikas Romas Ubaras parvežė aukso, o krepšininkai - įtemptose kovose laimėtus bronzos medalius. Tai pirmieji džiaugsmi, kurie suteikė jėgų naujiems darbams. Pirmosios žaidynės iš-

kėlė daugybę problemų, kurias teko spręsti patiems, nelaukiant pagalbos iš kur nors. Rinktinių treneriams trūko patirties rengiant sportininkus pačioms svarbiausioms varžyboms, lemiamiems startams. Nepaprastai didelės atsakomybės našta užgulė visų trenerių pečius. Kur pasisemti žinių, su kuo pasidalyti rūpesčiais, išsklaidyti iškilusias abejones, kaip patikrinti metodikos teisingumą, išvengti lemtingų klaidų?

Lietuvos tautinis olimpinis komitetas ėmėsi padėti treneriams. Pirmiausia buvo sutelktas visas Lietuvos trenerių, sporto medicinos gydytojų ir mokslininkų, dirbančių sporto srityje, potencialas. Reikėjo rasti bendrą kalbą ir maksimaliai panaudoti visų žinias bendram tikslui - rengti didelio sportinio meistriškumo atletus, kurie galėtų garbingai rungtyniauti Europos, pasaulio čempionatuose ir olimpinėse žaidynėse. Pirmasis Lietuvos tautinio olimpinio komiteto bandymas buvo 1992 m. spalio 22-23 d. Traukuose surengti kursai sporto medicinos gydytojams ir treneriams. Juose prof. S. Skernevičius nagrinėjo 1992 m. Lietuvos olimpinės rinktinės kandidatų laboratorinių tyrimų duomenis, Tartu universiteto profesorius A. Viru - hormonų veiklos reguliaciją fizinio krūvio metu, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės dr. A. Vidugiris aiškino staigios mirties sporte rizikos veiksnius ir kt. Kursų metu buvo organizuota diskusija "Trenerio, mokslininko ir gydytojo santykiai". Treneriai pageidavo praktiškų dalykų, eksperimentinės informacijos apie jų auklėtinių funkcinę būseną.

Sunkūs išbandymai laukia jaunuolio, pasirinkusio kelią į olimpinę aukštumą. Puikūs mūsų šalies treneriai moko sportininką sėkmingai dirbti, pratina pakelti didelius krūvius, įveikti įvairias pagundas, tačiau neretai puoselėjamos viltys sudūžta, o kartais ir užkopus į išsvajotas sporto aukštumas pritrūksta jėgų paskutiniam lemiamam žingsniui. Dažnai dėl paties sportininko skubėjimo ar trenerio pedagoginių klaidų susilubuoja sveikata, pasipila traumas, ligos, kurios visai nutraukia sportinę veiklą arba pri-

verčia ilgai praleidinėti treniruotes, o po gydymo - vėl tenka viską pradėti iš naujo. Laimė, Lietuvos sportininkai šalia savęs turi puikius sporto medicinos gydytojus.

Ten, kur sportininkas, treneris ir gydytojas glaudžiai bendradarbiauja, klauso vieni kitų patarimų ir nurodymų, neforsuojamas jaunųjų sportininkų rengimas varžyboms, aukštos klasės sportininkai išvengia traumų, o jei jų ir pasitaiko, greičiau grąžinami į rikiuotę.

1993 m. gegužės 31 - birželio 4 d. Abromiškių sanatorijoje buvo surengti regioniniai kursai sporto medicinos gydytojams. Juose dalyvavo medikai iš Baltarusijos, Lenkijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos. Paskaitas skaitė mokslininkai iš Turkijos, Norvegijos, Baltarusijos, Latvijos, Estijos ir žymiausieji Lietuvos specialistai: prof. D. Vasiliauskas, dr. J. Karosienė, prof. A. Gailiūnienė, prof. V. Jasiūnas ir kt. 1995 m. gegužės 31 - birželio 2 d. šalies sporto medicinos gydytojai nagrinėjo sportininkų traumų gydymą ir jų atsiradimo priežastis. Daug įdomaus kolegoms papasakojo gydytojas D. Barkauskas, dirbantis su Lietuvos olimpinės rinktinės nariais, susidomėję gydytojai iš klausė Latvijos medicinos akademijos daktarės Z. Kasvande pranešimą "Jaunųjų sportininkų morfofunkcinių mioskeleto sutrikimų dėl netaisyklingų padėčių prevencinė terapija", profesorės A. Gailiūnienės pranešimą "Sportuojančių moterų traumatizmas, spontaniniai kauklūžiai dėl biocheminių pokyčių organizme" ir kt.

Treneriams, dirbantiems tiek su pradedančiais sportininkais, tiek su didelio meistriškumo atletais, kai taikomi maksimalūs krūviai, reikia turėti tikslią funkcinę informaciją ir mokėti ją teisingai įvertinti. Tam tikslui 1996 m. gruodžio 4-6 d. Kauno sportininkų testavimo ir rehabilitacijos centre, kuriam vadovauja Kauno medicinos akademijos profesorius V. Jasiūnas, buvo surengti kursai treneriams. Detaliai nagrinėta tema "Kardiovaskulinė sistema ir sportinė veikla". Pranešimus skaitė habil. dr. A. Vainoras, prof. D. Žemaitytė, prof. D. Vasiliauskas, prof. P. Zabiela, palietęs labai aštrią temą "Sportininkų aritmijos ir jų priežastys". Jis pabrėžė, kad staigios sportininkų mirtys varžybų ar treniruočių metu verčia analizuoti sportininkų aritmijos problemą. Profesorius V. Jasiūnas savo pranešime analizavo įvairių sporto šakų sportininkų arterinio kraujospūdžio ypatumus. Buvo suorganizuotos ir pratybos, kuriose treneriai patys galėjo atlikti testus ir juos įvertinti.

Lietuvos sportininkų pasirengimo ir dalyvavimo XXVI olimpinėse žaidynėse Atlantoje programoje buvo numatyta sportininkų pasirengimo strategija, organizacinė struktūra bei funkcijų paskirstymas, sportininkų atrankos į olimpinę rinktinę kriterijai, treniruočių mokslinis, metodinis aptarnavimas, jų pasirengimo kontrolė bei kiti klausimai.

Aukštos klasės sportininkų pedagoginio ir psichologinio rengimo varžyboms ypatumai buvo nagrinėjami 1994 m. balandžio 26-28 d. surengtuose kursuose Lietuvos rinktinės treneriams. Kursų mokslinis vadovas prof. habil. dr. Povilas Karoblis pabrėžė, kad trenerio profesija - tai

nenutrūkstamas mokymasis, o trenerių patirtį mokslininkai turi nuolat apibendrinti ir kūrybiškai paskleisti praktikoje. Trenerių ir mokslininkų sutelktos jėgos ir mokslo žinios turi padėti efektyviai tobulinti treniruotės metodiką, gabius sportininkus paversti ryškiomis individualybėmis. Profesorius Stanislovas Stonkus nagrinėjo asmenybės ugdymo rengiantis žaisti ir žaidžiant metodus. Jis pabrėžė, kad žmogaus vystymasis priklauso nuo trijų pagrindinių veiksnių: įgimtų savybių, aplinkos ir auklėjimo, ugdymo. Su dideliu dėmesiu buvo išklaustas prof. Sigito Kregždės pranešimas "Sportininko motyvacija ir trenerio psichologinė strategija", prof. Valerijaus Jasiūno ir doc. Stasio Bagočiūno - "Sportininko psichologinės būsenos pagrindimas rodikliais", prof. Povilo Karoblio - "Optimalumo, adekvatumo ir variacijų principų taikymas sportinėje treniruotėje", doc. Leono Meidaus - "Psichinės būsenos diagnostika ir reguliavimas varžybose".

1995 m. lapkričio 22-24 d. surengtuose kursuose treneriai buvo supažindinti su ciklinių sporto šakų sportininkų išvermės ugdymo ypatumais. Ciklinių sporto šakų sportininkams, be visų kitų fizinių savybių lavinimo, daug laiko tenka skirti išvermei. Kursuose skaityti paskaitas buvo pakviesti specialistai, kurie anksčiau dirbo arba dabar tebedirba su dviratininkais, irkluotojais, lengvaatlečiais, slidininkais ir kt. Dabar jie yra žymūs mokslininkai ne tik Lietuvoje, bet kviečiami skaityti paskaitų bei dirbti treneriais ir į užsienio šalis. Svečio iš Maskvos prof. F. Suslovo nuomone, norint, kad sportininkai, kurie specializuojasi ciklinėse sporto šakose, lengvojoje atletikoje, galėtų sėkmingai dalyvauti 1996 metų olimpinėse žaidynėse, būtina rimtą dėmesį skirti individualiam varžybų kalendoriui. Prof. Juozas Skernevičius teigė, kad treniruotumas - tai organizmo būklė, rodanti žmogaus galimybes pasiekti tam tikrų rezultatų sportinėse varžybose. Treniruotumą geriausiai parodo sportinis rezultatas, o fiziologiniai biocheminiai testai - tik veiksnius, nuo kurių priklauso sportinis rezultatas. Treneris Povilas Raštikas analizavo mentalinės treniruotės aspektus. Profesorius Povilas Karoblis savo pranešime "Ciklinių sporto šakų treniruočių krūvių parametru atskirose intensyvumo zonose charakteristika metiniame cikle" perteikė daug praktinės patirties. Doc. Kazys Milašius pabrėžė, kad viena iš svarbiausių sporto problemų yra organizmo adaptacijos prie specifinės raumenų veiklos mechanizmų nustatymas. Doc. Algirdas Raslanas atkreipė dėmesį į tai, kad aukščiausi sportiniai rezultatai kelia žiūrovų susidomėjimą, o tai lemia didžiausių pasaulio firmų norą reklamotis per aukščiausio lygio sporto varžybas. Didėjanti sporto komercializacija kelia didžiulius reikalavimus sportininkams, nes reklamai vertingi tik aukščiausi sportiniai rezultatai.

Žinant, kad klimatinės sąlygos Atlantoje per olimpinės žaidynes bus labai sunkios ir net sunkesnės nei Barselonoje (karštis, drėgmė, laiko skirtumas), sportininkų aklimatizacijos ir adaptacijos Atlantoje klausimams nagrinėti buvo skirti kursai Lietuvos olimpinės rinktinės treneriams.

Sporto statistika rodo, kad ir labai gerai pasirengę sportininkai, nuvykę į kitus, tolimus kraštus, praranda nemažą darbingumo dalį. Siekdami išvengti klasingų "smulkmenų", į šiuos kursus pakvietėme specialistus, kurie:

- pasakytų, kokia šiandien Lietuvos geriausiųjų atletų sveikata,
- įvertintų olimpinės rinktinės kandidatų rezultatų vietą pasaulio ir Europos lyginamojoje skalėje,
- detaliam išanalizuotų klimatinės, atmosferos, higienines ir kt. "Atlantos-96" gyvenimo ir varžybų sąlygas,
- pasakytų, kokie biocheminiai pokyčiai vyks organizme šiomis sąlygomis,
- pasiūlytų farmakologines, fizioterapines priemones, kuriomis galima padėti sportininkams prisitaikyti prie šių sąlygų,
- patartų, kaip organizuoti treniruočių procesą paskutinėmis savaitėmis, dienomis ir valandomis prieš startus "Atlantoje-96",
- pamokytų, kaip sukurti gerą mikroklimatą delegacijoje, tarp trenerio ir sportininko.

Pakvietėme labiau patyrusius trenerius pasidalyti sukauptomis žiniomis, kad padėtume mažesnę patyrimą turintiems kolegoms.

Į šiuos ir kitus klausimus bandė atsakyti kursų dėstytojai, patys treneriai ir sportininkai dalyvaudami diskusijose, pokalbiuose. Vieningai pastebėta, kad 1995 metais treneriai ir sportininkai dar galėjo eksperimentuoti, patikrinti savo programas, o 1996 metai pareikalavo maksimalių pastangų ir sugebėjimų. Vilniaus miesto sporto medicinos centro vyriausiasis gydytojas E. Švedas padarė išsamią vilniečių sportininkų sveikatos funkcinės būklės apžvalgą, kuri sukėlė nerimą treneriams, sporto vadovams. Sportininkai buvo tiriami Vilniaus sporto medicinos centre ir Vilniaus pedagoginio universiteto mokslinėje laboratorijoje. Daug vertingų patarimų pateikė profesorius V. Jasiūnas ir dr. A. Vainoras.

Lietuvos tautinio olimpinio komiteto užsakymu buvo atliktas eksperimentas. Bandyta įvertinti "IZOSTAR" gėrimo įtaką sportininkų kardiovaskulinės sistemos adaptacijai aukštos temperatūros ir padidintos drėgmės sąlygomis. Buvo nustatyta, kad "IZOSTAR" gėrimo taikymo individualią metodiką kiekvienam Lietuvos olimpinės rinktinės nariui galima parengti atlikus analogišką eksperimentą realiomis varžybinės veiklos sąlygomis. Profesorė A. Gailiūnienė perskaitė pranešimą "Medžiagų ir energijos apytakos daugiapakopės adaptacijos reikšmė sportininkų darbingumui įprastomis ir pasikeitusiomis klimatinėmis sąlygomis".

Prieš pat Atlantos olimpinės žaidynes, kuomet visi rinktinės treneriai buvo užsiėmę paskutiniu priešolimpiniu pasirengimu, 1996 m. birželio 26-28 d. Vilniuje, Respublikiniame sportininkų rengimo centre, buvo surengti kursai kūno kultūros mokytojams - treneriams, kurie dirba rajonuose su jaunaisiais sportininkais.

Filosofas A. Juozaitis, Monrealio olimpinių žaidynių prizininkas, nagrinėjo humanizmo ir sporto santykį. Jis tvirtino, kad humaniška yra tai, kas žmogui leidžia kilti. Ne plėstis horizontaliai, kur visuomet nedaug vietos, o judėti aukštyn, kur nėra jokių ribų. Tokia yra viliojanti humanizmo idėjos galia: žmogus gali kilti. Dar daugiau: jis privalo kilti, jeigu linkęs išlikti žmogumi. Toks skrydis yra aukščiausi sporto laimėjimai. Šalia menų ir mokslo - sportas.

Su dideliu susidomėjimu treneriai klausėsi docento A. Vilko pranešimo "Jaunųjų sportininkų amžiaus ypatumai ir atranka". Jis nustatė, kad dažnai susiduriame su faktais, kai jauni čempionai plaukimo takeliuose ar stadione vėliau netampa aukštos klasės sportininkais. Ankstyvas pergales jiems lėmė spartus jų organizmo biologinis brendimas. Kaip tik dėl to jie įgauna laikiną pranašumą prieš savo lėčiau bręstančius bendraamžius. Paskui juos aplenkia vaikai, kurių brendimas yra normalus arba vėlyvas.

Vėliau kursai buvo rengiami atskirų sporto šakų treneriams pagal sporto federacijų užsakymus.

1997 m. birželio 23-25 d. Lietuvos tautinis olimpinis komitetas kartu su Tarptautine futbolo federacija surengė kursus treneriams, dirbantiems su jaunaisiais Lietuvos futbolininkais. Pratybas vedė FIFA instruktorius iš D. Britanijos ponas Terry Casey. Tarptautinė futbolo federacija klausytojams padovanojo sportinę aprangą, daug metodinės literatūros. Malonu pažymėti, kad Lietuvos futbolo treneriai parodė savo išsamias teorines ir metodines žinias.

Apskritai visi šalies treneriai turi daug teorinių žinių ir neįkainojamą patyrimą. Tai pasakytina apie Vladą Garastą, Narsutį Dumbauską, Eduardą Balevičių, Valerijų Konovalovą ir kt. Visus juos sunku ir išvardyti. Jų pasisakymų diskusijose treneriai klausėsi su ypatingu dėmesiu.

Jaunųjų krepšinininkų atrankos ir treniruočių ypatumus Lietuvos krepšinio treneriai nagrinėjo Kaune 1997 m. balandžio 29 - gegužės 1 d. Kūno kultūros instituto docentas A. Skurvydas supažindino klausytojus su jėgos ir greitumo lavinimo efektyvinimo kryptimis, J. Kasiulis perskaitė pranešimą "Psichologinis krepšinininkų rengimas varžyboms". Treneriai galėjo susipažinti su novatoriškomis jaunųjų krepšinininkų treniruotėmis, kurias demonstravo J. Gamulis ir R. Butautas.

Lietuvos plaukimo federacijos prašymu 1998 m. balandžio 8-10 d. buvo surengti kursai, kuriuose treneriai analizavo aukštos kvalifikacijos plaukikų rengimo problemas. Kūno kultūros instituto dėstytojas R. Malinauskas trenerius supažindino su priešvaržybinėmis sportininkų emocijomis būsenomis ir jų įveikimo būdais. Instituto docentė Valentina Skyrienė perskaitė pranešimą aktuali plaukimo sportui tema "Aukštos kvalifikacijos plaukikų rezultatų dinamika amžiaus aspektu". Ji pabrėžė, kad gana ilgai vyravo nuomonė, jog aukštus plaukimo rezultatus pasiekia jauni sportininkai. Neretai "vyresnio" amžiaus (daugiau kaip 20 metų) plaukikai buvo laikomi neperspektyviais, todėl 16-18 metų jaunuoliai, ypač mergi-

nos, jau baigdavo sportinę karjerą. Pastaruoju metu didžiausiose pasaulio plaukimo varžybose lyderiais tampa daug vyresni plaukikai nei prieš dešimt metų.

Docentas G. Sokolovas savo pranešime teigė, kad sportinės treniruotės įvertinimui ir valdymui lemiamą įtaką turi tikslus sportininko aerobinių ir anaerobinių gebėjimų nustatymas. Tai leidžia įvertinti treniruočių krūvių poveikį organizmui bei pasiekti reikiamus pratimų atlikimo režimus. Šiuo metu kraujo ir kvėpavimo sistemų tyrimai yra vieni iš tiksliausių organizmo reakcijos į fizinį krūvį nustatymo metodų.

Buvo siekiama, kad per šiuos tobulinimo kursus treneriai sužinotų apie naujausius metodus ir priemones sportininkams ugdyti, galėtų gauti informaciją, kokią studijuoti literatūrą, kur ir kaip atlikti savo auklėtinių testavimą ir mėginių įvertinimą, kaip sudaryti sportininkų reabilitavimo programas.

Išvados:

1. Pagrindinis sporto mokslininkų, medikų ir trenerių bendradarbiavimo tikslas - tinkamai parengti sportininkus olimpinėms žaidynėms, moksliskai valdyti sportininkų rengimo procesą.

2. Viena iš prioritetinių krypčių, teikiančių treneriams informaciją, turi būti taikomieji mokslinio tyrimo darbai sportininkų parengtumui įvertinti, jų sportiniams rezulta-

tams prognozuoti, lyginant Lietuvos olimpiadų dalyvių parengtumą su geriausiais pasaulio sportininkais, ir jų tolesniam rengimui pagal naujausias technologijas koreguoti.

3. Mokslininkams būtina apibendrinti Lietuvos trenerių patirtį, remiantis užsienio mokslininkų tyrimais ir informacija, padėti įgyvendinti naujausias jaunųjų talentų atrankos ir rengimo metodikas, kurias patvirtintų sportininkų laimėjimai olimpinėse žaidynėse.

4. Lietuvos treneriai dar mažai naudojami mokslininkų paslaugomis, mažai vieni kitiems teikia informacijos, trūksta knygų, vadovėlių. Nuo to, kokie mes, kokios mūsų mokslo žinios, mokslinis išprusimas ir informacija, priklauso mūsų trenerių kūryba, profesionalumas, kurį rodo sportininkų pasiekti rezultatai olimpinėse žaidynėse.

LITERATŪRA

1. *Aukštos klasės sportininkų pedagoginis ir psichologinis rengimas varžyboms.* (1994). Vilnius: LTOK įmonės "Olifėja" techninis centras.
2. *Lietuvos krepšinio atžalynas.* (1997). Vilnius: Lietuvos tautinis olimpinis komitetas.
3. *Plaukimas.* (1998). Vilnius: Lietuvos tautinis olimpinis komitetas.
4. Daumantas, A. (1998). Fair Play Bewegung in Litauen. *Actas III Seminario Europeu sobre Fair Play 16-19 de Julho de 1997 Oeiras-Portugal.* Livros Horizonte. LDA LISBOA.

SURVEY OF ADVANCED TRAINING FOR COACHES ORGANISED BY THE LITHUANIAN NATIONAL OLYMPIC COMMITTEE

Algis Daumantas

SUMMARY

Training of Olympic athletes' demands strong scientific background. The National Olympic Committee of Lithuania believes it is important to educate and promote coaches and athletes. The main objective of technical coaching courses is to submit updated urgent information on scientific research activity, results of latest investigations with the presentations of good examples and exchanges of experiences; most of experts' contributions being very innovatory and beneficial are aimed to ensure the best possible coordination of advanced training program.

The re-established Olympic Committee of Lithuania has provided active support in bringing together the strong potential of national coaches, sports doctors and scientific sport researchers. The first training course for sports doctors and coaches was organized in Trakai in 1992. In 1993 Sports Medicine Course was held in Abromiškės. Contributions were made by experts from Belarus, Poland, Latvia, Turkey,

Norway and Estonia. In 1996 the course was held in Kaunas Medical Academy with the detailed analysis of cardiovascular system and sports activity. Pedagogical and psychological considerations on training elite athletes were analysed at Vilnius Pedagogical University, also at the Institute of Physical Education. Regional school teachers-coaches, working with young athletes, were collected to consider organizational and methodical issues at the course held at the Advanced Training Centre in 1996. Educational course program was offered for our national coaches training elite swimmers, young football players and basketballers.

And so, NOC of Lithuania is successfully implementing the programme of technical coaching courses in Olympic sports, supervised by scientific leaders. Communication and knowledge are two of the elements which enable the NOC to perform its task effectively. It has been stated, however, that our coaches lack textbooks, are not always willing to accept scientific potential, do not exchange sufficient information.

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų prognozavimas

Doc. dr. Genadijus Sokolovas
Lietuvos kūno kultūros institutas

Ivadas

Olimpinės žaidynės - tai neeilinis sportinio gyvenimo įvykis, suburiantis geriausius sportininkus parodyti visam pasauliui savo sugebėjimus. Didžiulis susidomėjimas šiuo sportiniu įvykiu skatina specialistus spėlioti, kas taps varžybų nugalėtoju, kokius rezultatus pasieks sportininkai. Pasirodo, tiksliai prognozuoti olimpinių žaidynių rezultatus nėra taip paprasta. Tam tikslui būtina panaudoti įvairius matematinės statistikos metodus, žinoti sportinių rezultatų kitimo pobūdį ir daugelį kitų dalykų. Ilgainiui sportinių rezultatų prognozavimas išsirutuliojo į specialų mokslą (5, 7, 10, 16).

Sportinių rezultatų prognozavimas sprendžia keletą uždavinių. Pirmiausia tai būtų gnoseologinis, leidžiantis geriau pažinti ir įvertinti sportininkų išgales. Be to, prognozavimas padeda sporto specialistams ir patiems sportininkams numatyti tuos rezultatus, kurių reikia norint tapti varžybų nugalėtoju. Tai leidžia jiems geriau planuoti treniruočių krūvius, parinkti reikiamą metodiką, priemones ir t.t. Žinant prognozuojamus sportininkų rezultatus, galima numatyti daugybę kitų, tiesiogiai ar netiesiogiai besisiejantių su atitinkama sporto šaka dalykų: treniruočių krūvius bei laiką, atsigavimo priemones, pagrindines bei kontrolines varžybas, techninę treniruočių įrangą ir t.t.

Savo darbe mes ištyrėme, kaip keitėsi olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatai ir kokius sportinius rezultatus gali pasiekti būsimų olimpinių žaidynių nugalėtojai. Tyrimams buvo pasirinkta plaukimo sporto šaka. Iš daugelio prognozavimo metodų mes pasirinkome taškinio prognozavimo metodą naudojant matematinės regresijos mažiausių kvadratų metodą (5, 14, 19).

Darbo tikslas - įvertinti vyrų ir moterų įvairių plaukimo rungčių raidą nuo 1952 iki 1996 m. bei padaryti plaukimo sportinių rezultatų 2000 m. olimpinėse žaidynėse prognozę.

Tyrimų metodai

Darbe buvo taikomi šie tyrimo metodai:

1. 1952-1996 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų analizė.

2. Tiesinė ir modifikuota eksponentinė regresija.

3. Sportinių rezultatų prognozavimas.

1. 1952-1996 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų analizė. Norint išanalizuoti šiuos rezultatus buvo surinkti minėtų olimpinių žaidynių visų plaukimo nuotolių nugalėtojų (vyrų ir moterų) rezultatai, apskaičiuotas plaukimo greitis, išnagrinėtas ir įvertintas jų kitimas laiko atžvilgiu. Nebuvo nagrinėjamas tik 50 m plaukimo laisvu stiliumi nuotolis, kadangi jis įtrauktas į žaidynių programą tik 1988 m.

2. Tiesinė ir modifikuota eksponentinė regresija.

Skaiciuojant matematinę regresiją, buvo taikomas mažiausių kvadratų metodas. Tiesinei funkcijai skaičiuoti buvo taikoma formulė:

$$y = a + b \cdot x,$$

kur y ir x - funkcijos koordinatės;

a - regresijos laisvasis narys;

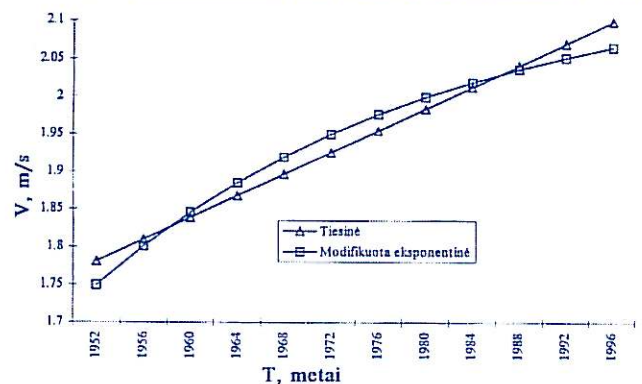
b - regresijos koeficientas, parodantis funkcijos kitimo greitį.

Modifikuotai eksponentinei funkcijai skaičiuoti buvo taikoma formulė:

$$y = a \cdot e^{b \cdot x},$$

kur e - natūrinio logaritmo pagrindas (1 pav.).

Didėjant šiai funkcijai, "b" koeficientas yra neigiamas, o mažėjant - teigiamas. Funkcijų patikimumui vertinti buvo skaičiuojami koreliacijos koeficientai (14, 19).

1 pav. Vyrų 100 m plaukimo laisvu stiliumi greičio kitimas tiesine ir modifikuota eksponentine funkcija.

3. Sportinių rezultatų prognozavimas. 2000 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų prognozavimas buvo vykdomas pagal dvi funkcijas - tiesinę ir modifikuotą eksponentinę. Šių funkcijų pasirinkimą nulėmė tai, kad jos labiausiai atitiko 1952-1996 m. nugalėtojų rezultatų kitimą.

Tyrimų rezultatai

1. 1952-1996 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų kitimas. Olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų analizė parodė, jog pokario laikotarpiu įvairių nuotolių plaukimo greitis stabiliai didėjo. Maždaug iki 1976 m. plaukimo greičiai didėjo pagal tiesinę funkciją (2 pav.). Rezultatai tolygiai gerėjo visuose plaukimo nuotoliuose. Kai kurie nuotoliai buvo įtraukti į olimpinių žaidynių programą 1964-1968 m. 1964 m. programoje nebuvo 100 m nugara ir 200 m kompleksinio plaukimo.

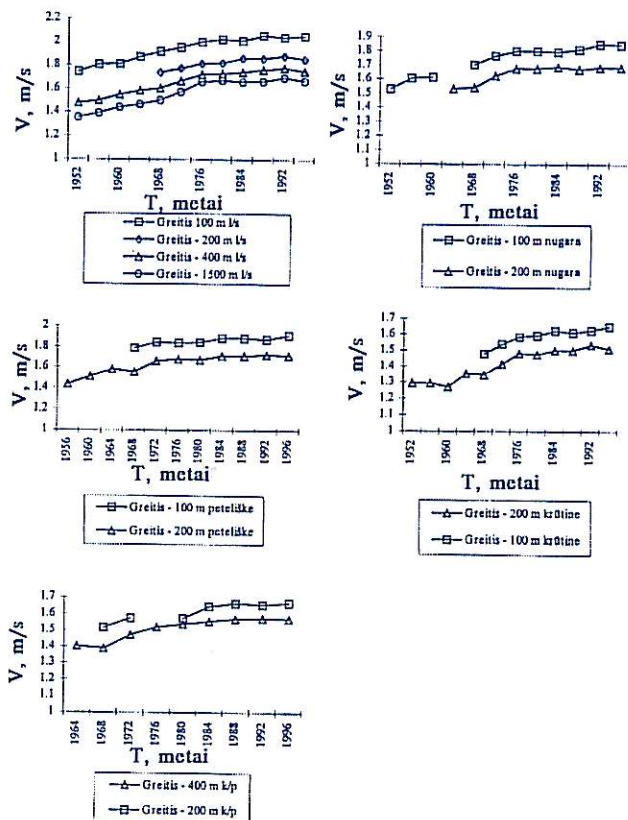
Nuo 1980 m. olimpinių žaidynių plaukimo sportinių rezultatų augimas sulėtėjo. Tai galėjo būti susiję su 1980 m. olimpiados blokada, kai joje nedalyvavo stipriausi JAV ir Vakarų Vokietijos plaukikai. Tačiau, kaip rodo plaukimo greičių kitimas, ir tolesni plaukimo greičių prieaugiai buvo labai nedideli.

Norėdami įvertinti olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukimo greičių kitimą, mes apskaičiavome vyrų plaukimo laisvu stiliumi nuotolių tiesinę ir modifikuotą eksponentinę regresiją. Jų kitimas buvo vertinamas pagal regresijos koeficientus "a" ir "b". Tiesinė ir modifikuota eksponentinė funkcijos buvo pasirinktos dėl jų didžiausio patikimumo. Kitos funkcijos praktiškai nerodo realių sportinių rezultatų kitimo, o jų patikimumas yra nedidelis. Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų įvairių nuotolių rezultatų kitimo tiesinės regresijos koeficientai bei jų patikimumas pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų kitimo tiesinės regresijos koeficientai

Nuotolis, m	Plaukimo būdas	"a", m/s	"b", l/metai	r
100	Laisvu stiliumi	-12,345	0,0072	0,959
200	Laisvu stiliumi	-7,441	0,0047	0,917
400	Laisvu stiliumi	-12,662	0,0073	0,962
1500	Laisvu stiliumi	-14,698	0,0082	0,946
100	Nugara	-12,281	0,0071	0,954
200	Nugara	-7,801	0,0048	0,835
100	Peteliške	-5,287	0,0036	0,922
200	Peteliške	-11,732	0,0068	0,924
100	Krūtine	-8,766	0,0052	0,920
200	Krūtine	-11,206	0,0064	0,948
200	Kompleksinis	-9,136	0,0054	0,932
400	Kompleksinis	-10,585	0,0061	0,920

2 pav. 1952-1996 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų vyrų plaukimo greičių kitimas.

Plaukimo nuotolių palyginimui galima taikyti koeficientus "b", kadangi jie parodo funkcijos kitimo greitį. Vadinasi, pagal juos galima vertinti, kaip greitai gerėja olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatai daugiamečiu aspektu. Kuo didesnis koeficientas "b", tuo greičiau gerėja rezultatai, tobulėja plaukimo būdas. Daugumoje atvejų koeficientas "b" didesnis ilgesniuose nuotoliuose. Didžiausias jis nustatytas 1500 m l.st. nuotolyje - 0,0082 l/metus, o mažiausias - 100 m peteliške - 0,0036 l/metus. Vadinasi, olimpinių žaidynių nugalėtojų, plaukiančių 1500 m l.st., rezultatai gerėjo daugiau kaip dvigubai greičiau negu plaukiančių 100 m peteliške.

Lyginant skirtingų plaukimo būdų koeficientus "b", galima pastebėti, kad plaukimo laisvu stiliumi ir nugara rungtyse koeficientai yra labai artimi. Jų koeficientai "b" 100 m nuotoliuose yra didesni negu 200 m nuotoliuose. Tai rodo greitesnį 100 m nuotolio rezultatų gerėjimą. 100 m plaukimo kitais būdais koeficientas "b" mažesnis negu 200 m nuotolio. Jis svyruoja nuo 0,0036 iki 0,0068 l/metus.

Koreliacijos koeficientas r rodo tiesinės funkcijos patikimumą, t.y., ar tinka tiesinė funkcija plaukimo greičio kitimui įvertinti. Kaip matome, šios funkcijos koeficientai yra gana dideli: nuo 0,835 iki 0,962. Taigi tiesinės funkcijos patikimumas yra gana didelis.

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų įvairių nuotolių plaukimo greičių kitimo modifikuotos eksponentinės regresijos koeficientai bei jų patikimumas pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų kitimo modifikuotos eksponentinės regresijos koeficientai

Nuotolis, m	Plaukimo būdas	"a", m/s	"b", l/metai	r
100	Laisvu stiliumi	1,3E+28	-0,034	-0,976
200	Laisvu stiliumi	2E+25	-0,030	-0,924
400	Laisvu stiliumi	6,7E+29	-0,036	-0,972
1500	Laisvu stiliumi	3,2E+32	-0,039	-0,950
100	Nugara	2,7E+28	-0,034	-0,979
200	Nugara	2,5E+27	-0,033	-0,858
100	Peteliške	1,2E+20	-0,024	-0,929
200	Peteliške	4,8E+31	-0,038	-0,963
100	Krūtine	1,6E+29	-0,035	-0,957
200	Krūtine	4E+28	-0,034	-0,953
200	Kompleksinis	1,4E+32	-0,038	-0,939
400	Kompleksinis	7,5E+34	-0,042	-0,956

Modifikuotos eksponentinės funkcijos koeficientas "b", didėjant funkcijai, visada yra neigiamas. Funkcijos kitimo greitį rodo absoliutūs "b" koeficiento dydžiai. Kaip matome iš 2 lentelės, didžiausi "b" koeficientai nustatyti 400 m kompleksinio plaukimo ir 1500 m plaukimo l.st. rungtyse, atitinkamai -0,042 ir -0,039 l/metus. Mažiausias koeficientas "b" nustatytas 100 m plaukimo peteliške rungtyje - -0,024 l/metus. Šie koeficientų dydžiai atitinka tiesinės funkcijos "b" koeficientus. Modifikuotos eksponentinės funkcijos koreliacijos koeficientai svyruoja nuo -0,858 iki -0,979. Šie koeficiento dydžiai didesni

negu tiesinės funkcijos. Vadinasi, modifikuota eksponentinė funkcija labiau tinka olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatams apibrėžti ir ją galima tiksliau taikyti sportinių rezultatų prognozavimui.

2. 1952-1996 m. olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų kitimas. Analizuodami olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų greičius (3 pav.) matome beveik tiesinį greičio prieaugį iki 1980 m., skirtingai nuo vyrų, kurių plaukimo greičio prieaugis sulėtėjo po 1976 m. olimpiados. Tai susiję su tuo, kad 1980 m. olimpinėse žaidynėse startavo praktiškai visos stipriausios pasaulio plaukikės, o dalis geriausių plaukikų šiose žaidynėse nedalyvavo. Plaukimo 100 m krūtine greitis padidėjo ir 1984 m. žaidynėse. Nuo 1984 m. olimpiados nugalėtojų plaukikų visų nuotolių plaukimo greičio prieaugiai sulėtėjo. Pastebimas net kai kurių nuotolių (200, 400 ir 800 m l.st., 100 m nugara, 100 m peteliške ir kt.) plaukimo greičio sumažėjimas paskutinėse olimpinėse žaidynėse.

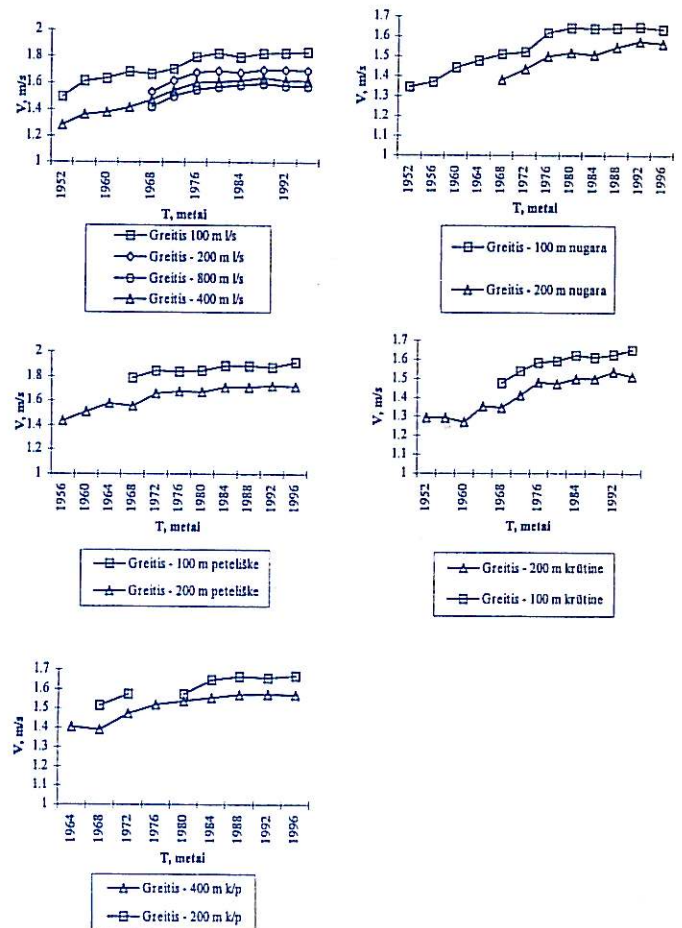
Siekiant įvertinti olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų plaukimo greičio kitimą, buvo apskaičiuotos jų tiesinės ir modifikuotos eksponentinės regresijos visuose olimpinėse nuotoliuose, išskyrus 50 m l.st. Tiesinės regresijos koeficientai "a" ir "b" bei koreliacijos koeficientai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų rezultatų kitimo tiesinės regresijos koeficientai

Nuotolis, m	Plaukimo būdas	"a", m/s	"b", l/metai	r
100	Laisvu stiliumi	-12,266	0,0071	0,938
200	Laisvu stiliumi	-7,571	0,0047	0,789
400	Laisvu stiliumi	-14,689	0,0082	0,938
800	Laisvu stiliumi	-8,386	0,0050	0,811
100	Nugara	-12,885	0,0073	0,941
200	Nugara	-10,910	0,0063	0,934
100	Peteliške	-13,487	0,0076	0,922
200	Peteliške	-8,780	0,0052	0,768
100	Krūtine	-10,412	0,0060	0,956
200	Krūtine	-10,120	0,0058	0,974
200	Kompleksinis	-8,413	0,0050	0,887
400	Kompleksinis	-10,309	0,0059	0,863

Koeficientas "b" leidžia palyginti įvairių plaukimo būdų greičio prieaugius daugiamečiu aspektu. Didžiausias koeficientas "b" nustatytas 400 m l.st. nuotoliui - 0,0082 l/metus. Kiek mažesni koeficientai "b" nustatyti 100 m peteliške ir 100 m l.st., atitinkamai - 0,0076 ir 0,0071 l/metus. Mažiausi koeficientai "b" nustatyti 200 ir 800 m l.st. bei 200 m kompleksinio plaukimo rungtyse - 0,0047 bei 0,0050 l/metus. Vadinasi, šių nuotolių plaukimo greitis didėjo maždaug pusantro karto lėčiau negu 400 m l.st. nuotolio. 100 m nuotolio plaukiant visais būdais "b" koeficientai yra didesni negu 200 m nuotolio. Tai rodo, kad trumpesnių nuotolių plaukimo rezultatai didėja greičiau. Tiesinės funkcijos koreliacijos koeficientai svyruoja nuo 0,768 iki 0,974.

3 pav. 1952-1996 m. olimpinėjų žaidynių nugalėtojų moterų plaukimo greičių kitimas.

Olimpinėjų žaidynių nugalėtojų plaukikų įvairių nuotolių plaukimo greičių kitimo modifikuotos eksponentinės regresijos koeficientai bei jų patikimumas pateikti 4 lentelėje. Kaip jau buvo minėta, šios funkcijos koeficientai "b" yra neigiami, kai funkcija didėja. Didžiausios koeficiento "b" reikšmės (0,040-0,042) nustatytos keliuose nuotoliuose: 400 m l.st., 100 ir 200 m nugara, 100 m peteliške, 100 m krūtine ir 400 m kompleksiniame plaukime. Šių nuotolių plaukimo greitis didėjo greičiausiai. Mažiausias "b" koeficientas, artimas nuliui, nustatytas 800 m l.st. nuotolyje. Tai rodo, kad šio nuotolio plaukimo greitis didėjo labai nedaug. Be to, lėčiausiai didėjo 200 m l.st. ir peteliške nuotolių plaukimo greičiai, čia "b" koeficientai siekia 0,032 ir 0,034 l/metus. Modifikuotos eksponentinės funkcijos koreliacijos koeficientai yra didesni negu tiesinės funkcijos ir siekia 0,760-0,980. Vadinasi, plaukikų, kaip ir plaukikų, rezultatams prognozuoti labiau tinka modifikuota eksponentinė funkcija negu tiesinė.

4 lentelė

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikių rezultatų kitimo modifikuotos eksponentinės regresijos koeficientai

Nuotolis, m	Plaukimo būdas	"a", m/s	"b", l/metai	r
100	Laisvu stiliumi	1,2E+30	-0,036	-0,958
200	Laisvu stiliumi	4,7E+26	-0,032	-0,829
400	Laisvu stiliumi	1,9E+33	-0,040	-0,949
800	Laisvu stiliumi	5E+27	-0,033	-0,832
100	Nugara	1,4E+33	-0,040	-0,945
200	Nugara	8,7E+34	-0,042	-0,961
100	Peteliške	7,8E+33	-0,040	-0,948
200	Peteliške	9,3E+27	-0,034	-0,760
100	Krūtine	2,5E+35	-0,042	-0,980
200	Krūtine	5,9E+30	-0,037	-0,973
200	Kompleksinis	8,7E+29	-0,036	-0,855
400	Kompleksinis	1,3E+34	-0,041	-0,863

3. 2000 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų prognozavimas. Sportinius rezultatus būsimoje olimpinėse žaidynėse galima prognozuoti remiantis didžiausią patikimumą turinčiomis matematinėmis funkcijomis. Analizuojant olimpiadų nugalėtojų rezultatus nuo 1952 iki 1996 m. nustatyta, kad labiausiai patikima modifikuota eksponentinė funkcija. Nugalėtojų plaukimo greitis pastaruosius 20 metų didėja gana lėtai, todėl jų kitimas daugiamečiu aspektu tapo daugiau modifikuotas eksponentinis negu tiesinis. Tai rodo ir koreliacijos koeficientas, apibūdinantis funkcijų patikimumą. Modifikuotos eksponentinės funkcijos šis rodiklis didžiausias (1, 2, 3, 4 lent.).

Atsižvelgiant į tai ir žinant modifikuotos eksponentinės funkcijos regresijos koeficientus, galima apskaičiuoti, kaip toliau keisis funkcijos. Tokiu būdu galima prognozuoti nugalėtojų rezultatus būsimoje olimpiadose. Paprastai prognozuojama artimiausioms olimpinėms žaidynėms. Tokia prognozė visada būna tikslesnė negu tolesnė prognozė (5, 9, 10, 11, 15).

5 lentelėje pateikiami 2000 m olimpinių žaidynių nugalėtojų prognozuojami rezultatai pagal modifikuotą eksponentinę funkciją.

5 lentelė

2000 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų prognozė

Nuotolis, m	Plaukimo būdas	Vyrai	Moterys
100	Laisvu stiliumi	48,14	53,84
200	Laisvu stiliumi	1.45,71	1.56,28
400	Laisvu stiliumi	3.43,06	4.01,10
1500	Laisvu stiliumi	14.35,03	8.08,46
100	Nugara	53,54	59,77
200	Nugara	1.56,80	2.05,97
100	Peteliške	52,21	57,82
200	Peteliške	1.54,68	2.05,81
100	Krūtine	1.00,25	1.06,41
200	Krūtine	2.09,82	2.24,36
200	Kompleksinis	1.58,66	2.10,51
400	Kompleksinis	4.10,62	4.32,41

5 lentelėje pateikti laikai gali būti modeliniai 2000 m. olimpiadai besirengiantiems sportininkams ir treneriams. Žinoma, nėra absoliučios garantijos, kad varžybų nugalėtojai pasieks būtent tokius rezultatus. Kaip rodo anksčiau olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų prognozė, šis prognozavimo metodas yra gana patikimas, o nugalėtojų rezultatai būna artimi modifikuotos eksponentinės funkcijos prognozei (1, 9, 15).

Tyrimų rezultatų aptarimas

Sportinių rezultatų prognozavimui dažniausiai taikomi ekstrapoliacijos metodai (1, 5, 7, 9). Mokslininkai, nagrinėjantys sportinių rezultatų kitimą olimpinėse žaidynėse, nustatė šias tendencijas: pastovų rezultatų gerėjimą, šuolišką rezultatų prieaugį kai kuriuose etapuose (ypač ankstyvuosiuose), skirtingus rezultatų prieaugio tempus priklausomai nuo sporto šakos ir lyties (4, 7, 8, 11, 17).

Ne visų sporto šakų rezultatus galima prognozuoti pagal olimpinės žaidynės. Olimpinėse žaidynėse per kai kurių sporto šakų varžybas vyksta daugiau taktinė kova. Jos metu sportininkai neparodo savo geriausių rezultatų, o varžybas laimi tie, kurie "sutaupo" daugiau jėgų finišui. Ypač tai pasakytina apie ilgų nuotolių bėgikus, kurie bėgdami už kitų nugarų jaučia mažesnę oro pasipriešinimą. Šiuo požiūriu plaukimo sporto šaka yra "dėkingesnė" prognozavimui, kadangi sportininkai plaukia skirtinguose takuose, varžybų taktika neturi lemiamos įtakos pergalei. Tai rodo ir plaukimo varžybų nugalėtojų rezultatai. Plaukikai dažnai laimi varžybas pasiekdami tiek trumpų, tiek ir ilgų nuotolių pasaulio rekordus. Be to, plaukimo sportui mažai įtakos turi ir techninės įrangos pažanga, kadangi plaukikai varžybų metu nenaudoja jokios techninės įrangos. Standartinės varžybų sąlygos, taktinės kovos minimumas bei techninės įrangos nebuvimas lėmė plaukimo sporto šakos pasirinkimą prognozuojant 2000 m. olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatus.

Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukikių rezultatų kitimo analizė parodė, kad nuo 1952 iki 1976 m. rezultatai didėjo labai sparčiai, beveik pagal tiesinę funkciją. Plaukikių rezultatai didėjo pagal tiesinę funkciją iki 1980 m. Tai rodo, jog moterų plaukimo treniruotėse iki 1976 m. dar nebuvo panaudotos visos vyrų taikomos treniruotė priemonės. Moterų treniruotėse krūviai dar turėjo rezervų didėti iki 1980 m. Tai patvirtina ir mokslinė literatūra, kurioje pateikiamos geriausių plaukikių vyrų ir moterų metinės krūvio apimtys (6, 12, 13, 18). Moterų įvairių intensyvumo zonų krūvio apimčių didėjimai 1976-1980 m. lėmė tolesnį jų rezultatų augimą. Nuo 1976 m. plaukikių vyrų ir nuo 1980 m. moterų treniruotėse krūvio apimtys beveik nedidėja, o kartais net ir sumažėja. Tolesnis krūvio apimtys didinimas tapo neįmanomas, nes plaukikai jau ir taip treniravosi du tris kartus per dieną. Į treniruotes įtraukiamos netradicinės treniruotė priemonės bei metodai, nauji specializuoti treniruokliai, atsigavimo priemonės, stengiamasi tiksliai dozuoti ir valdyti fizinį krūvį (2, 3, 13).

Lyginant vyrų ir moterų olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatų kitimą, pastebima, kad moterų rezultatai kin-

ta panašiai kaip ir vyrų. Tai rodo tiesinės ir modifikuotos eksponentinės funkcijų koeficientai "b". Vyrų tiesinės funkcijos regresijos koeficientas "b" visuose nuotoliuose siekia $0,0061 \pm 0,0013$, o moterų - $0,0062 \pm 0,0011$ l/metus. Vyrų modifikuotos funkcijos regresijos koeficientas "b" yra $-0,035 \pm 0,005$, o moterų - $-0,035 \pm 0,011$ l/metus. Jei nepaisytume moterų 800 m l.st. nuotolio, kur modifikuotos regresijos "b" koeficientas beveik lygus 0, tai moterų regresijos koeficientai būtų aukštesni - $-0,038 \pm 0,004$ l/metus. Tai rodo, kad moterų rezultatai gerėja šiek tiek greičiau negu vyrų. Greitesnį moterų įvairių sporto šakų rezultatų gerėjimą patvirtina ir mokslinės literatūros duomenys (1, 6, 9, 11).

Atskirų plaukimo būdų raidos analizė rodo vyrų ir moterų rezultatų kitimo skirtumus. Vyrų greičiausiai gerėja ilgų nuotolių - 1500 ir 400 m l.st. - plaukimo rezultatai, o moterų sparčiausiai kinta 400 m l.st. bei 100 m visais plaukimo būdais rezultatai. Tai galima paaiškinti tuo, kad moterų treniruotėse pastaraisiais metais plačiai taikomos specialiosios jėgos ugdymo treniruotės (2, 12, 13). Jos, matyt, duoda didesnę efektą negu ištvermės fiziniai krūviai. Galima prognozuoti, kad šios plaukimo rezultatų didėjimo tendencijos išliks ir artimiausioje ateityje.

Išvados:

1. Nuo 1952 iki 1980 m. (vyrų - iki 1976 m.) olimpinių žaidynių nugalėtojų daugumos nuotolių plaukimo greitis didėjo tiesiškai. Nuo 1980 m. pastebimas ryškus plaukimo greičio augimo sulėtėjimas, kas susiję su treniruočių krūvio maksimalių apimčių pasiekimu.

2. Skaičiuojant įvairių funkcijų matematinės regresijas nustatyta, kad olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukimo greičio kitimą geriausiai apibrėžia modifikuotos eksponentinės funkcijos. Jų patikimumo rodikliai yra didžiausi. Vadinasi, ši funkcija labiausiai tinka būsimų olimpinių žaidynių nugalėtojų rezultatams prognozuoti.

3. Olimpinių žaidynių nugalėtojų plaukimo greičių kitimui palyginti buvo taikomas regresijos koeficientas "b". Plaukikų vyrų ir moterų "b" koeficientai įvairiuose plaukimo nuotoliuose buvo artimi. Moterų šie koeficientai nustatyti šiek tiek didesni negu vyrų.

4. Regresijos koeficientai "b" rodo, kad greičiausiai gerėja vyrų ilgų nuotolių - 1500 ir 400 m l.st. - plaukimo

rezultatai, o moterų - 400 m l.st. bei 100 m visais plaukimo būdais rezultatai.

LITERATŪRA

1. Sokolovas, G. (Red.). (1996). *Plaukimas*. Vilnius: Margi raštai.
2. Counsilmen, J. E., Counsilmen, B. E. (1994). *The new science of swimming*. Prentice Hall.
3. Hoffmann, B. (1994). *Leistungs- und Trainingssteuerung. Trainingswissenschaft*. Berlin: Sportverlag.
4. Wallechinsky, D. (1991). *The complete book of the Olympics*. Aurum Press.
5. Баландин, В. И., Блудов, Ю. М., Плахтиенко, В. А. (1986). *Прогнозирование в спорте*. Москва: Физкультура и спорт.
6. Булгакова, Н. Ж. (1986). *Отбор и подготовка юных пловцов*. Москва: Физкультура и спорт.
7. Запорожанов, В. А., Платонов, В. Н. (1987). *Прогнозирование и моделирование в спорте. Теория спорта (350-371)*. Киев: Вища школа.
8. *Олимпийская энциклопедия*. (1980). Москва: Советская энциклопедия.
9. Соколов, Г., Гордон, С. (Ред.) (1986). *Основы планирования многолетней тренировки пловца*. Вильнюс.
10. *Основы теории прогнозирования спортивных достижений*. (1983). Москва: ВНИИФК.
11. Платонов, В. (1997). *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. Киев: Олимпийская литература.
12. Платонов, В., Фесенко, Л. (1990). *Сильнейшие пловцы мира*. Москва: Физкультура и спорт.
13. Платонов, В., Вайцеховский, С. М. (1985). *Тренировка пловцов высокого класса*. Москва: ФИС.
14. Плехинский, Н. А. (1970). *Биометрия*. Москва: МГУ.
15. Гордон, С., Соколов, Г. (Ред.). (1987). *Подготовка пловцов на основе использования количественных методов оценки динамики специальной работоспособности*. Вильнюс.
16. Садоский, Л., Садоский, А. (1985). *Математика и спорт*. Москва: Физкультура и спорт.
17. Платонова, В. Н. (Ред.). (1987). *Теория спорта*. Киев: Вища школа.
18. Тимакова, Т. С. (1985). *Многолетняя подготовка пловца и ее индивидуализация*. Москва: Физкультура и спорт.
19. Ферстер, Э., Ренц, Б. (1983). *Методы корреляционного и регрессионного анализа*. Москва: Финансы и статистика.

FORECAST OF SWIMMING PERFORMANCES BY WINNERS OF THE OLYMPIC GAMES 2000

Assoc. Prof. Dr. Genadijus Sokolovas

SUMMARY

The forecast of best performances in swimming is important in career training swimmers. Coaches must know the level of results in future, when the swimmers age of best performances achieved. It will help to organise and manage the longitudinal training.

The aim of this study was to predict best results of swimmers in future. In this way we can evaluate the

development of swimming. The best way to deal with the development in swimming is to investigate trends of performance by Olympic Games winners from 1952 to 1996. For evaluation of trends were used the linear and modified exponention function (Balandin V.I. etc., 1986; Sokolovas G., 1996). We calculated following coefficients of regression:

a, b, K. The most important is coefficient "b". It shows the rate of increasing of gold medal times. On this basis we evaluated the development of swimming velocity for different distances, stroke and gender. There were established more rapid development of swimming velocity by women then by men. This difference was found on all distances and strokes. In comparison of swimming strokes the more rapid development of swimming velocities was by fly. This swimming stroke is the youngest and was included to Olympic Games in 1956. Coefficients "b" by other strokes were very close. The distance orientations by swimmers affects also on development of swimming performances. The

longer is the distance, the more rapid increase of performances. Progressions of gold times are related with progression of swimming science, coaches education, level of economics, medicine and others.

Based on these trends predictions of future times can be made. Times for Olympic Games 2000 can be predicated with a pretty good degree of certainty. It is important to know for coaches and athletes a possible development of future results in sport. Therefore, scientists must make predictions for what will it take to win at the Olympic Games or any other level in various events. This forecast can be made either for the next Olympic games or for the future games.

Slidininkų lenktynininkų varžybinės veiklos ir sportinių rezultatų kitimo tendencijos olimpinėse žiemos žaidynėse

*Doc. dr. Algirdas Čepulėnas
Lietuvos kūno kultūros institutas*

Slidinėjimo lenktynės į olimpinių žaidynių programą įtrauktos 1924 m., kai Prancūzijos Alpių kalnų miestelyje Šamonyje buvo surengta Tarptautinė sporto savaitė VIII vasaros olimpinių žaidynių proga (11). 18 ir 50 km slidinėjimo lenktynių varžybos vyko tik vyrams. Tik po metų, 1925 m., Tarptautinis olimpinis komitetas Tarptautinės sporto savaitės varžybas pripažino pirmosiomis olimpinėmis žiemos žaidynėmis. Slidinėjimo lenktynių programa olimpinėse žaidynėse keitėsi. 1936 m. į IV olimpinių žiemos žaidynių programą įtraukta vyrų estafetė 4x10 km. 1952 m. VI olimpinėse žiemos žaidynėse Osle pirmą kartą slidinėjimo lenktynėse - 10 km nuotolio varžybose - dalyvavo moterys. 1956 m. VII olimpinių žiemos žaidynių programa papildyta moterų estafete 3x5 km ir vyrų 30 km lenktynėmis. Į slidinėjimo lenktynių moterų varžybų programą 1964 m. IX olimpinėse žiemos žaidynėse Insbruke įtrauktos 5 km lenktynės, o 1984 m. olimpinėse žiemos žaidynėse Sarajeve - 20 km lenktynės.

1988 m. XV olimpinėse žiemos žaidynėse Kalgaryje pirmą kartą buvo vykdomos slidinėjimo lenktynių skirtingais stiliais: klasikiniu (K) ir laisvu (L), varžybos. Slidinėjimo lenktynėse laisvu stiliumi slidininkai šliuožia čiuožimo stiliaus būdais, bet varžybų taisyklės nedraudžia šliuožti ir klasikiniiais slidinėjimo būdais. Šiose olimpinėse žaidynėse 20 km nuotolis moterims pakeistas 30 km nuotoliu.

1992 m. XVI olimpinėse žiemos žaidynėse Albervilyje į slidinėjimo lenktynių programą įtraukta dvikovės rungtis - persekiojimo lenktynės laisvu stiliumi: 10 km moterims ir 15 km vyrams. Kiekvienas slidininkas startuoja tokia tvarka ir tokiu laiko tarpu, kuriuo finišavo prieš dieną vykusiose lenktynėse klasikiniu stiliumi (5 km - moterys, 10 km - vyrai). Galutinį persekiojimo lenktynių rezultatą lemia slidininkų pasiekti rezultatai įveikiant nuotolius klasikiniu ir laisvu stiliais.

Slidinėjimo lenktynės priskiriamos prie sporto šakų, kurių varžybų vykdymo sąlygos nepastovios (12). Slidininkai lenktynininkai per varžybas šliuožia raižyta vietoje ir jų slydimo greitis įvairiose nuotolio dalyse skirtingas. Ištirta (6), kad didelio meistriškumo slidininkų starto ir finišo greitis glaudžiai siejasi su nuotolio vidutiniu greičiu. Olimpinėse slidinėjimo lenktynių varžybose slidininkai, kurie nuotolio pradžioje (1-5 km) nepatenka į pirmą dešimtuką, dėl prizinių vietų jau nepajėgia kovoti (3). Slidininkų rengimasis varžyboms tapo sudėtingesnis pradėjus slidinėjimo lenktynių varžybas vykdyti atskirai klasikiniu ir laisvu stiliais. Slidininkams vis sunkiau pasiekti aukščiausio lygio sportinius rezultatus lenktynėse ir klasikiniiais būdais, ir laisvu stiliumi. Moksliniai tyrimai (2) atskleidė specifinius persekiojimo lenktynių ypatumus: kai slidininkai šliuožia grupėje vienas paskui kitą 1-2 m atstumu, tai iš paskos šliuožiančiam slidininkui sumažėja oro pasipriešinimo jėga ir slystant tuo pačiu greičiu mažiau suvartojama energijos.

Slidinėjimo specialistai ir mokslininkai (1, 10, 13, 14) diskutuoja dėl slidininkų lenktynininkų specializacijos (trumpų ir ilgų nuotolių, klasikinio ir laisvo stiliaus). Sporto mokslo literatūroje (5, 8, 9) plačiai nagrinėjami atskirų valstybių slidininkų sportiniai laimėjimai olimpinėse žiemos žaidynėse. Darbų, analizuojančių slidininkų lenktynininkų varžybinės veiklos ypatumus olimpinėse žaidynėse ir pasaulio čempionatuose, nėra daug (3, 4, 7, 10).

Darbo tikslas - išanalizuoti slidininkų lenktynininkų sportinius rezultatus Albervilio, Lilehamerio, Nagano olimpinėse žiemos žaidynėse ir nustatyti slidininkų varžybinės veiklos ir sportinių rezultatų kitimo ypatumus.

Tyrimo objektas ir metodika. Buvo analizuojami olimpinėse žiemos žaidynėse dalyvavusių slidininkų lenktynininkų (vyrų) 938 sportiniai rezultatai 10, 15, 30 ir

50 km lenktynėse. Nustatyti skirtumai tarp tų pačių slidininkų užimtų vietų 10 km K ir 15 km L lenktynėse. Apskaičiuoti rangų koreliacijos koeficientai tarp slidininkų užimtų vietų persekiojimo lenktynėse ir užimtų vietų 10 km K ir 15 km L lenktynėse. Išnagrinėta slidininkų sportinių rezultatų įvertinimų Tarptautinės slidinėjimo federacijos (FIS) taškais kaita. FIS taškai - slidininkų sportinio meistriškumo vertinimo ir sportinių rezultatų variabilumo rodiklis. FIS taškai olimpinėse žaidynėse, pasaulio čempionatuose, pasaulio taurės varžybose skaičiuojami pagal formulę:

$$\text{FIS taškai} = \frac{\text{slidininko rezultatas (s)} \times 600}{\text{nuotolio nugalėtojo rezultatas (s)}} - 600$$

Nagano olimpinėse žaidynėse galėjo dalyvauti slidininkai, kurie buvo pasiekę sportinį rezultatą, įvertintą ne daugiau kaip 100 FIS taškų. Pasaulio slidinėjimo čempionatuose ir Pasaulio taurės varžybose leidžiama dalyvauti slidininkams, pasiekusiems rezultatų, įvertintų ne daugiau kaip 70 FIS taškų.

Rezultatai ir jų aptarimas. Slidininkų sportinių rezultatų įvertinimų FIS taškais duomenis suskirstėme į grupes pagal slidininkų užimtas vietas atskirų nuotolių varžybose (1 lentelė). Nagano olimpinėse žaidynėse pirmųjų dešimtukų slidininkų 10 km K, 15 km L persekiojimo ir 50 km L lenktynėse rezultatų vertinimų FIS taškais variacinis užmojis buvo mažesnis negu pirmųjų dešimtukų slidininkų tokių pat nuotolių varžybose Albervilio ir Lilehamerio olimpinėse žiemos žaidynėse. Jeigu Lilehameryje 15 km L persekiojimo lenktynių varžybose į pirmą dešimtuką pateko rezultatai, įvertinti iki 22,95 FIS tšk., o į antrą dešimtuką - nuo 26,58 iki 39,79 FIS tšk., tai Nagane į pirmą dešimtuką pateko rezultatai iki 12,5, į antrą dešimtuką - nuo 12,71 iki 27,03 FIS tšk. Pateikti duomenys (1 lentelė) rodo, kad Nagano olimpinėse žiemos žaidynėse 10 km K, 15 km L persekiojimo ir 50 km L lenktynėse dalyvavusių slidininkų ir užėmusių 1-10, 11-20, 21-30 vietas sportinis meistriškumas buvo vienodesnis, sportinių rezultatų įvertinimų FIS taškais variacinis užmojis mažesnis ir atsilikimas nuo nuotolių laimėtojų mažesnis negu slidininkų, užėmusių tokias pat vietas nurodytuose nuotoliuose Albervilio ir Lilehamerio olimpinėse žiemos žaidynėse. Žemesnio lygio sportinių rezultatų, įvertintų 100 tšk. ir daugiau, buvo nedaug, ir jų skaičius atskirų nuotolių varžybose buvo nevienodas: Albervilio olimpinėse žaidynėse 10 km K - 42 ir 50 km L - 12; Lilehamerio - atitinkamai pagal nuotolius - 11 ir 2; Nagano - 17 ir 7 rezultatai.

Slidininkų, dalyvavusių persekiojimo lenktynių varžybose, užimtų vietų (vt.) 10 km K ir 15 km L (neoficiali vieta, bet įrašyta persekiojimo lenktynių varžybų protokole) skirtumų vidurkiai Albervilio olimpinėse žaidynėse siekė $14,3 \pm 9,78$ vt., Lilehamerio - $10,04 \pm 9,42$ vt., Nagano - $16,60 \pm 11,00$ vt. (2 lentelė).

Persekiojimo lenktynių pirmojo dešimtuko slidininkų atskirai 10 km K ir 15 km L lenktynėse užimtų vietų skirtumų vidurkis buvo mažesnis negu antrojo

ir kitų dešimtukų slidininkų (2 lentelė). Nustatėme, kad koreliacinio ryšio tarp slidininkų užimtų vietų persekiojimo lenktynėse ir užimtų vietų 10 km K ir 15 km L lenktynėse koeficientai mažai skiriasi (3 lentelė). Persekiojimo lenktynėse į pirmą dešimtuką patenka slidininkai, gebantys puikiai šliuožti klasikiniu ir laisvu stiliumi. Palyginę slidininkų užimtų vietų 10 km K ir 15 km L rodiklius (2 lentelė), slidininkus santykinai suskirstėme į penkias grupes (žr. pav.): 1) universalius slidininkus, kurie pasiekia vienodo lygio rezultatus klasikiniu ir laisvu stiliumi; 2) universalius, bet labiau klasikinio stiliaus; 3) universalius, bet labiau čiuožimo stiliaus; 4) klasikinio stiliaus; 5) čiuožimo stiliaus. Tyrimų duomenys (žr. pav.) rodo, kad tarp Nagano olimpinėse žaidynėse dalyvavusių slidininkų universalių slidininkų procentas buvo mažesnis, o klasikinio stiliaus ir čiuožimo stiliaus slidininkų procentas - didesnis, palyginus su slidininkų paskirstymo į grupes duomenimis Albervilio ir Lilehamerio olimpinėse žiemos žaidynėse.

Lietuvos slidininko R. Panavo, dalyvavusio Albervilio, Lilehamerio ir Nagano olimpinėse žiemos žaidynėse, sportiniai rezultatai lenktynėse klasikiniu stiliumi kiekvienose žaidynėse gerėjo, ir atsilikimas nuo lenktynių laimėtojų mažėjo. Šio slidininko rezultatai persekiojimo lenktynėse stabilizavosi, o laisvo stiliaus lenktynėse buvo prastesni negu klasikinio stiliaus. R. Panavą galima priskirti prie klasikinio stiliaus slidininkų.

Olimpiečio V. Zybailos sportiniai rezultatai truputį geresni klasikinio stiliaus lenktynėse. Tai universalus, bet labiau klasikinio stiliaus slidininkas.

Išvados

1. Nagano olimpinėse žiemos žaidynėse 10 km K, 15 km L persekiojimo ir 50 km L slidinėjimo lenktynėse pirmo, antro ir trečio dešimtuko slidininkų sportinių rezultatų variabilumas buvo mažesnis negu tokias pat vietas užėmusių slidininkų Albervilio ir Lilehamerio olimpinėse žiemos žaidynėse. Sumažėjo žemesnio lygio sportinių rezultatų, įvertintų 100 ir daugiau FIS taškų, skaičius.

2. Galima prognozuoti, kad 2002 metų olimpinėse žiemos žaidynėse slidinėjimo lenktynių varžybose į pirmą dešimtuką pateks rezultatai, įvertinti iki 15-20 FIS taškų, į antrą dešimtuką - iki 20-30 FIS taškų ir į trečią dešimtuką - 30-40 FIS taškų.

3. Pastebėta slidininkų olimpiadininkų specializuoto rengimosi slidinėjimo lenktynėms klasikiniu stiliumi arba laisvu stiliumi tendencija.

4. Slidininkus galima skirstyti į 5 grupes: 1) universalūs slidininkai; 2) universalūs, bet labiau klasikinio stiliaus; 3) universalūs, bet labiau čiuožimo stiliaus; 4) klasikinio stiliaus ir 5) čiuožimo stiliaus.

5. Lietuvos slidininkams, kandidatams į 2002 m. olimpines žiemos žaidynes, siūlome patvirtinti olimpinių normatyvą - Tarptautinės slidinėjimo federacijos pripažintose varžybose pasiekti sportinį rezultatą, įvertintą ne daugiau kaip 70 FIS taškų.

Slidininkų lenktynininkų sportinių rezultatų olimpinėse žiemos žaidynėse įvertinimų FIS taškais rodikliai (x min - x max)

Olimpinės žaidynės	XVI, 1992 m., Albervilis			XVII, 1994 m., Lillehammeris			XVIII, 1998 m., Naganas					
	n=110 10 km K	n=99 Persekio- jimo 15 km L	n=82 30 km K	n=67 50 km L	n=88 10 km K	n=74 Persekio- jimo 15 km L	n=71 30 km L	n=61 50 km K	n=92 10 km K	n=68 Persekio- jimo 15 km L	n=64 30 km K	n=62 50 km L
1-10	0-25,37	0-20,22	0-19,72	0-25,66	0- 24,15	0-22,95	0-26,76	0-14,38	0-18,60	0-12,53	0-31	0-17,26
11-20	26,02- 44,02	22,07- 30,57	20,31- 26,02	28,28- 35,79	25,63- 35,21	26,58- 39,76	27,87- 41,91	16,51- 32,37	19,15- 33,09	12,71- 27,03	31,56- 40,74	28,66- 42,96
21-30	44,18- 55,89	32,74- 39,43	31,95- 43,73	36,96- 48,92	35,25- 47,15	42,08- 51,11	43,77- 54,78	33,- 48,9430	33,09- 43,63	28,09- 38,65	41,65- 46,82	43,79- 56,04
31-40	56,54- 69,78	42,61- 47,65	46,18- 53,27	49,81- 60,67	50,33- 54,99	51,19- 56,42	54,83- 63,05	48,95- 58,35	44,80- 55,23	39,86- 49,14	47,53- 56,65	57,48- 66,82
41-50	70,96- 80,15	48,71- 59,72	53,50- 64,37	60,79- 82,95	57,77- 62,72	56,59- 67,65	64,12- 79,58	59,41- 67,58	56,15- 70,23	49,87- 53,54	56,74- 72,07	68,12- 84,69
51-60	80,32- 88,04	63,47- 71,90	65,15- 77,95	85,78- 109,53	62,80- 69,20	69,77- 81,93	81,38- 89,68	68,29- 110,33	70,27- 81,39	58,96- 88,55	73,51- 106,37	88,41- 123,20
61-70	88,99- 102,13	73,21- 95,37	79,14- 117,53	115,65- 290,74	69,27- 82,36	82,76- 100	92,37- 179,42	124,59	81,39- 94,64	90,08- 114	107,75- 135	135,77- 137,56
71-80	102,26- 140,18	106,20- 135,83	125,14- 232,42	-	85,03- 108,44	118,46- 166,60	180,78	-	97,16- 120,40	-	-	-
81-90	142,37- 168,59	137,44- 171,61	255,42- 286,12	-	121,79- 314,58	-	-	-	121,56- 267,83	-	-	-
91-100	173,12- 196,21	176,88- 951,84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lietuvos rinktinė (vieta/taškai)	54/82,47	50/66,97	41/53,50	-	38/54	48/66,92	-	32/50,46	30/43,63 44/60,34	42/49,91 51/58,96	30/46,82	- 51/88,41

FIS - Tarptautinė slidinėjimo federacija; K - klasikinis stilius; L - laisvasis stilius; n - nuotolį baigusių slidininkų skaičius

2 lentelė

Slidininkų, olimpinė žiemos žaidynių dalyvių, užimtos vietos persekiojimo lenktynėse (15 km L, įskaitant 10 km K rezultatus) ir skirtumų tarp užimtų vietų atskirai kiekviename nuotolyje variabilumas

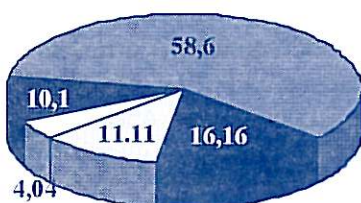
Olimpinės žaidynės	Skirtumai tarp užimtų vietų atskirai 10 km K ir 15 km L ($\bar{x} \pm SD$)		
	XVI, 1992 m., Albervilis (n=99)	XVII, 1994 m., Lilehameris (n=74)	XVIII, 1998 m., Naganas (n=68)
Slidininkų grupės pagal užimtas vietas persekiojimo lenktynėse			
Lenktynes baigę slidininkai	14,3±9,78	10,4±9,42	16,60±11,0
1-10 vieta	8,1±6,59	5,5±4,88	10,4±7,15
11-20 vieta	18,2±11,50	6,0±3,76	13,2±7,20
21-30 vieta	16,6±10,72	14,1±11,80	16,8±11,33
31-40 vieta	19,6±10,87	18,0±14,24	25,5±14,45
41-50 vieta	20,3-14,20	8,8±5,14	18,8±12,44
51-60 vieta	14,1±9,80	15,0±8,60	14,2±6,89
61-70 vieta	11,4±5,29	6,9±2,49	17,5±5,92
71-80 vieta	10,6±6,96	7,5±2,18	-
81-90 vieta	12,2±8,01	-	-
91-99	9,44±2,13	-	-
Lietuvos slidininkai:			
R. Panavas	2	19	22
V. Zybaila	-	-	4

3 lentelė

Koreliacinio ryšio tarp slidininkų užimtų vietų persekiojimo lenktynėse, 10 km klasikiniu stiliumi ir 15 km laisvuju stiliumi koeficientai

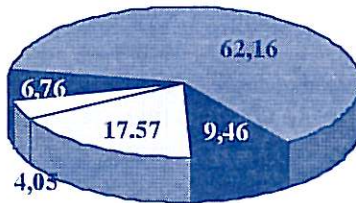
Olimpinės žaidynės	XVI, 1992 m., Albervilis (n=99)		XVII, 1994 m., Lilehameris (n=74)		XVIII, 1998 m., Naganas (n=68)	
	10 km K	15 km L	10 km K	15 km L	10 km K	15 km L
Nuotoliai						
Persekiojimo lenktynėse užimtos vietos	0,727	0,782	0,630	0,831	0,508	0,636

Universalūs - 58,6%
 Universalūs, bet labiau klasikinio stiliaus - 16,6%
 Čiuožimo stiliaus - 11,11%
 Universalūs, bet labiau čiuožimo stiliaus - 10,1%
 Klasikinio stiliaus - 4,04%

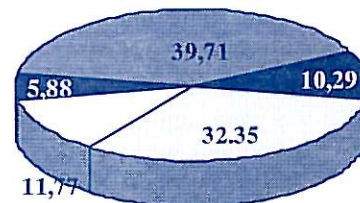
Albervilio olimpinės žaidynės

Universalūs - 62,16%
 Universalūs, bet labiau klasikinio stiliaus - 9,46%
 Čiuožimo stiliaus - 17,57%
 Universalūs, bet labiau čiuožimo stiliaus - 6,67%
 Klasikinio stiliaus - 4,05%

Lilehamerio olimpinės žaidynės

Universalūs - 39,71%
 Universalūs, bet labiau klasikinio stiliaus - 10,29%
 Čiuožimo stiliaus - 32,35%
 Universalūs, bet labiau čiuožimo stiliaus - 5,88%
 Klasikinio stiliaus - 11,77%

Nagano olimpinės žaidynės

Pav. Slidininkų, dalyvavusių žiemos olimpinė žaidynių persekiojimo lenktynių (10 km K+ 15 L) varžybose, santykinis paskirstymas į grupes (procentais) pagal pasiektus rezultatus klasikiniu ir laisvuju stiliumi

LITERATŪRA

1. Bengtsson, B. E. (1997). Ratiopharm FIS cross-country World Cup. *Federation internationale de ski official bulletin*, 130-1, 50-55.
2. Bilodeau, B., Roy B., Boulay M. R. (1994). Effect of drafting on heart rate in cross-country skiing. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, Vol. 26 (5), 637-641.
3. Čepulėnas, A. (1988). Pajėgiausių pasaulio slidininkų nuotolio įveikimo taktika XIV žiemos olimpinėse žaidynėse Sarajeve. *Kūno kultūra*, 20: Olimpinių sporto šakų sportininkų rengimo sistemos tobulinimo klausimai. Mokslo darbų rinkinys (p. 10-14). Vilnius.
4. Gregory, R. M., Humphreys, S. E., Street, G. M. (1994). Kinematic analysis of skating of Olympic skiers in the women's 30 km race. *Journal of applied biomechanics*, 10, 382-392.
5. Friedrich, E. (1998). Deutsche Mannschaften bei Olympischen Winterspielen. *Leistungssport*, 28 (3), 5-16.
6. Skernevičienė, B., Skernevičius, J. (1988). Slidinėjimo lenktynių starto ir finišo greičio dinamika. *Kūno kultūra*, 20: Olimpinių sporto šakų sportininkų rengimo sistemos tobulinimo klausimai. Mokslo darbų rinkinys (pp. 78-83).
7. Street, G. M. (1992). Technological advances in cross-country ski equipment. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, Vol, 24 (9), 1048-1054.
8. Spitz, L. (1994). Auswertung der Olympischen Winterspiele 1994 in Lillehammer. *Leistungssport*, 24 (3), 30-36.
9. Spitz, L., Ebeling R. (1998). Auswertung der Olympischen Winterspiele 1998 in Nagano. *Leistungssport*, 28 (3), 5-16.
10. Мартынов, В. С., Головачев А. И. (1989). Анализ эффективности выступления лыжников-гонщиков на чемпионате мира 1989 г. *Научно-спортивный вестник*, 4 (pp. 6-15). Москва.
11. Платонов, В. Н., Гуськов С. И. (1997). *Олимпийский спорт, 2-ая книга*. Киев: Олимпийская литература.
12. Платонов, В. Н. (1997). *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. Киев: Олимпийская литература.
13. Плохой, В. Н. (1995). Перспективы специализации в лыжных гонках к различным по длине дистанциям. *Теория и практика физической культуры*, 1, 41-42.
14. Раменская, Т. И. (1995). К истории и характеристике некоторых результатов научных исследований в лыжных гонках. *Теория и практика физической культуры*, 1, 57-59.

THE TENDENCY OF CHANGE OF SPORTS RESULTS OF SKIERS-RACERS
AT THE WINTER OLYMPIC GAMES

Asoc. Prof. Dr. Algirdas Čepulėnas

SUMMARY

The purpose of work: To analyze the sports results of skiers-racers at Albertville, Lillehammer and Nagano Winter Olympic Games and to define peculiarities of competition activity of skiers-racers and the tendency of changing of the sports results.

Sports results at 10, 15, 30 and 50km distance competitions of 938 skiers-racers (men), taking part in the Winter Olympic Games have been analyzed.

Rank correlation coefficients among the number of places, taken by skiers-racers at persecution competitions and the number of places, taken by skiers - racers at 10km "C" and 15km "F" competitions. Changing of skiers-racers sports results evaluation by International Skiing Federation (FIS) points has also been investigated. Skiers-racers having achieved sports result evaluated no more than 100 FIS points could take part at Nagano Winter Olympic Games.

Skiers-racers having achieved the result evaluated no more than 70 FIS points are permitted to take part at the World Skiing Competitions and at the World Cup Competitions.

FIS points are the indicator of sports skill level of skiers and variability of sports results.

The tendency of change of variable sports results of skiers-racers at Albertville, Lillehammer and Nagano

competitions was analysed. The sports results of skiers having won 1-10, 11-20, 21-30 places at 10km of Classical style (c) and Intersect competition (10km "C" + 15km "F") at the Nagano Olympic Games varied less, than for the ones, having taken part at the Albertville and Lillehammer Olympic Games. According to the estimation of the results for skiers-racers by "FIS" system at the intersect competition (10km "C" + 15km "F") at the Olympic Games, the results estimated up to 15-20 "FIS" can come into the first ten places; to the second ten places - the sports results, estimated up to 20-30 "FIS" and to the third ten places - the results, estimated 30-40 score points. The variety of the sports results of the skiers-racers, having taken 1-10 places at 50 km competition at Lillehammer and Nagano Olympic Games is rather narrow (0-14.38 and 0-17.26 "FIS" score points correspondingly). The correlation bond between the skiers' taken places at the intersect competition 10km "C" and 15km "F" was determined. Analysing the sports results of skiers - racers, running by classical and free style, the following conclusions of dividing all the skiers into 5 groups can be made: 1) universal type; 2) universal - classical styles type; 3) universal - skating styles type; 4) classical style skiers; 5) slating type skiers.

Lietuvos irkluotojų startai olimpinėse žaidynėse

*Doc. dr. Vidas Štaras, Loreta Šapokienė, Danutė Štarienė
Lietuvos kūno kultūros institutas, Kauno technologijos universitetas*

Tikslas - retrospektyviai apžvelgti Lietuvos olimpiadininkų startus aukščiausiojo lygio irkluotojų forume - olimpinėse žaidynėse 1960-1996 metais.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti SSRS rinktinei atstovavusių Lietuvos irkluotojų startus 1960-1988 m. olimpinėse žaidynėse ir nepriklausomos Lietuvos Respublikos irkluotojų startus 1992 ir 1996 m. olimpiadose.

2. Palyginti dviejų olimpinių regatų dalyvių (I. Kaminskaitės-Ruokienės 1976 m. Monrealyje ir B. Šakickienės 1996 m. Atlantoje) pasirengimą.

Organizacija ir tyrimo metodika:

1. Pirminių ir antrinių literatūros šaltinių analizė.
2. Tyrimo duomenų lyginamoji analizė.

Dažnėjant tarptautiniams draugiškiems anglų, austrų, vokiečių ir kitų šalių irkluotojų susitikimams darėsi aktualu nustatyti varžybų taisykles, vienodą varžybų nuotolį, suvienodinti valčių matmenis, valtys įrangą ir konstrukcijas.

1892 m. birželio 25 d. Turine Belgijos irklavimo sąjungos iniciatyva, dalyvaujant Belgijos, Prancūzijos, Elzaso-Lotaringijos, Šveicarijos, Italijos, Adriatikos irklavimo sąjungų atstovams, įkuriama Tarptautinė irklavimo federacija (FISA - Federation Internationale der Societes d'Aviron). Jos pirmininku išrenkamas italas L. Capuccio. Šio forumo dalyviai vieningai nusprendė kiekvienais metais rengti Europos pirmenybes, suvienodino varžybų taisykles.

Tad kai 1894 m. birželio 23 d. Paryžiuje, Sorbonos universitete, buvo pritarta Pierre de Coubertino idėjai atgavinti olimpinės žaidynės, į pirmųjų žaidynių programą tarp dešimties sporto šakų įtraukiamas ir irklavimas. Olimpinė irklavimo regata, numatyta 1896 m. Atėnuose, Pirėjaus uosto akvatorijoje, neįvyko dėl nepalankių oro sąlygų. Tik po ketverių metų - 1900-aisiais - antrosiose olimpinėse žaidynėse Paryžiuje įvyko irkluotojų olimpinė premjera.

Nuo 1900 iki 1996 m. olimpinės Atlantos ir būsimosios Sidnėjaus olimpiados 2000 m. programose randame olimpinį irklavimo regatų datas.

Irklavimo sporto šakos įtraukimas į pirmųjų olimpinį žaidynių programą byloja, jog FISA, sistemingai rengiamomis Europos pirmenybėmis populiarindama šią sporto šaką, buvo ir tebėra populiaris ir solidi tarp kitų sporto šakų federacijų. Antra vertus, irklavimo sporte ryškiausiai galėjo būti išreiškiamos olimpinės idėjos, tarp kurių išskirtume pergalės siekimą garbingiausiu būdu, sąžiningoje kovoje, kai siekdami pergalės irkluotojai negali kontaktuoti su treneriu (FISA patvirtintose taisyklėse treneriui draudžiama lydėti savo komandas, netgi būti

varžybiniame nuotolyje, žodžiu, palaikyti bet kokią ryšį su rungtyniaujančiais irkluotojais).

Lietuvos irkluotojai 1960-1996 m. dalyvaudami olimpinėse žaidynėse iškovojo 4 sidabro ir 8 bronzos medalius. Geriausių rezultatų pasiekė ženklūs irklo meistrai Z. Jukna ir A. Bagdonavičius - trijose olimpiadose jie laimėjo du sidabro ir du bronzos medalius. Iš moterų didžiausių laimėjimų yra pasiekusios K. Koženkova-Kiriuščenko, kuri startuodama SSRS aštuonvietės rinktinės įguloje 1976 m. Monrealio olimpiadoje iškovojo sidabro medalį, ir G. Šidagytė-Ramoškienė bei L. Kaminskaitė-Ruokienė, toje pačioje olimpiadoje irkludamos porinę dvivietę pelniusios bronzos medalius. Monrealyje (1976 m.) olimpinis sidabro medaliu pasipuošė ir V. Butkus. Bronzos medalius į Lietuvą 1968 m. iš Mechiko dar parvežė J. Jagelavičius ir V. Briedis, o 1980 m. iš Maskvos - J. Narmontas ir J. Piuskus. Taip kūno, valios, dvasios ir proto harmonijos žadinami Lietuvos irkluotojai pasiaukojančiai propagavo irklavimo sportą ir demonstravo olimpizmo idėjas.

Nuo 1960 metų olimpinėse žaidynėse, skatinami aukščiausių olimpinį idėjų, dalyvavo ir siekė pergalių nemažai Lietuvos irkluotojų. Be jau minėtų, tai R. Vaitkevičius ir V. Briedis (SSRS aštuonvietė, 1964 m., penktoji vieta), C. Jucys, E. Levickas, P. Liutkaitis ir J. Motiejūnas (keturvietė be vairininko, Tokijas, septintoji vieta), A. Grigas (dvivietė be vairininko, 1968 m., Mechikas), A. Čikotas (Monrealyje SSRS aštuonvietės yrininkas, septintoji vieta) ir kt.

1988 m. Seulo olimpinėse žaidynėse SSRS aštuonvietės įguloje startavo S. Brazauskaitė-Gustaitienė bei vairininkė A. Gudeliūnaitė ir užėmė ketvirtąją vietą, R. Ribinskaitė-Stanevičienė keturvietėje su vairininke - devintąją vietą, J. Narmontas ir S. Kučinskas keturvietėje be vairininko - nuotolio nebaigė.

Iš viso 1960-1988 m. olimpinėse žaidynėse, atstovaudami SSRS rinktinei, apdovanojimų siekė dvidešimt vienas irklo meistras (J. Motiejūnas 1968 m. Mechike ir R. Baltutytė 1980 m. Maskvoje buvo atsarginiai). Dešimčiai iš jų teko aukščiau įvardyti olimpiniai apdovanojimai.

1992 m. Barselonos ir 1996 m. Atlantos olimpinėse žaidynėse, t.y. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, startavo devyni sportininkai. Barselonoje: E. Petkus ir J. Bagdonas, vair. V. Mačiulskis (dvivietė su vairininku, devintoji vieta), V. Bernotaitė ir V. Lastauskaitė (dvivietė be vairininkės, dešimtoji vieta), K. Paplavskaja (vienvietė, vienuoliktoji vieta), Z. Gudauskas ir R. Bukys (dvivietė be vairininko, septynioliktoji vieta); Atlantoje: B. Juozėnaitė-Šakickienė (vienvietė, keturioliktoji vieta), E. Petkus ir J. Bagdonas (dvivietė be vairininko, dešimtoji vieta).

Akivaizdu, jog Lietuvos irkluojujų rezultatai olimpinėse regatose po nepriklausomybės paskelbimo netenki- na šios sporto šakos gerbėjų, specialistų ir pačių sportininkų. Nenužlugino gerais rezultatais ir 1998 metų pasaulio čempionato varžybose startavusios keturios Lietuvos irkluojujų komandos.

Tyrimo analizė

Pateikiame dviejų olimpiinių regatų dalyvių - 1976 m. Monrealio olimpiados dalyvės L. Kaminskaitės-Ruokienės (porinė dvivietė, 3 vt.) ir 1996 m. Atlantos olimpiados dalyvės B. Šakickienės (vienvietė, 14 vt.) - palyginamąją treniruočių proceso analizę.

Bendra olimpiadininkų charakteristika: L. Kaminskaitė-Ruokienė (gimė 1951 01 29 Stakliškėse, Prienu r., mirė 1986 02 07 Kaune) - tarptautinės klasės sporto meistrė, LKKI auklėtinė. Ūgis - 166 cm, svoris - 68 kg, antropometrinių duomenų indeksas - tik 0,405 (norma būtų 0,422). L. Kaminskaitė-Ruokienė buvo visapusiška sportininkė: puikiai žaidė rankinį, krepšinį, geri buvo jos lengvosios atletikos rezultatai (ji nuolat atstovaudavo mokyklai rajoninėse ir respublikinėse varžybose). Vadovaujama trenerės J. Aleksandravičienės irklavimo sporte darė nepaprastai didelę pažangą ir 1972 m. buvo pakviesta į SSRS rinktinę. 1974 m. SSRS čempionate iškovojo bronzos, 1975 m. - sidabro medalį. 1975 m. startavo SSRS porinės keturvietės įguloje pasaulio čempionate ir buvo apdovanota bronzos medaliu, o 1976 m. Monrealio

olimpinėse žaidynėse kartu su G. Šidagyte-Ramoškiene iškovojo bronzos medalius. 1978 m. L. Kaminskaitė-Ruokienė tapo SSRS čempione porinės dvivietės klasėje, pasaulio pirmenybėse, kartu su ruse L. Parfionova irklavusi porinę dvivietę, pelnė sidabro medalius.

B. Juozėnaitė-Šakickienė (gimė 1968 11 26 Jadavgių km., Zarasų r.) - LKKI auklėtinė (1992 m.), tarptautinės klasės sporto meistrė. Ūgis - 187 cm, svoris - 78 kg, antropometrinių duomenų indeksas atitinka normą - 0,422. 1986 m. buvo pakviesta į SSRS jaunių rinktinę. Jos rezultatai: pasaulio jaunių FISA čempionate 4x (porinė keturvietė) - antroji vieta, 1987 m. SSRS čempionate 4x - pirmoji vieta, pasaulio FISA čempionate 1x (vienvietė) - septintoji vieta, 1991 m. Pasaulio taurės (3 etapai) varžybose 1x - septintoji vieta, Atlantos olimpinėse žaidynėse 1996 m. 1x - keturioliktoji vieta, 1998 m. pasaulio čempionate 2x (porinė dvivietė) - septintoji vieta. Pirmasis treneris - A. Mačiulis. Vėliau varžyboms ją rengė nacionalinės rinktinės treneris A. Arelis.

Tyrimų rezultatai

Palyginimui pateikiame L. Kaminskaitės-Ruokienės pasirengimo 1978 m. pasaulio pirmenybėms, kuriose ji startavo porinių dviviečių valčių klasėje ir iškovojo antrąją vietą, ir B. Juozėnaitės-Šakickienės, kuri po 20 metų porinių dviviečių valčių klasėje kartu su K. Paplavskaja užėmė septintąją vietą, treniruočių parametrų analizę.

1 lentelė

*Tarptautinės klasės sporto meistrės L. Kaminskaitės-Ruokienės treniruočių krūvio suvestinė
1977 spalio - 1978 lapkritis*

Periodai	Parengiamasis 1977 10 23 - 1978 05 29				Varžybinis 1978 05 29 - 1978 11 04			Iš viso 1977- 1978 m.	
	I	II	III	Iš viso	I	II	Iš viso		
Etapai	Įvadinis 1977 10 23 - 12 01	Bazinis 1977 12 01- 1978 02 05	SFP 1978 02 05- 1978 05 29		Priešvar- žybinis 1978 05 29- 1978 08 04	Varžybinis 1978 08 04 - 1978 11 04			
BFP	Tr. sk.	33	90	95	218	42	70	112	330
	Val. sk.	53,10	147	158	358,1	25	86,10	111,10	469,2
	Pastaba	Jėgos pobūdžio pratimai pateikti tik valandomis, bet ne tonomis ar kilogramais							
	km sk.	225	861	661	1747	260	441	701	2448
SFP	Tr. sk.	27	25	93	145	64	88	152	297
	Val. sk.	43,10	56	135,30	234,4	86	124	210	444,40
	km sk.	389	486	1264	2139	837	1025	1862	4001

BFP: jėgos pratimai (pateikti tik valandomis),
bėgimas (kontrolinis 3000 m bėgimas - 12.30, 4 min. - 1145 km),
slidinėjimas, plaukimas, spec. bendrojo lavinimo pratimai
6 varžybos - 12 startų

Iš viso tren. sk. - 627
val. sk. - 913,6
km sk. - 6449

Pasaulio čempionate N. Zelandijoje, Karapiro ež., porinių dviviečių valčių klasėje užimta antroji vieta.

Tarptautinės klasės sporto meistrės B. Juozėnaitės-Šakickienės treniruočių krūvio suvestinė
1997 spalį - 1998 rugsėjo 4 d.

Periodai		Parengiamasis 1997 lapkritis - 1978 gegužė				Varžybinis 1978 gegužė - 1998 rugsėjo 4 d.			Iš viso 1997- 1998 m.
		I	II	III	IŠ viso	I	II	IŠ viso	
Etapai		Įvadinis 1997 spalis - gruodis	Bazinis 1998 sausis - vasaris	SFP 1998 kovas - balandis		Priešvar- žybinis 1998 05 01 - birželis	Varžybi- nis 1998 liepa - rugsėjis		
BFP	Tr. sk.	47	59	19	125	9	22	31	156
	Val. sk.	46,5	55,5	17,5	119,5	10,5	28,5	39	158,5
	Jėgos pr. (t)	76	141	126	343	85	53	138	481
	km sk.	329	388	175	892	59	92	151	1043
SFP	Tr. sk.	-	4	39	43	63	64	127	170
	Val. sk.	-	4,5	49	53,5	79,5	116	195,5	249
	km sk.	-	-	551	551	1111	480	1591	2142

BFP: bėgimas, žaidimai, spec. bendrojo lavinimo pratimai, pratimai su "Concept" treniruokliu (kontrolinis 3000 m bėgimas - 12.30) 10 varžybų - 22 startai

Iš viso tren. sk. 1997-1998 m. - 156+170=326
val. sk. - 158,5+249=407,5
km sk. 1043+2142=3185

P.S. balandžio mėn. trauma.

Pasaulio taurės I et. - 4 vt., II et. - 7 vt., III et. - 3 vt.

Pasaulio čempionate Vokietijoje, Kelne, 1998 09 06-13 porinių dviviečių valčių klasėje užimta septintoji vieta.

Analizuojant pateiktas lenteles matyti, jog treniruočių krūvio struktūra panaši. Yra parengiamasis ir varžybinis periodai, etapai, naudotos panašios ir BFP bei SFP priemonės. Abi sportininkės pasaulio čempionate lenktyniavo porinių dviviečių valčių klasėje, tik jų startus skiria dvidešimties metų laikotarpis bei skirtingi antropometrinių duomenų indeksai. Pastarasis neabejotinai yra B.Š. naudai.

Išvados:

1. L.K., rengdamasi 1978 m. pasaulio čempionatui, geriausios sportinės formos įgijimui ir palaikymui skyrė 13 mėnesių, B.Š., rengdamasi 1998 m. pasaulio čempionatui, - 11 mėnesių, t.y. dviem mezociklais mažiau, nes pirmoji sportininkė Karapiro ežere (N. Zelandija) lenktyniavo 1978 m. lapkričio 4-11 d., o antroji Kelne (Vokietija) - 1998 m. rugsėjo 6-13 d.

2. L.K. atsakingose varžybose (1 lentelė) dalyvavo 6 kartus ir startavo 12 kartų, B.Š. 10-yje varžybų startavo 22 kartus (2 lentelė).

3. Bendrojo ir specialiojo fizinio pasirengimo (BFP ir SFP) santykis metiniame makrocikle (imant pasirengimui skirtas valandas) yra: L.K. - 51,4% ir 48,6%, B.Š. - 38,9% ir 61,1%.

Tačiau šis palyginimas nėra objektyvus, nes B.Š. jėgos pratimų apimtį nurodo tonomis, o L.K. - valandomis.

4. L.K. bendras treniruočių skaičius yra 627, o B.Š. - 326, L.K. bendras km skaičius - 6449, B.Š. - 3185.

Palyginamieji duomenys leidžia daryti bendrą prielaidą, jog abiejų sportininkių rezultatai buvo aukšti ir stabilūs, o tai, kaip žinia, aukštos klasės sportininkų požymis.

Matyt, norint parengti B.Š. dar sėkmingesniems startams, būtina jai sudaryti palankesnes sąlygas, didinti treniruočių valandų bei specialiojo fizinio parengtumo (SFP) apimtį.

LITERATŪRA

1. Lietuvos akademinio irklavimo olimpiečiai. (1990). Vilnius.
2. Žilinskas, J. (1996). Lietuvos olimpiečiai. Vilnius.
3. Bertašius, A., Vaintraubas, S. (1984). Sportininko žinynas. Vilnius.
4. Juozėnaitė, B. (1991). Moterų porinio irklo meistrių treniruočių proceso analizė. Nepublikuotas rankraštis.
5. Lietuvos nacionalinės rinktinės trenerio A. Arelio sportinio dienyno analizė.
6. Bartkaitė, L. L. Kaminskaitės sportinio dienyno analizė. Nepublikuotas kursinis darbas.
7. Malik, V. Dienyno analizė (L. Kaminskaitės treneris, rengęs sportininkę 1978 m. pasaulio čempionatui).

LITHUANIAN ROWERS IN THE OLYMPIC GAMES

Assoc. Prof. Dr. Vidas Štaras, Loreta Šapokienė, Danutė Štarienė

SUMMARY

The main aim of the paper was to look through the participation of Lithuanian rowers in the highest forum - Olympic Games of 1960-1996.

To achieve the aim some tasks were undertaken:

1. To analyse the participation of Lithuanian rowers in Olympic Games as members of USSR crew (1960-1988) and in 1992 and 1996 Olympic Games after the restitution of independence in Lithuania.

2. To compare the preparing periods of two athletes - L. Kaminskaitė-Ruokienė (1976, Montreal) and B. Šakickienė (1996, Atlanta).

In the period of 1960-1996 Lithuanian rowers won 4 silver (Z. Jukna, A. Bagdonavičius in 1960; K. Koženková-Kirniuščenko, V. Butkus in 1976) and 8 bronze medals (Z. Jukna, A. Bagdonavičius, J. Jagelavičius, V. Briedis in 1968; L. Kaminskaitė-Ruokienė, G. Šidagytė-Ramoškieienė in 1976; J. Narmontas,

J. Pinskus in 1980). 23 rowers from Lithuania were seeking for Olympic awards during this period.

After the restitution of Lithuanian independence, at Olympic Games in Barselona (1992) and in Atlanta (1996) Lithuanian rowers didn't won any olympic award.

Authors of the paper compared the training results of preparation period for 1998 World Championship of two rowers - L. Kaminskaitė-Ruokienė (she won the bronze medal at 1976 Olympic games and the silver medal at 1978 World games) and B. Juozėnaitė-Šakickienė (she participated at 1996 Olympic games).

The both rowers showed very good and stable results which are characteristic only for high-skilled athletes. But in the table 1 and 2 we see that results of L. Kaminskaitė-Ruokienė are better, though they were achieved 20 years ago.

We came to the conclusion, that the main cause of failure - insufficient job while preparing for the competitions.

Sporto kaip socialinio-kultūrinio reiškinių samprata

Rimantas Pacenka, Saulius Kavaliauskas

Lietuvos kūno kultūros institutas

Įvadas

Skubių, ištis revoliucinių permainų Rytų ir Centrinėje Europoje laikai - tai ypatingas iššūkis socialinėms teorijoms. Nepriklausomybę atkūrusios valstybės tampa savotišku eksperimentu poligonu įvairioms mokslinėms, ir ne tik mokslinėms, hipotezėms patikrinti. Todėl visiškai suprantamas Vakarų politikų, mokslininkų bei verslininkų susidomėjimas Pabaltijo regionu, be visa ko, besireiškiantis naujų technologijų, svetimų kultūros vertybių ir ideologinių nuostatų skverbimusi į čia gyvenančių žmonių būtį. Kita vertus, Lietuvos politikų pasisakymai apie "ėjimą į Vakarų Europą", "integruvimąsi į pasaulio visuomenę" reiškia ne ką kita, kaip visų mūsų apsisprendimą atverti savą kultūrinę terpę kitų kultūrų įtakai.

Besiplečiantis Lietuvos ir kaimyninių valstybių bendradarbiavimas ekonomikos, politikos ir kultūros srityse sporto specialistus skatina domėtis procesais, vykstančiais Vakarų bei Šiaurės Europos šalių kūno kultūrose.

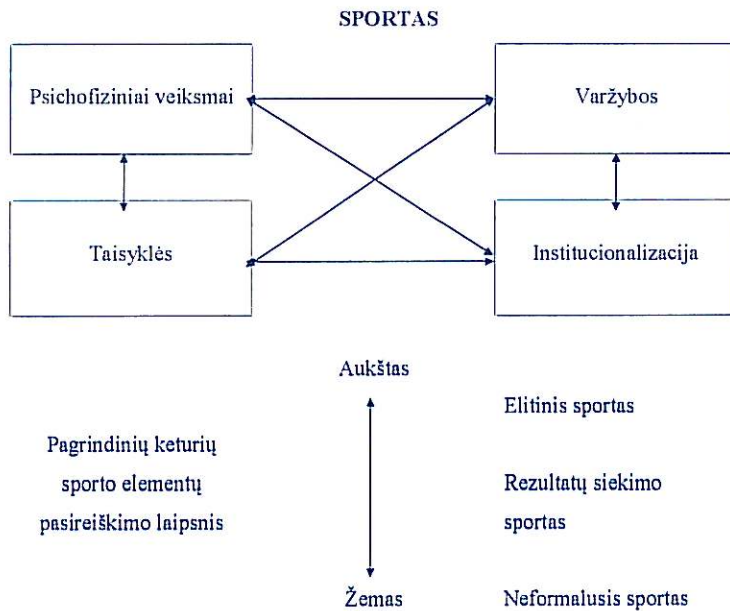
Savo darbe bandome surasti bendrus Lietuvos ir Vakarų kūno kultūrų plėtros sąlyčio taškus. Manome, kad darbe atskleistos visuomenėje vykstančių procesų vertinimo nuostatos gali tapti vaisingu metodologiniu pagrindu tolesnėms sporto mokslo studijoms Lietuvoje.

Šiuolaikinė sporto samprata

Žodis "sportas", nerūpestingai vartojamas milijonų žmonių kasdienėje kalboje, kaip mokslinė sąvoka, apibūdinanti tūkstantmetę žmonijos fizinio ugdymosi tradiciją puoselėjantį fenomeną, yra pakankamai nauja ir tampa neretų diskusijų objektu.

Analitikai skirtingai vertina galimybes įvardyti šiuolaikinį sportą. Vieni jų teigia, jog neįmanoma tokį daugialypį reiškinį apibrėžti viena bendra sąvoka ir siūlo vartoti kelias siauresnes. Kiti gi bando surasti esminius sporto bruožus, kurie leistų bent grubiai išskirti jį iš panašių sąvokų tarpo. Tradiciškai *sportas* yra suvokiamas, kaip varžybų elementą turinti institucionalizuota fizinė veikla, kurios rezultatą lemia psichofiziniai veiksmai, o vyksmą reglamentuoja oficialios taisyklės (Loy, 1969, Edvards, 1973, Patriksson, 1984, Coakley, 1990) (8). Pravartu pažymėti, kad ir šios nuomonės šalininkai neneigia galimybės operuoti keliomis pagalbinėmis sąvokomis, kurios daugiau ar mažiau atspindėtų pagrindinius sporto požymius (Hortleder, 1980, Patriksson, 1984, Stockfelt, 1985, Heinemann, 1986) (8).

Į paveikslą matyti, kad esminiai sporto komponentai: psichofizinės pastangos, taisyklės, institucionalizacija ir varžybos, dinamiškai sąveikauja tarpusavyje. Dažniausiai dominuoja varžybinis elementas, tačiau jis gali atlikti ir šalutinį vaidmenį, o atskirais atvejais veikia ne-

1 pav. Tradicinės sporto sampratos schema (Patriksson, 1995)

tiesiogiai, kiek jo būtinumą lemia fizinę veiklą reguliuojančių taisyklių specifika. Trys pagrindiniai sporto tipai drauge su veiklų įvairove rodo šiuolaikinio sporto įvairiaplaniškumą, dėl ko yra be galo sunku jį apibrėžti (8).

Nesunku pastebėti, kad 1 paveiksle pateikta schema išryškina pagrindinius sporto elementus bei suteikia jiems objektyviai sąlygojančio veiksnio pobūdį. Tuo tarpu individas su savo subjektyviais poreikiais ir išgalėmis tarsi išsprūsta iš akiračio arba yra verčiamas paklusti "sistemos" keliamiems reikalavimams. Ši samprata suformuoja *rezultatų siekimo krypties sporto* ideologinį pagrindą, kur, B. Crumo žodžiais tariant, *sportas* dažnai yra regimas kaip "*dekontekstualizuota techninė problema*" (*historically situated and socially constructed specification of movement culture*), bei iškelia sporto "nužmoginimo" riziką (Holberman, 1992; Crum, 1996) (2).

Tokia reiškinio interpretacija kita svarbia diskusijų tema iškelia sporto autonomijos ar priklausomybės visuomenėje klausimą. Rigaueris (1969) pažymi, kad egzistuoja du kraštutiniai požiūriai: (a) idealistinis, kuris sportą traktuoja kaip su visuomene nesusijusią, savanorišką veiklą, ir (b) mechanistinis (daugiausia marksistinis), teigiantis, kad sportas - tai ideologinis visuomenėje vyraujančių interesų atspindys (8). Akivaizdu, kad reikia ieškoti santūresnių problemos vertinimų. Vaisingas atspirties taškas gali būti mintis, kad kultūros vertybių ir normų kūrybą bei kaitą įvairiose socialinėse sferose visuomet veikia istorinės sąlygos ir visuomenės raidos ypatumai. Sportas niekuomet nebuvo atskira sala visuomenėje. Kiekviena šalis turi savitą kūno kultūrą, atspindinčią kažką iš pačių žmonių pri-

gimties. Jei gamtos ir klimato veiksniai diktuoja sporto rungtių rūšis (Suomijoje populiarus slidinėjimas, tačiau kalnų slidininkai - retas reiškinys, kaip ir patys kalnai jiems treniruotis), tai sporto sistema atspindi šalyje egzistuojančias ekonomines-socialines bei kultūrinės sąlygas. Sportas kaip socialinis fenomenas visuomet turi būti suvokiamas ir aiškinamas istoriniame, politiniame, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame kontekste (6,8).

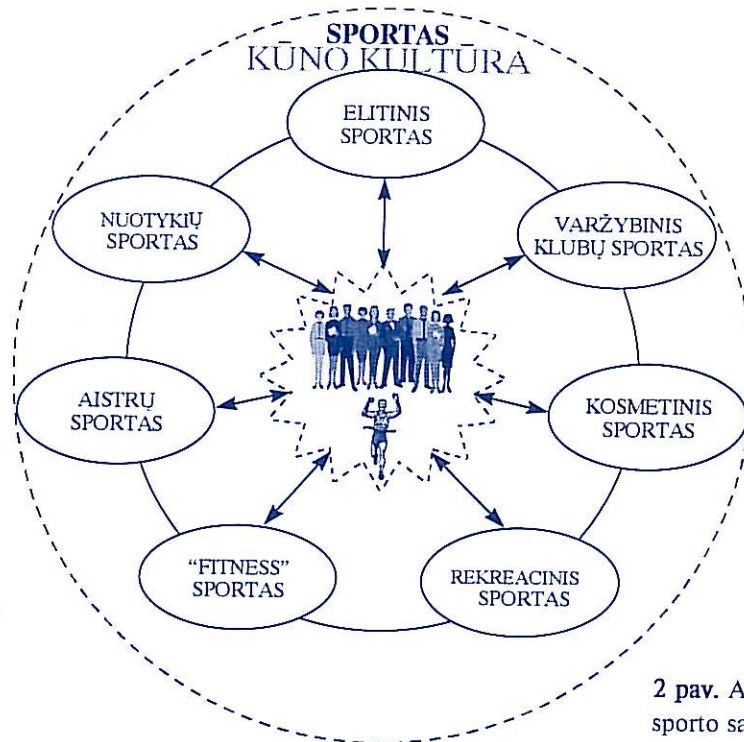
Ideologijos, normos bei vertybės tam tikra prasme yra darbo, žinių ir jėgos pasidalijimo visuomenėje išraiška. Vertybių paskirstymas bei persikirstymas vyksta mažesnėse socialinėse grupėse, t.y. šeimoje, darbo ar sporto kolektyve. Taip jos įgauna tam tikrą nepriklausomumą, savo vidinę dinamiką (kiek savarankiška gali būti posistemė platesnės sistemos rėmuose). Pierre Bourdieu (1978, p. 821) sporto autonomijos klausimu samprotauja taip: "*...sporto istorija yra sąlyginai autonomiška, netgi jei yra veikta didžiausių ekonominių ir socialinių istorijos įvykių, ji turi savitą tempą, savus raidos dėsnius, savas krizes, trumpai tariant, savą specifinę chronologiją*" (8).

Apibendrinę aukščiau išsakytas mintis bei įvertinę reiškinį socialiniu aspektu, šiandien *sportą* suprantame ne vien kaip "*techninę problemą*", bet ir kaip "*istoriškai sąlygotą, visuomenės kuriamą kūno kultūros požymį*" (2). Nuomonių įvairovė vertinant šiuolaikinį sportą natūraliai išplaukia iš pačios šiandienos kūno kultūros turtinumo. Ji matyti ir dviejų pagrindinių šiuolaikinio sporto sampratos kryptių modelinėse charakteristikose:

Rezultatų siekimo kryptis sporte		Antropocentrinė kryptis sporte
• rimumas	-----	• žaismingumas
• nusistatymas	-----	• malonumas
• specializacija	-----	• visapusiškumas
• varžymasis	-----	• individualizmas
• orientacija į rezultatą	-----	• orientacija į dalyvavimą
• orientacija į visuomenę	-----	• orientacija savęs link

Kaip jau minėjome, pirminė *rezultatų siekimo krypties sporte* idėja išreiškia pasiryžimą užsiiminėjančiojo išgales priderinti prie sporto šakos reikalavimų ir yra artimai susijusi su bendru Vakarų visuomenės polinkiu į pergales bei konkurenciją modernizmo vertybių sistemoje. Tuo tarpu *antropocentrinė ideologija* remiasi nuostata, kad: a) fizinė veikla yra būtina sąlyga normaliam individo funkcionavimui bei vystymuisi; vadinasi, yra būdinga kiekvienam žmogui, b) egzistuoja didelė asmenų funkcinių gebėjimų bei interesų fizinei veiklai įvairovė, todėl sportas turi būti atitinkamai diferencijuotas (7) (2 pav.).

Šios dvi sporto sampratos įsikūnija įvairių šalių XX a. pabaigos kūno kultūrose, jų organizacinėje struktūroje, sporto politikoje, fizinio ugdymo sistemoje, sporto įrenginiuose ir kt. (1,7,8).

2 pav. Antropocentristinės sporto sampratos schema

Sporto raidos tendencijos

Nuo pat šiuolaikinio sporto raidos pradžios, prieš daugiau nei 100 metų, sportas buvo aiškiai apibrėžta ir gerai organizuota visuomenės veiklos sritis. Žmonių sąmonėje jis asocijavosi su varžybomis, kliūčių (natūralių ar dirbtinių), varžovo ir savęs įveikimu. Be abejo, svarbūs buvo ir kiti motyvai (pasitenkinimas, bendravimas, sveikata ir nuotykių), tačiau juos stebė rezultato siekimas. Valstybės ir vietos savivaldos organų remiami visuomeniniai sporto klubai, kuriems buvo patikėta organizuoti gyventojų sportinę veiklą, stengėsi privilioti gyvybingus, gabius ir kovingus jaunuolius, daugiausia vyrus (1,9).

Iki šeštojo dešimtmečio vidurio daugelis Vakarų Europos šalių sėkmingai plėtojo šį modelį, neturėdami realios kitų veiklos organizatorių konkurencijos sporto rinkoje. Tačiau plintant sąjūdžio "Sportas visiems" idėjoms bei didėjant sporto vertės visuomenėje supratimui, intensyvi kova vyko tarp pačių sistemos klubų ir federacijų. Jei ančiaus pradžioje užsiiminėti sportu buvo kviečiami daug maž 15 metų jaunuoliai, tai konkurencijos sąlygomis pradėta siūlyti vaikams treniruotis jau nuo 9 ir net 5 metų galvojant, "jei mes nesudominsime šių vaikų, jie pasirinkt kitą sportą". Tokia politika buvo grindžiama ne pedagogikos dėsniais, o išlikimo rinkoje logika. Poslinkis link komercinio mąstymo sporte ir su tuo susiję pokyčiai kūno kultūroje vertė Vakarų teoretikus išvelgti krizės požymių tradicinėse sporto klubų sistemose (9).

Pokyčiai Vakarų Europos šalių kūno kultūroje reiškėsi ne vien užsiiminėjančiųjų skaičiaus augimu, bet ir bendru sporto įtakos visuomenėje didėjimu. Šią tendenciją B.Crumas (1991) pavadino *visuomenės sportiškėjimu* (*sportifikacion of society*). Bendras socialinis kriticismas

inspiravo perdėto rezultato siekimo varžybiniame sporte kritiką ir skatino peržiūrėti tradicines sporto normas bei atsirasti "Sportas visiems" ideologijai. Todėl šiandien sportas jau nėra išskirtinė jaunų ir gabių žmonių veikla, o užsiėmimas jauniems ir pagyvenusiems, vyrams ir moterims, gabiems ir mažiau gabiems, sveikiems ir neįgaliesiems. Susikūrė naujos organizacijos, siūlančios sportinės veiklos alternatyvas įvairiose rinkos srityse (1,9).

Visuomenės sportiškėjimas sąlygojo ne vien tradicinių sporto organizacijų monopolio iširimą, bet taip pat inspiravo ryškų sporto socializacijos procesą. Kuo dažniau sportas buvo taikomas išoriniams tikslams, tuo labiau tolo nuo jam tradiciškai priskirtų socialinių vertybių bei charakteristikų (žr. 1 ir 2 pav.).

Visuomenės sportiškėjimas ir sporto socializacija išprovokavo vidinį sporto diferenciacijos procesą. Sportas plėtojosi į multistruktūrinę sistemą, suskirstytą pagal judėjimo svarbą ir tikslus, motyvus, kontekstą, užsiiminėjančiųjų kategorijas, organizacijos lygį, pagal funkcijas ir efektą. B.Crumas (1991) šį reiškinį pavadino *sporto desportiškejimo tendencija* (*desportifikacion of sport; Nicht-sportliche Sport*) (1,9). Heinemannas (1986) tokią evoliuciją nuo vienos traktuotės prie kitos apibūdino, kaip *sporto plėtojimąsi iš uždaros sistemos į atvirą*; peraugdamas į atvirą sistemą, sportas praranda tapatumą ir vieningą struktūrą. Stiprėjant tiesiogiai su sportu nesusijusių gamybinių ir komercinių interesų įtakai, nyksta sporto autonomiškumas ir ribos, skyrusios jį nuo kitų fizinės ir rekreacinės veiklos rūšių (3).

Visuomenės sportiškėjimas

Pokyčius kūno kultūroje lengviau yra suvokti ir paaiškinti vertybinių orientacijų kaitos pomodernistinėje visuomenėje kontekste. Tarpasmeninius santykius visuo-

menėje reguliuojančios normos kito nuo komandinio visuomenės valdymo prie problemų sprendimo derybomis; nuo griežtai apibrėžtų lyčių vaidmenų prie vyro ir moters lygybės; nuo polinkio į konformizmą ir paklusnumą prie emancipacijos, kūrybos ir savirealizacijos poreikio; nuo darbo ir darbo etikos išaukštinimo prie laisvalaikio vertės suvokimo; nuo asketizmo prie hedonizmo; nuo dominavimo gamtoje prie ekologinio mąstymo; nuo pasitikėjimo mokslo pažanga prie skeptiško požiūrio į racionalumą ir mokslą (1).

Vertybinių orientacijų kaita įvairiomis reikšmėmis tiesiogiai atsispindi visuomenės kūno kultūroje. Toks yra poslinkis nuo darbo etikos vertybių prie vertybių, susijusių su laisvalaikiu, gyvenimo kokybe ir savirealizacija. Šveicarų socialfilosofas Lubbe (1988) (1) savirealizaciją pavadino „šiuolaikinio požiūrio į gyvenimą kelrodė žvaigždė“. Jis teigia, kad visuomenės ekonominis pajėgumas sukuria nemenką laisvo laiko ir finansų rezervą. Nūdienos jaunimas Vakaruose negali daryti nieko kita, tik rinktis savirealizacijos kelią. Individas stengiasi panaudoti ir tobulinti savirealizacijos galimybes ir tai gali pasiekti tokioje aplinkoje, kur jis artimai sąveikauja su kitais individualiais bei gali tikėtis jų paramos. Kūno kultūra - ne vienintelė sfera, atitinkanti šiuos kriterijus, tačiau šiuolaikinėje visuomenėje nėra palankesnės aplinkos ugdyti savimonę ir siekti savirealizacijos tokiam plačiam žmonių ratui nepaisant jų lyties, amžiaus, socialinės padėties ar išsilavinimo. Šį faktą patvirtina išaugęs užsiiminėjančiųjų skaičius (1,3,9).

Kitas laikmečio bruožas yra individualizacijos tendencija. Individualizacija - tai bendro atsitraukimo nuo senos ideologijos ir tradicinių bendravimo normų proceso, sąlygojančio visuomenės dezintegraciją, išdava. Tradicinės bendruomenės (bažnyčia, visuomenės klasės, darbo sąjungos ir visuomeniniai klubai) išnyksta dėl objektyvaus jų funkcijų ir statuso nykimo. Eilinis sporto klubo narys šiandien kur kas menkliau tapatina save su klubu nei anksčiau; vartotojiškos orientacijos narių skaičius ryžtingai didėja (1).

Kitas svarbus socialinis-kultūrinis veiksnys, vokiečių mokslininko Karlo-Heinzo Bette (1989) žodžiais įvardytas kaip „paradoksali atsitraukimo nuo kūno praktikos bei kūno iš naujo atradimo ir išaukštinimo vienybė“ (1,9). Ką tai reiškia? Mašinų, variklių, robotų ir kompiuterių panaudojimas gamybos ir transporto sferoje menkina reikalavimus žmogaus kūnui. Jei praeityje prekyba ir finansai reikalavo tiesioginio verslo partnerių kontakto derybose, šiandien tai simbolinis aktas, neįpareigojantis asmenų dalyvauti fiziškai. Pastarųjų metų išradimai komunikacijos srityje užtikrina žmonių bendravimą tūkstančių kilometrų atstumu. Genų technologijos atvėrė galimybes spręsti palikuonių problemą be fizinio ryšio tarp vyro ir moters.

Modernių technologijų kontroliuojamoje visuomenėje kūno praktikai akivaizdžiai skiriama nepakankamai dėmesio. Tačiau žmogaus kūnas su tuo nesitaiksto; protestas reiškiasi stresais, psichinės, somatinės ir širdies kraujagyslių sistemų negalavimais. Visuomenė yra priversta reaguoti į šiuos savęs naikino simptomus plėtodama

sveikatos verslą, į žmogaus kūną ir judėjimą orientuotą psichoterapiją ir masinę kūno kultūrą (1,9).

Poslinkis link pomodernistinių vertybių, savirealizacijos poreikis, individualizacijos tendencija ir sugrįžimas prie žmogaus kūno praktikos inspiravo *visuomenės sportiškėjimo* procesą (cp. Cachayus, 1990; Digelis, 1990; Grupeas, 1988 (1)). Jo požymiai regimi daugelyje tiesiogiai su sportu nesusijusių sričių: šnekamojoje kalboje, aprangos bei vartojimo reikmenų dizaine ir ypač žiniasklaidoje bei reklamoje.

Visuomenės sportiškėjimo tendencija reiškiasi ir pačioje sporto sferoje. „Sportas visiems“ idėjos atsiradimas paskatino tradicinę sporto sistemą išplėsti savas ribas ir priimti naujas funkcijas. Toliau plėtojantis didžiajam sportui, greta kuriasi alternatyvios sporto veiklos, tiesiogiai skirtos pasitenkinimui, atsipalaidavimui ir rekreacijai. Toks naujų veiklos formų, atsisakusių tradicinei sporto sampratai būdingų bruožų, ir jas teikiančių struktūrų (dažnai komercinių) atsiradimas - tai ryškūs sporto socializacijos požymiai. Visuomenės sportiškėjimas ir sporto socializacija, savo ruožtu, sukėlė neregėtą vidinę diferenciaciją, kuri pasireiškia, viena vertus, *sporto sportiškėjimu*, kita vertus - *sporto desportiškejimu* (1,7,9).

Sporto sportiškėjimo terminas vartojamas būdingu sporto elementų - rezultato siekimo ir varžymosi - radikalėjimo procesui apibūdinti. Ši tendencija intensyviai ėmė reikštis sporto politizavimu Šaltojo karo metais, kuomet sporto aikštelės virto priešišku socialinių sistemų galios ir pranašumo demonstravimo scena. Šiandien sportiškėjimo procesą skatina komercijos struktūrų ir žiniasklaidos priemonių interesai, taip pat mokslo laimėjimų sureikšminimas sporte. Daugelyje šalių sporto sportiškėjimas realizavosi valstybės (buvusioje SSRS) arba verslo struktūrų finansuojamose elitinio sporto sistemose (1). Varžybinis didysis sportas sparčiai tampa dar viena, netgi labai pelninga, pramogų industrijos šaka. Čia žmogaus kūno išaukštinimas ir nežmoniška eksploatacija žengia petys į petį. Su savo dopingo skandalais ir milžiniškomis sumomis, keliaujančiomis iš rankų į rankas, jis ne daug ką tėturi bendro su vidutinio piliečio interesais ir sportiniu hobiu (6).

D.S.Eitzenas (1991), analizavęs visuomenės organizacijos ir socialinių vertybių įtaką kūno kultūrai, atkreipia dėmesį į neigiamus šio reiškinio bruožus (4). Šiuolaikinei visuomenei būdinga hierarchinė struktūra - beasmenė, biurokratiška ir nedemokratiška. Individai, gyvenantys urbanizuotoje aplinkoje, patiria susvetimėjimą, vieatvę, bejėgiškumą. Tam, kad jų būtis įgautų prasmę ir jie galėtų pabėgti nuo savaip pilko, nuobodaus pasaulio, jie stengiasi susitapatinti su kitais asmenimis. Sportininkų elitas, siekiantis pergales įvairaus lygio varžybose, tampa patraukliu taikiniu atspirties beieškantiems individams. Auganti „žvaigždžių“ paklausa, savo ruožtu, skatina atletus ir renginių organizatorius sportinę kovą pateikti kaip pramogą su visais šou elementais.

Tokio sporto kaip reginio fenomeno veikla priešinga masinės kūno kultūros tikslams, kadangi tik nedidelė gru-

pė išrinktųjų aktyviai tobulina ir demonstruoja savo išgales stebint masėms emocionalių, bet fiziškai pasyvių žiūrovų. Reiškinių priežastis - ne vien griežta sporto talentų specializacija, jis taip pat išryškina "pergalės kulto" tendenciją visuomenės vertybių sistemoje. Individams masinėje visuomenėje nepakanka susitapatinti su komanda, jiems reikia susitapatinti su komanda nugalėtoja. Taip jie atranda tai, ką yra praradę - būti dalimi kažko svarbaus ir prasmingo, to, ką lydi sėkmė (4).

Kitas šiuolaikinės visuomenės bruožas yra komerciškumas ir sensualizmas. Sporto varžybų teatrališkumas ir vaizdingumas tampa sąmoningo manipuliavimo masėmis priemone. E.Fromas rašo, kad jei žmogus dirba be nuoširdaus ryšio su tuo, ką jis daro, jei jis abstrakčiai ir abejingai perka bei vartoja reikmenis, tai kaip jis prisivers savo laisvalaikį praleisti aktyviai ir prasmingai? Jis visuomet išliks pasyvus ir abejingas vartotojas. Jis "vartos" žaidimus su kamuoliu, kino filmus, gamtos reginius, knygas ir paskaitas - viską, ką norės gauti. Tačiau realiai jis nėra laisvas mėgautis savo laisvalaikiu; laisvalaikio leidimą valdo industrija. Klientas yra privestas pirkti malonumus, kaip jis perka drabužius ir avalynę (5; p.136-137). Tokia minėto reiškinio interpretacija verčia iš esmės peržiūrėti sporto

sistemos tikslus, struktūrą bei puoselėjamas vertybes, tam reikia nuoseklių kūno kultūros padėties studijų platesniame socialiniame bei kultūriniame kontekste.

Sporto desportiškejimas - tai atoveiksmis aukščiau aprašytam reiškiniui, tai visuomenės reakcija į tradicinių sporto vertybių suabsolutinimą ir sporto sistemos uždaramą. Sąjūdis "Sportas visiems" Vakarų Europoje rezultato siekimą pastūmėjo į antrą planą, priekini iškeldamas tokius motyvus kaip malonumas, džiaugsmas, bendravimas, rekreacija ir sveikata. Šios krypties sportinę veiklą ėmėsi organizuoti visiškai nauji, dažniausia komerciškai į vartotojų poreikius orientuoti tarpininkai. B.Crumas (1994) pateikia, jo žodžiais tariant, "euristinę" sporto posistemų klasifikaciją, kurių kiekviena gali būti naudinga skirtingoms socialinėms bei interesų grupėms (1 lentelė).

Apibendrinti norime B.Crumo žodžiais: "Visuomenės sportiškejimo ir tradicinio sporto desportiškejimo veikiamą, buvusi daugiau ar mažiau homogeniška sporto sistema išsirutuliojo į heterogeninę kūno kultūrą (2 pav.). Kūno kultūros posistemės plėtojasi viena greta kitos kaip skirtingos parduotuvės, turinčios skirtingą prekių asortimentą ir skirtingas vidaus taisykles, aptarnaujančios skirtingas pirkėjų kategorijas, kurie turi skirtingus lūkesčius ir poreikius" (1).

1 lentelė

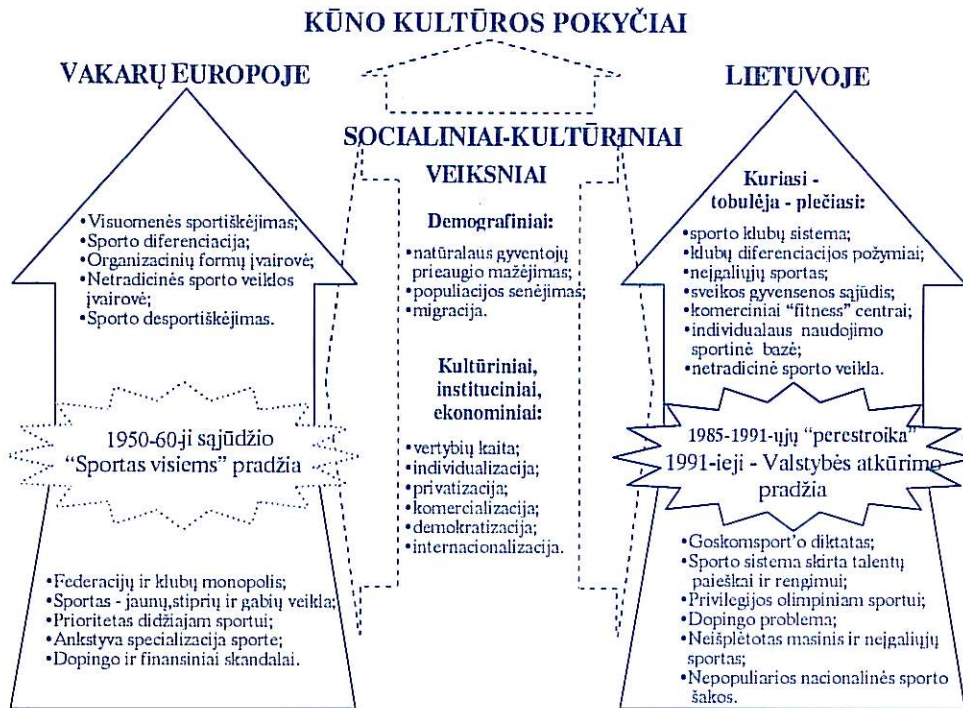
Sporto posistemų klasifikacija

Kūno kultūros posistemė	Vyraujantys motyvai (vertybės)	Organizacija
Elitinis sportas	absoliutaus rezultato pasiekimas; garbė; pinigai	remia valstybė ar verslas; dažnai organizuotas komerciniais pagrindais
Varžybinis klubų sportas	varžybų jaudulio, asmeninio rezultato siekimo, bendravimo ir atsipalaidavimo derinys	organizuoja visuomeniniai sporto klubai
Rekreacinis sportas (Recreation Sport)	atsipalaidavimas; sveikata ir bendravimas	organizuoja sporto klubai ir vietinė valdžia; užsiiminėjama individualiai
Sveikatos sportas (Fitness Sport)	fizinis pajėgumas	organizuoja komerciniai tarpininkai; užsiiminėjama individualiai
Rizikos ir nuotykių sportas	nuotykių ir jaudulys	labiausiai komercializuota ir brangi veikla
Aistrų sportas (Lust Sport)	hedonizmas	organizuoja komerciniai tarpininkai derindami su turizmu
Kosmetinis sportas (Cosmetic Sport)	kūno grožis	organizuoja komercinės modelių rengimo agentūros

Kūno kultūros raidos Vakarų Europoje ir Lietuvoje palyginimas

Susipažinę su užsienio mokslininkų atlikta paskutiniųjų dešimtmečių Vakarų Europos šalių kūno kultūros plėtros analize, jos rezultatus pabandėme sugretinti su situacija Lietuvoje. Be abejo, tai labai rizikingas uždavinys, kadangi neišvengiamai susiduriame su dideliu tarpkultūriniu atotrūkiu tarp tradiciškai stiprių Vakarų bei Šiaurės Europos demokratiškos visuomenių ir naujų Rytų Europos demokratijos apraiškų, jau nemint šalių, kur išlikimo problemos kūno kultūros reikalus ir fizinį ugdymą nustumia žemiau horizonto ribos. Tačiau remdamiesi *modernizavimo teorijos* (Postlethwaite, 1988) nuostatomis, kad visų nacijų raidos kelias tas pats, tik atskiros šalys skirtingais raidos etapais yra skirtinguose tos pačios trajektorijos taškuose, mes ėmėmės šio rizikingo uždavinio.

Atraminis taškas savo lyginamajai analizei pasirinkome kritinius laikotarpius kūno kultūrų raidoje (3 pav.). Vakaruose tai būtų 6-jo dešimtmečio vidurys, kuomet "Sporto visiems" sąjūdis tapo visuotiniu reiškiniu ir suteikė naują impulsą kūno kultūros plėtrai. Lietuvoje - 1985-1991-ųjų "perestroikos pliuralizmas", įteisinęs privačią iniciatyvą įvairiose visuomenės veiklos srityse, ir 1991-ųjų nepriklausomos valstybės atkūrimas, nutraukęs sovietinės sporto sistemos veiklą ir davęs pagrindą radikalioms kūno kultūros reformoms Lietuvoje. 3 paveiksle pateiktos atskirų laikotarpių modelinės charakteristikos remiasi B.Crumo (1), De Knopo ir kitų (9) (Vakarų Europos šalyse) bei S.Damkjaerio (sovietinis laikotarpis Lietuvoje) analize. Socialiniai-kultūriniai veiksniai suskirstyti pagal Hildebrando kategorijas (9).

3 pav. Kūno kultūros pokyčių lyginimo schema

3 paveiksle matyti, kad ikikritiniais laikotarpiais tiek Vakarų Europos šalių, tiek Lietuvos sporto raidos panašumai yra akivaizdūs. Tai galima paaiškinti aukščiau aprašytomis priežastimis, sukėlusiomis bendrą sporto sportiškėjimo tendenciją.

Lietuviškas motyvas juntamas ir žvelgiant į socialinių bei kultūrinių veiksnių skiltį. Lietuvai renkantis demokratinės raidos kelią, visuomenėje neišvengiamai formavosi rinkos santykiai, o drauge ir vartotojiška sąmonė. Šias tendencijas su tam tikru pomodernistinės visuomenės vertybių atspalviu stimuliavo ir stiprėjanti vakariečių ekonominė bei kultūrinė įtaka mūsų visuomenei. Todėl nenuostabu, kad Vakarų Europos šalių kūno kultūros raidos tendencijų apraiškas galima išvelgti ir lietuviškame kontekste.

Ypatingo dėmesio reikia Lietuvos demografiniai situacijai. Žmonių mirtingumas mūsų šalyje grėsmingai lenkia gimstamumą, kas savo ruožtu lemia populiacijos senėjimo tendenciją. Pamažu Lietuva artėja prie ribos, kuomet neišvengiamai turėsime aktyviai spręsti ir migrantų integracijos į visuomenę problemas.

Visuomenės sportiškėjimas Lietuvoje reiškiasi sporto klubų skaičiaus didėjimu, sveikos gyvensenos sąjūdžio populiarėjimu, neįgaliųjų sporto plėtra, taip pat sporto elementų atsiradimu kitose, tiesiogiai su sportu nesusijusiose visuomenės gyvenimo srityse (šnekamojoje kalboje, aprangoje, žiniasklaidoje, reklamoje ir kt.).

Sporto diferenciacijos požymiai atsiranda valstybės sporto politikoje (1996 m. Lietuvos Respublikos sporto kongreso medžiaga), taip pat sporto klubų veikloje; šalia profesionalių krepšinio, futbolo, rankinio klubų egzistuoja mėgėjiški rytų kovos menų, orientavimosi sporto, sveikos gyvensenos ir studentų sporto klubai.

Sporto veiklą organizuoja valstybinės vaikų ir jaunių sporto mokyklos, sporto klubai, komerciniai sveikatos ("fitness") centrai, paslaugas teikia įvairios sporto bazes valdančios organizacijos. Greta susikūrė privačios vaikų sporto mokyklos, kineziterapija užsiimančios vaikų daržėliai ir daugelis kitų organizacijų įvairiose rinkos sferose. Vis daugiau sporto elementų pastebime turizmo verslo bei pramogų organizuojančių agentūrų veikloje.

Sparčiai populiarėja anksčiau Lietuvoje menkai žinomos sporto šakos: beisbolas, interkrosas, paplūdimio tinklinis, trumpojo tako greitasis čiuožimas, golfas, bočia, smiginis, kėgliai, oro balionai, galiūnų, mažųjų dviračių sportas, bei netradicinė sporto veikla (riedučiai, riedlentės, kalnų dviračiai ir pan.) (10).

Išvados

Šiuolaikinio sporto raidos bei sąvokos analizė parodė, kad *sportas* nėra išbaigtas nekintantis darinys, bet žmonijos kuriamas ir visuomenės raidos sąlygotas (todėl nuolat kintantis) socialinis-kultūrinis fenomenas. Pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų kūno kultūroje išryškėjusios *visuomenės sportiškėjimo* ir *sporto desportiškejimo* tendencijos nulėmė ryškų sporto evoliucijos iš uždaros sistemos į atvirą procesą, kas vertė Vakarų sporto teoretikus peržiūrėti jo tikslus bei vertinimo kriterijus.

Kūno kultūros teorijoje ryškėja dvi pagrindinės - *rezultatų siekimo* ir *antropocentrinė* - šiuolaikinio sporto sampratų kryptys, kurios išikūnija įvairių šalių kūno kultūrose, jų organizacinėje struktūroje, sporto politikoje, fizinio ugdymo sistemoje, sporto įrenginiuose ir kt.

Nepaisant egzistuojančių ekonominių, politinių, socialinių bei kultūrinių skirtumų, lyginamoji analizė leido atrasti bendrą bruožų Lietuvos ir Vakarų Europos šalių

kūno kultūrose. Panašumai yra akivaizdūs ikikritiniais raidos etapais. Tuo tarpu socialinių-kultūrinių veiksnių, Lietuvai renkantis demokratinės raidos kelią, veikiamos ryškėja ir bendros šiandienos bei ateities kūno kultūrų raidos tendencijos. Ši išvada, paremta modernizavimo teorijos nuostatomis, gali tapti vaisingu metodologiniu pagrindu tolesnėms sporto mokslo studijoms Lietuvoje bei skatina šalies mokslininkus problemų sprendimų ieškoti europinės sporto sampratos kontekste.

LITERATŪRA:

1. Crum, B.J. (1994, June 24-28). *Changes in Movement Culture: a Challenge for Sport Pedagogy* (p. 1-14). Keynote presented at The AIESEP World Congress "Changes and Challenges", Berlin.
2. Crum, B.J. (1996). *Conceptual divergence's in European PE teacher and sport coach education programs* (p. 1-16). Paper prepared for The Proceedings of The 1996 AIESEP International Seminar in Lisbon.
3. Dietrich, K., Heinemann, K. (Eds.). (1989). *Der Nicht-sportliche Sport* (p. 20-21). Sconrndorf: Hofmann.
4. Eitzen, D.S. (1991). Social structure, value orientations and sport for all. *Sport for All* (p. 399-406). Elsevier Science Publishers B.V.
5. Fromm, E. (1985). *The Sane Society*. New York, NY:Reinhart.
6. Jokinen, J. (1994). Ideologies on the Move. *Motion. Sport in Finland, 1*, 18-20.
7. Kalevi, Heinila. (1991). Social Meanings of Sport for All. *Sport for All* (p. 439-445). Elsevier Science Publishers B.V.
8. Patriksson, G. (1995, May 17-18). *The Significance of Sport for Society. Health, socialisation, economy* (p. 111-201). A scientific review prepared for The 8th Conference of European Ministers Responsible for Sport, Lisbon.
9. *Sports Clubs in Crisis?* (De Knop, Van Meerbeek P., Vanreusel R., Laporte B., Theeboom W., Wittoc M., Martelaer H.). *Second European Congress on Sport Management Florence-Italy Sept. 29th-Oct. 1st 1994* (pp. 257-275).
10. *1996 m. Lietuvos sporto statistika* (1996). (sud. I. Ramelytė). Vilnius: Respublikinis sporto informacijos ir specialistų tobulinimo centras.

THE CONCEPTS OF MODERN SPORT

Rimantas Pacenka, Saulius Kavaliauskas

SUMMARY

The definition of sport as well as the question of its independence or dependency in society has been much discussed in reviews of foreign researches. The rich reality of movement culture in most Western countries reflects two basic concepts of modern sport. One of these can be called the "achievement concept of sport" and the other one the "human-centered concept of sport". The achievement concept of sport however often views sport as a mere "decontextualized technical problem" what obviously runs the risk of dehumanisation of sport (Hoberman, 1992). The human-centered concept of sport is based on two assumptions: (a) physical activity is a necessity for the functional well-being of people, physical activities therefore being meant for all people, and (b) there is a great variability in person's functional capacities and interests in physical activities, the movement culture of a society therefore needing to be differentiated accordingly (Kalevi, 1991)

It must be emphasised that sport in itself is not a constant unchangeable entity, but socially constructed phenomenon that can have different forms of appearance in different historical-cultural conditions (Crum, 1996). Sport must always be understood and explained from its historical, political, economic, social and cultural context.

During the past decades, the movement-cultural landscape in Western European countries has drastically changed. B.Crum (1991) these changes labelled as two developments - "the sportification of society" and "desportification of sport". Under the influence in particular of these two developments, a homogeneous sport system has differentiated into a rather heterogeneous movement culture.

The starting point for the comparative analysis we have chosen the critical periods in the developments of movement cultures; a middle of 60-ies for the Western countries and 1985-1991 "Perestrojka" in former Soviet Union as well as 1991 the declaration of independence of Lithuania. The comparative analysis has showed that there are common tendencies in the development of Lithuanian and Western movement cultures in pre-critical as well as in post-critical periods. The following view on the situation in association with thesis of modernisation theory can serve as a fruitful methodological foundation for the further development of sports science studies in Lithuania.

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

CHRONICLE OF SCIENTIFIC LIFE

Nauji docentai // New Associated Professors

Švietimo ir mokslo ministerija įregistravo docento atestatus šiems Lietuvos kūno kultūros instituto mokslininkams:
 Prorektoriumi mokslo reikalams dr. Antanui SKARBALIUI;
 Socialinių ir humanitarinių mokslų katedros dr. Skaistei LASKIENEI, dr. Rūtai MAŽEIKIENEI ir dr. Vilmai ČINGIENEI;

Informatikos ir biomechanikos katedros dr. Sigitai Marijai ZDANAVIČIENEI;
 Krepšinio ir tinklinio katedros dr. Audronei MIEŽELYTEI;
 Sportininkų rengimo laboratorijos dr. Danguolei SATKUNSKIENEI.

Nauji mokslo daktarai // New Doctors of Science

Švietimo ir mokslo ministerija įregistravo mokso daktarų diplomus šiems Lietuvos kūno kultūros instituto dėstytojams:
 Futbolo ir rankinio katedros vyr. asistentui Gracijui GIRDAUSKUI - socialinių mokslų (edukologijos) daktaro diplomą;

Lengvosios atletikos katedros doktorantui Aleksui STANISLOVAIČIUI - biomedicinos mokslų (biologijos) daktaro diplomą.

Nauji leidiniai ir knygos // New Publications and Books

1. Krepšinis // "Lietuvos ryto" savaitinis žurnalas. 1998 10 13 Nr. 1. - Vilnius, 1998.
2. Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės informacijos biuletenis (Oficialus leidinys). - Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras, 1998.
3. Miškinis K. Trenerio etika. - Kaunas: Šviesa, 1998.
4. Gumbis P., Laurinavičius J. Mes - kaišiadoriečiai sportininkai. - Kaunas, 1998.
5. Skurvydas A. Judesių valdymo ir sporto fiziologijos konspektai (Metodinė priemonė) // Lietuvos kūno kultūros institutas. - Kaunas: LKKI, 1998.
6. Studentų mokslinės draugijos konferencijos pranešimų tezės (1998 m. kovo 19 d.) // Lietuvos kūno kultūros institutas. - Kaunas: LKKI, 1998.
7. Jankauskas J. Sergančiųjų regos ligomis gydomoji kūno kultūra (Mokomoji priemonė). - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.

8. Stonkus S., Zuoza A. K., Jankus V., Pacenka R. Žaidimai. Teorija ir didaktika. (Krepšinis, tinklinis). - Kaunas: LKKI, 1998.
9. Mokslas ir gyvenimas, 1998 Nr. 10 (Mokslo populiarinimo ir mokslo istorijos mėnesinis žurnalas, skirtas LTOK atkūrimo 10-mečiui).
10. Treneris, 1998 Nr. 1 // Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės žurnalas. - Vilnius: LSIC, 1998.
11. Sporto veidas, 1998 11 10 Nr. 7. - Vilnius: UAB "Sporto veidas".
12. Skarbalius A. Rankinis (Metodinė priemonė) // Lietuvos kūno kultūros institutas. - Kaunas: LKKI, 1998.

*Parengė Ramutė DANIŠEVIČIENĖ,
 Genovaitė IRTMONIENĖ ir Jonas ŽILINSKAS*

VII PASAULINIS SPORTO VISIEMS KONGRESAS

**Sportas Visiems ir kvietimas globalinei švietimo veiklai
Barselona, 1998 m. lapkričio 19-22 d.**

1998 m. BARSELONOS DEKLARACIJA

Dalyviai,

Pripažindami, kad Sportas Visiems pasauliniu mastu yra naujas bei išpūdingas reiškinys, nes jis susijęs su sveikata, kultūra, ekonomika ir ypač su švietimu.

Prisimindami, kad tiek fizinio auklėjimo apskritai, tiek fizinio auklėjimo kaip Sporto Visiems pagrindo būklė kritiška ir yra dramatiško nuosmukio stadijoje, skelbiame globalinę iššūkį pasauliui.

Tvirtai žinodami, kad Sportas Visiems - tai žmogaus teisė ir visuomenės, kuri privalo užtikrinti, kad fizinio auklėjimo kokybė bei kiekybė būtų pakankama tiek vaikams, tiek jaunimui, kolektyvinė atsakomybė.

Žinodami, kad Sportas yra vertybė, kurio igūdžius įgyjame vaikystėje per fizinį auklėjimą ir kuris padeda jauniems žmonėms pasirinkti tokią gyvenimą, kuri visą gyvenimą būtų neatsiejama nuo fizinės veiklos.

Pabrėždami, kad vaikai ir jaunimas tik per fizinio auklėjimo programas suvokia fizinės veiklos, kaip esminio fizinės, protinės, emocinės bei socialinės gerovės komponento, prasmę.

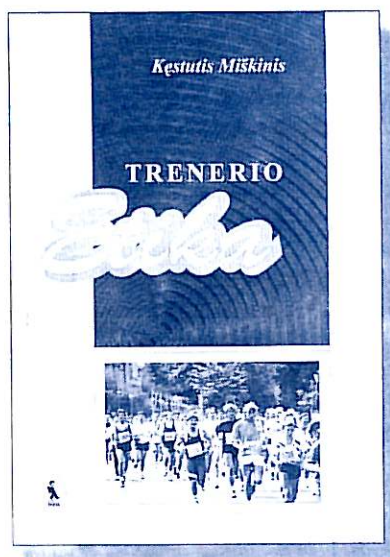
Kreipiamės į visų šalių Vyriausybes - konkrečiai į Švietimo, Sveikatos, Jaunimo ir sporto ministerijų vadovus - į savanoriškąjį, visuomeninį bei privatųjį sektorius, kviesdami juos bendradarbiauti bei plėsti tarpusavio veiklą, kuri stiprintų fizinį auklėjimą ir ugdytų šias vertybes suvokiančią visuomenę.

Skatiname visus, tiek valstybinių, tiek visuomeninių organizacijų, susijusių su švietimu, vadovus imtis koreguojančios veiklos, kuri sustabdytų nuosmukį ir skatintų fizinio auklėjimo bei Sporto Visiems plėtrą.

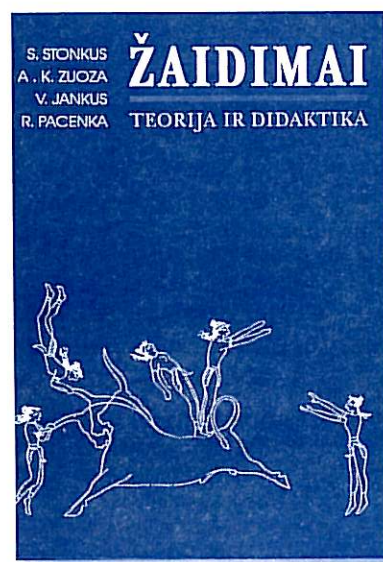
Reikalaujame, kad IOC, UNESCO, WHO, GAISF, tarptautinės Sporto Visiems organizacijos ir visi kiti VII pasaulinio Sporto Visiems kongreso dalyviai, atsižvelgdami į šią deklaraciją, imtųsi konkrečių veiksmų.

Barselona, 1998 m. lapkričio 22 d.

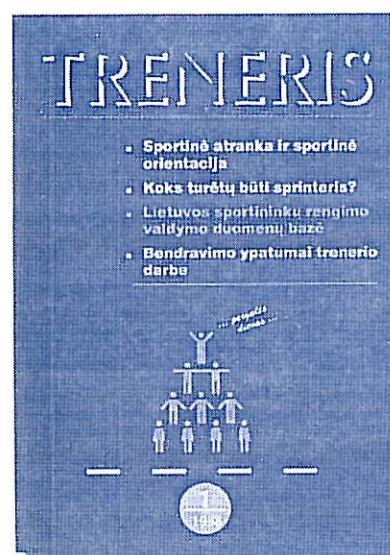
Naujos knygos

TRENERIO ETIKA
K. Miškinis. - Vilnius: Šviesa, 1998.

ŽAIDIMAI
TEORIJA IR DIDAKTIKA
S. Stonkus, A. K. Zuoza, V. Jankus, R. Pacenka.
(Krepšinis, tinklinis). - Kaunas: LKKI, 1998.

TRENERIS
Kūno kultūros ir sporto departamento
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės žurnalas.
- Vilnius: LSIC, 1998.

“LIETUVOS SPORTO” PRENUMERATA 1999 METŲ PIRMAJAM PUSMEČIUI

Nors viskas brangsta, mūsų laikraščio prenumeratos
kainos ir šį kartą dar nesikeičia, su pristatymu jos tokios
(indeksas 0059):

1 mėn. - 12,50 Lt; 2 mėn. - 25 Lt;
3 mėn. - 37,50 Lt; 6 mėn. - 75 Lt.

Šeštadienio “Lietuvos sporto” (indeksas 0060)
prenumeratos kainos tokios:

1 mėn. - 5,40 Lt; 2 mėn. - 10,80 Lt;
3 mėn. - 16,20 Lt; 6 mėn. - 32,40 Lt.

Prenumerata į užsienį:

1 mėn. - 33,60 Lt; 6 mėn. - 200 Lt;

“SPORTO MOKSLO” LEIDINIO INFORMACIJA AUTORIAMS

“Sporto mokslo” žurnale spausdinami straipsniai tokių mokslo krypčių, už kurias atsakingi šie Redaktorių tarybos nariai:

1. Sporto mokslo teorija, praktika, treniruočių metodika - habil. dr. prof. P. Karoblis, dr. A. Raslanas, dr. A. Skarbalius.

2. Sporto bei judesių fiziologija, sporto biologija, sporto medicina, sporto biochemija - habil. dr. prof. A. Gailiūnienė, habil. dr. prof. S. Saplinskas, habil. dr. prof. A. Irnius.

3. Įvairaus amžiaus ir treniruotumo sportininkų organizmo adaptacija prie fizinių krūvių - habil. dr. prof. J. Skernevičius, dr. doc. A. Stasiulis.

4. Sporto psichologija ir diadaktika - habil. dr. prof. S. Kregždė.

5. Sporto žaidimų teorija ir diadaktika - habil. dr. prof. S. Stonkus.

6. Kūno kultūros teorija ir metodika, sveika gyvensena ir fizinė rehabilitacija - habil. dr. prof. J. Jankauskas, habil. dr. prof. B. Bitinas, habil. dr. prof. A. Baubinas.

7. Sporto istorija, sporto sociologija, sporto vadyba, sporto informatika, olimpinio sporto problemos - doc. J. Žilinskas, P. Statuta.

Žurnale numatomi dar šie skyriai: įvykę moksliniai simpoziumai, konferencijos, seminarai, anonstuojami būsimi mokslo renginiai, skelbiamos apgintos disertacijos, skelbiami ūkiskaitinių darbų rezultatai ir mokslo naujovės, aprašomi technikos išradimai ir patobulinimai sporto srityje. Numatoma versti iš užsienio kalbų įdomius mokslinius - metodinius straipsnius, supažindinti su geriausių pasaulio sportininkų treniruočių metodika ir t.t.

Kiekvienos mokslo krypties Redaktorių tarybos narys yra pateikiamo straipsnio ekspertas ir jis apibūtinuoja straipsnio spausdinimą žurnale. Esant reikalui, skiria recenzentus.

Straipsniai turi būti recenzuojami ir pateikiama santrauka anglų kalba. Svarbiausia straipsniuose turi būti akcentuojama darbo originalumas, naujumas bei svarbūs atradimai, praktinės veiklos apibendrinimas ir pateikiamos išvados, kurios paremtos tyrimų rezultatais. Vieno sporto specialisto disertacinio darbo apimtis iki 10 p., mokslinio straipsnio - 6-8 p. Atsakingasis sekretorius skiria recenzentus. Vieną straipsnį gali recenzuoti vienas arba pririnkti keli recenzentai. Pagrindinis recenzentų parinkimo kriterijus - jų kompetencija. Recenzentų rekomendacijos pagrindžia straipsnio tinkamumą “Sporto mokslo” žurnalui.

“Sporto mokslo” žurnalas numatomas išleisti keturis kartus per metus.

Straipsnio struktūros reikalavimai:

1. Straipsnio tekstas spausdinamas kompiuteriu ar rašomąja mašinėle vienoje standartinio (210x297 mm) balto popieriaus lapo pusėje, tik per du intervalus (6 mm) tarp eilučių pagal šiuos rankraščio rengimo spaudai reikalavimus: laukelių dydis kairėje - 1,85 cm; dešinėje - 1,85 cm; viršutinio ir apatinio - ne mažiau kaip 2 cm; teksto norma - 30 eilučių po 60-65 ženklus eilutėje. Puslapiai turi būti numeruojami viršutiniame dešiniame krašte, pradedant titulinio puslapio, kuris pažymimas pirmuoju numeriu. Jei straipsnis pateikiamas diskelyje “Floppy 3,5””, tai turi būti surinktas A4 formatu, turėti 1,85 cm laukelius iš kairės ir dešinės bei ne mažiau kaip 2 cm iš viršaus ir apačios. Šriftas - “Times LT”.

2. Straipsniai turi būti suredaguoti, išspausdintas tekstas patikrintas, kad neapsunkintų leidinio recenzentų ir Redaktorių tarybos narių darbo. Pageidautina, kad autoriai vartotų tik standartinės santrumpas bei simbolius. Nestandartinius sutrumpinimus bei simbolius galima vartoti tik pateiktus jų apibrėžimus toje straipsnio vietoje, kur jie įrašyti pirmą kartą. Straipsnio tekste visi skaičiai, mažesni kaip dešimt, rašomi žodžiais, didesni - arabiskais skaitmenimis. Visi matavimų rezultatai pateikiami tarptautinės SI vienetų sistemos dydžiais.

3. Tituliname puslapyje turi būti: 1) trumpas ir informatyvus straipsnio pavadinimas; 2) autorių vardai ir pavardės; 3) institucijos bei jos padalinio, kuriame atliktas tiriamasis darbas, pavadinimas; straipsnio gale - autoriaus vardas ir pavardė, adresas bei telefono numeris.

4. Santrauka ant atskiro lapo pateikiama anglų kalba. Ji turi būti informatyvi ir ne trumpesnė kaip vienas mašinraščio puslapis. Joje pažymimas tyrimo tikslas, trumpai aprašoma metodika, pagrindiniai rezultatai, nurodant konkrečius skaičius bei statistinį patikimumą, ir pateikiamos pagrindinės išvados.

5. Straipsnio tekstas dalijamas į skyrius, kuriuose atspindi tyrimo idėja, metodologija, rezultatai ir jų aptarimas. Įvadiniame skyriuje išdėstomas tyrimo tikslas. Pageidautina, kad šiame skyriuje cituojami literatūros šaltiniai turėtų tiesioginį ryšį su eksperimento tikslu. Tyrimų metodų skyriuje aiškiai aprašomos eksperimentinės bei kontrolinės grupių subjektai, išdėstomi tyrimo metodai, panaudotos techninės priemonės bei visos tyrimų procedūros. Taip pat pateikiamos nuorodos į literatūros šaltinius, kuriuose aprašyti standartiniai metodai bei statistiniai rezultatų apdorojimas. Tyrimų rezultatų skyriuje išsamiai aprašomi gauti rezultatai ir pažymimas statistinis patikimumas. Tyrimo rezultatai pateikiami lentelėse ar piešiniuose. Aptarimų skyriuje akcentuojamas darbo originalumas bei svarbūs atradimai. Tyrimų rezultatai ir išvados lyginamos su kitų autorių skelbtais atradimais. Pateikiamos tik tos išvados, kurios paremtos tyrimų rezultatais.

6. Piešiniai pateikiami tik ryškūs, ne didesni kaip 22x28 cm ir ne mažesni kaip 12x17 cm. Reikia pateikti 2 komplektus. Kiekvieno piešinio, brėžinio kitoje pusėje užrašomas piešinio ar brėžinio numeris ir sutrumpintas straipsnio pavadinimas. Raidės piešiniuose ar brėžiniuose turi būti ryškios juodos spalvos. Negalima piešti raidžių ranka. Visi simboliai turi aiškiai matytis sumažinus piešinį ar brėžinį. Piešiniuose ir brėžiniuose vartojami simboliai, trumpiniai, terminai turi atitikti straipsnio tekstą. Po piešiniu parašomi trumpi, tikslūs paaiškinimai. Grafikai, jei pateikiami diskelyje, turi būti padaryti “Microsoft Excel for Windows 95”, schemas - “Microsoft Power Point for Windows 95” programose.

7. Lentelės spausdinamos ant atskirų lapų, tik per du intervalus tarp eilučių (6 mm). Jų plotis 8,5 arba 18 cm. Kiekviena lentelė turi trumpą antraštę bei virš jos pažymėtą lentelės numerį. Visi paaiškinimai turi būti straipsnyje, tekste arba trumpame priede, išspausdintame po lentele. Lentelėje vartojami sutrumpinimai ir simboliai atitinka straipsnio tekstą, piešinius ir brėžinius. Lentelės priede pateikiami jų apibrėžimai, kurie sutampa su apibrėžimais, spausdinamais straipsnio tekste. Lentelėse pateikiami rezultatų aritmetiniai vidurkiai, nurodant jų variacijos parametrus, t.y. pažymint vidutinį kvadratinį nukrypimą arba vidutinę paklaidą. Lentelės vieta tekste pažymima straipsnio laukeliuose. Lentelės, jei pateikiamos diskelyje, turi būti padarytos be fono “Microsoft Excel for Windows 95” arba “Microsoft Word for Windows 95” programose.

8. Literatūros sąrašė cituojami tik publikuoti moksliniai straipsniai, pripažinti tinkami spaudai kuriame nors mokslo leidinyje, cituojamų literatūros šaltinių gali būti ne daugiau kaip 15. Mokslinių konferencijų tezės cituojamos tik tada, kai tai yra vienintelis informacijos šaltinis. Sudarant literatūros sąrašą, šaltiniai išvardijami abėcėlės tvarka pagal pirmojo autoriaus pavardę. Kiekvienas literatūros šaltinis pažymimas eilės numeriu. Pirmą išvardijami šaltiniai lietuvių, o po to anglų ir rusų kalbomis. Įrašant žurnalo straipsnį į literatūros sąrašą, rašoma pirmojo autoriaus pavardė bei vardo inicialas, kitų autorių pavardės ir vardų inicialai, straipsnio pavadinimas (didžiąja raide pradedamas tik pavadinimo pirmas žodis), žurnalo pavadinimas (galima vartoti sutrumpinimus, pateiktus JAV Kongreso bibliotekos publikuojamame INDEX MEDIKUS), išleidimo metai, tomas, numeris (jei yra), puslapiai.

Neatitinkantys reikalavimų ir netvarkingai parengti straipsniai bus gražinami autoriams be įvertinimo.

Savo darbus prašome siųsti į Kūno kultūros ir sporto departamentą (doc. J. Žilinskiui, Žemaitės 6, 2675 Vilnius).

Kviečiu visus bendradarbiauti “Sporto mokslo” žurnale, tyrinėti ir skelbti savo darbus.

“Sporto mokslo” žurnalo vyr. redaktorius
prof. habil. dr. POVILAS KAROBLIS